

**Les
barragues
de
Llucmajor,
una
arquitectura
popular**

*Cels Calviño
Joan Clar*

Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular

**Antropologia i etnografia de la
foravila llucmajorera**

Les barraques de Llucmajor, una arquitectura popular

Antropologia i etnografia de la
foravila llucmajorera

Cels Calviño Andreu
Joan Clar Monserrat

Consell de Mallorca
Foment i Ocupació
FODESMA

Palma 1999

© de l'edició: Consell de Mallorca, FODESMA, 1999
© del text: els autors, 1999
© fotografies: Coloma Julià Adrover i Maria Lourdes Clar Rosselló
© dibuixos: Dolors Rosselló Lisara
Fotografia de la coberta: Barraca de curucull de Son Vidal
Producció i realització: El Gall Editor
DL: PM 127-1999
ISBN: 84-87389-01-5

*A Maria del Carme Arbós Galdón
i Francisca Frau Alzina*

Pròleg

D'al·lot, des de Campos, el meu poble nadiu, sovintejava les visites a Lluçmajor, el poble de la meva mare. Per besar mans als padrins, per viure la bulla de la fira o per a anar a "tomar ametles" a sa Vela, sa Sorteta, Son Genovoi, Son Pujoler... L'anada i tornada del tros era lenta, amb el carro estibat de sacs, els llargs "tomadors d'ametles" i una botella de costat pla, ajaguda, que li donava estabilitat contra el tracaleig derivat de camins plens de clots i macs. Durant l'incòmode viatge, es mostraven als meus tendres ulls unes barraques de pedres ben ajustades, que em recordaven la fosca edat talaiòtica... Mai m'hagués pensat, però, que n'hi hagués tantes i de tipus tan variats! Avui, gràcies a la dedicació i entusiasme de dos llucmajorers enamorats de la seva terra, en Cels Calviño i en Joan Clar, comptam amb un inventari exhaustiu de les cabanes del terme de Lluçmajor, amb la seva descripció acurada, tipologia i representació gràfica. És la primera vegada que es duu a terme un treball d'aquesta envergadura i d'aquestes característiques. Els dos autors, a part del seu entusiasme, tenien capacitat per realitzar-lo, si donam una ullada a les activitats i treballs que han desenvolupat anteriorment.

Cels Calviño, professor d'Ensenyança General Bàsica i llicenciat en Geografia i Història, ha repartit la seva activitat, personal o en equip, entre treballs de caràcter didàctic (audiovisuals, articles divulgatius, experiències pedagògiques) i estudis de recerca (la guerra civil, el batalló de Campos, habitacles de pedra en sec, etc.), amb una abundosa producció.

Joan Clar ha sabut combinar la seva feina administrativa amb estudis diversos que, sempre acotats al marc llucmajorer, versen sobre els oratoris de possessions, molins, torres de defensa, masies, guardes de mar i construccions de pedra en sec. La seva curolla investigadora, a més, l'ha empès a remoure papers vells i pergamins polsosos per donar-nos a conèixer les possessions i illetes de Lluçmajor a través del cadastre de 1862 i de 1685 respectivament o els variadíssims senyals de bestiar (*espenada*,

fes, bescunsa, guinxa...). Gelós dels tresors de la nostra cultura local, es va fer membre de l'Associació d'Amics dels Molins, que vetla per la seva integritat i conservació, i ha treballat en un projecte de restauració de les torres de s'Estalella i de Cala Pi.

Els dos formen un tàndem perfecte, de mútua estimulació, on conflueixen constància, engrescament i saber, factors bàsics per coronar un projecte tan ambiciós com el d'inventariar, tipificar, descriure i situar en el seu context aquesta preciosa manifestació d'arquitectura popular que són les barraques. En primer lloc, els autors han hagut de revestir-se de resistència física: cal caminar per sementers, barrancs i camins anfractuosos, saltar marges i parets, travessar garrigues de mala petja, tot escarriñant-se amb revells i esparregueres, fer marrades per no trepitjar els sembrats... Un precursor d'aquest tipus d'estudis, Rubió, va fer-se ressò el 1914 d'aquestes arduïtats. Per si fos poc, els investigadors topen de vegades amb les fronteres humanes de la incomprensió i la insolidaritat: qualche senyor que, amb un sentit massa restringit de la propietat, posa traves a una recerca que persegueix una exclusiva finalitat científica, dictada per l'amor a la terra.

Hi ha després la feina analítica, d'observació de cada peça arquitectònica, que s'ha d'amidar, conèixer-ne els components, precisar-ne la funció, sense obviar interrogatoris a amos i missatges per tal de reconstruir la seva modesta història.

Seguirà a continuació l'aixecament de plànols, amb l'alçat i la secció, de cada barraca, la seva classificació segons funcions (de roter, calciner, carboner, trencador, feixiner, pescador, alguer, torrer, etc.), disposició (amb pujadors, amb estable, amb corral petit o gran...), orientació, tipus de paret (d'esquena d'ase, conillera, sense encadenat...). una generosa profusió de gràfics, estadístiques i fotografies completen aquesta àmplia informació, arrodonida amb una bibliografia adequada i un vocabulari tècnic relatiu a les barraques i als seus elements.

Però l'estudi s'eixampla encara a altres aspectes relacionats amb les barraques, com és ara les espècies botàniques del medi (sivina, ullastre, pi, estepa, ametler) o els aliments oferts per la naturalesa als roters que vivien en les barraques (caragols, eriçons, ropits, pegellides). No falten tampoc aproximacions sociològiques sobre parcel·lació de latifundis i estructura social –amb estadístiques significatives (tres quartes parts de la població eren jornalers)–, durada dels contractes dels roters, etc., ni enquadraments històrics, quan els habitants de Marina havien d'estar a l'aguait de les incursions berberesques, lluitar contra la sequera i fer front a l'embat de la misèria.

Un llibre, en suma, pacientment elaborat, fet amb amor i coneixement de la matèria. Un llibre que explota exhaustivament el tema i es mostra com a model a seguir en altres termes de l'illa. Un llibre que convida a la salvaguarda d'unes construccions humils dels nostres avantpassats i que formen part del patrimoni de la nostra cultura popular. Enhorabona!

*Jo retorn a tu. Tenc fam
D'enyorades rustiqueses
Mon cor, que les ha compreses
No sap ofegar son clam.*

Maria Antònia Salvà

Introducció

Abans de començar a parlar del contingut del llibre, les barraques del terme de Lluçmajor, volem donar a conèixer als lectors els diferents motius d'aquesta curiolla que tenim vers l'estudi de la pedra en sec. En primer lloc, que tots dos, els autors, nascuts a Lluçmajor, pertanyem a la generació que ha sofert i ha viscut el canvi de la societat preturística mallorquina a la de l'època actual. Així doncs, hem pogut observar com els valors, els aspectes culturals, les tradicions i formes de vida de la pagesia i del món mallorquí en general, han anat desapareixent d'una forma ràpida i brusca i de cada vegada més tot ha estat sincretitzat en unes formes uniformes vingudes de fora. Un altre motiu és el conèixer bastants aspectes sobre les barraques ja que, quan érem nins, anàvem a tomar ametles amb els nostres pares i padrins, a Na Corassina, a sa Torre, on hi havia una barraca en la qual ens refugiàvem si plovia, hi fèiem el dinar, hi deixàvem el carro i la bístia... També d'al·lots, quan amb la xafogor de l'estiu sortíem a la fresca al carrer i ens reuníem amb els veïnats i amics, a més de les rondalles, llegendes i altres coverbos, els més vells ens relataven anècdotes i formes de vida de quan feien de roters, carboners, trencadors... Recordam amb molt d'afecte Miquel Mut "Mestre Roca", Maria Carbonell "Madò Cremada" i tants altres. Ja de més grans cada un de nosaltres ens endinsàrem en la lectura de llibres que ens parlaven dels roters, dels carboners, dels calciners, etc. Recordam com a llibre important "Las Islas Baleares. El Sur i el Sureste" del Doctor Vicenç M. Rosselló Verger.

Amb les passejades per foravila hem pogut constatar el deteriorament constant que sofreixen les barraques, indubtablement sabem que la seva funcionalitat ha desaparegut, però creiem que és molt important la seva preservació i conservació. Totes aquestes coneixences ens han motivat a dur a terme un estudi exhaustiu i en

profunditat sobre les barraques i la gent que les va construir o habitar. Producte d'aquest estudi és el present llibre amb el qual pretenem que cada un de vosaltres, en acabar de llegir-lo sigui capaç d'adonar-se de la importància que té conservar tot aquest immens i ric patrimoni dels nostres avantpassats.

Com hem dit, el contingut del llibre és producte d'una feina de camp que duim a terme des de fa bastants d'anys: hem aixecat la planimetria, hem fet la fotografia, la descripció i la fitxa de cada barraca visitada, així com de tots els seus elements. Han estat més de quatre-centes les barraques estudiades, cada una d'elles localitzada a dins cada possessió o establiment i situada damunt el mapa escala 1:5000. Una altra activitat que ens ha ajudat en aquest estudi ha estat la feina duita a terme sobre toponímia, oficis, capelles, molins, possessions que any rere any hem anat realitzant a la revista *Llucmajor de Pinte en Ample*.

El llibre, a més, té com a objectiu esser un punt de partida per realitzar estudis amb més profunditat sobre les barraques del terme llucmajorer i, si Déu ho vol, és la nostra intenció fer-ho per possessions de Llucmajor i així establir d'una forma més detallada cada una de les característiques, tipologies i classificacions de les barraques que hi ha a cada una d'elles i relacionar-les amb les d'altres possessions o establiments.

El nostre amic i professor, Doctor Climent Picornell en una introducció al llibre *Elements de la societat pre-turística mallorquina deia*: "La nostàlgia és una característica dels pobles amb història. I si, com en el nostre cas, hem sofert un canvi tan radical en un espai tan curt de temps, no és gens estrany que l'enyorança i la recança del nostre passat –tan proper, per altra part– sigui, per això mateix, també gran. I no ho planteig per treure a la palestra una de les eternes qüestions, «fou el passat millor que el present?», ni tan sols per respondre –com fan ara les joves generacions– que «qualsevol temps passat fou pitjor», sinó perquè l'acceleració que ens ha fet passar d'una societat rural i molt tradicional a una societat moderna, ha fet trontollar de tal forma la nostra personalitat com a poble, que encara hi ha qui cerca en el passat, totalment i exclusivament, les essències de la mallorquinitat. Foses dins el brou inconcret de la mediterraneïtat, aquestes essències han de mirar, de valent, també cap al futur" (1989, pàg. 11).

I PART
EL MEDI NATURAL I SOCIAL

Divisió municipal de Mallorca.

Situació del terme de Lluçmajor

El terme llucmajorer amb una superfície de 324'94 km² és el més extens de les Illes Balears i està situat al migjorn de l'illa de Mallorca. Té com a municipis veïnats Campos, Palma, Algaida, Montuïri i Porreres.

Per la seva extensió hi trobam diferents tipus de paisatges, des dels alzinars del massís de Randa i la serra de Galdent als paisatges de garriga apropats a la costa. També la forma és diferent, des de l'horitzontalitat que presenten els terrenys de la majoria del terme fins al que presenten aquestes muntanyes, les quals varien, presentant-se en vertical com el Puig de ses Bruixes o de forma ondulada i corbada a la zona de Galdent. Així mateix, la gran longitud de litoral, uns 35 km, està relacionada amb la seva gran superfície.

Les barraques que ara descriurem estan relacionades amb el complex procés social i les característiques físiques del terme llucmajorer, així com també en part tenen molt a veure amb la gran superfície i tot allò que aquesta implica.

Característiques físiques del terme llucmajorer

Aspectes geomorfològics

La major part de la superfície del terme municipal de Lluçmajor és planer, tan sols petits turons, barrancs i comellars, producte de l'erosió i karstificació, rompen aquesta monotonia. El pendent mitjà és al voltant d'un 5% (RUL-LAN, 1988, pàg. 38). És a la seva part nord i est on trobam unes elevacions de certa importància que corresponen al Massís de Randa (549 m), Serra de Galdent (420,20 m) amb

el Puig d'en Canals (383 m), el de Galdent (388 m), i el Puig de ses Bruixes (350 m). També hem d'esmentar el Puig de s'Escolà (300 m) i el Puig de Son Mulet (264 m) que fan de frontera natural amb els termes d'Algaida i Porreres respectivament. Totes aquestes altàries són terrenys que en un determinat moment eren planers com els de la resta del terme però que per acció de contraccions que es produïren al llarg de milions d'anys adoptaren aquesta forma actual. Són, des del punt de vista geomorfològic, estrats que cavalquen uns sobre els altres.

Les terres situades al sud del casc urbà de Lluçmajor s'estenen fins a la mar i formen una extensa planura coneguda amb el nom de Marina. Aquesta denominació la reben també les terres costaneres d'altres municipis com Santanyí, Felanitx, Santa Margalida, Sant Llorenç etc. Aquesta planura llucmajorera té una altura mitjana d'uns 150 metres sobre el nivell de la mar (SALVÀ, 1988, pàg.26).

Segons Vicenç M. Rosselló i Verger, Henri Hermite, en el segle passat, a la seva obra "*Estudios geológicos de las Islas Baleares. Mallorca y Menorca por...*" defineix sa Marina com un altiplà i ell mateix a la seva tesis doctoral diu: "*A la parla popular s'aplica el nom de sa Marina per antonomàsia a la planura poc fèrtil, rica en extenses garrigues, poc poblada i parcel·lada, que s'estén des de Son Verí (SW de Lluçmajor) fins a Campos, des de la mar fins a la taca quaternària de la Ciutat de Lluçmajor. «Marina» coincideix a Felanitx i Santanyí, sinó en amplària, amb els caràcters geològics i florístics de Lluçmajor, sempre amb una major humanització*". (ROSSELLÓ VERGER, 1964, pàg. 23).

Els materials geològics del terme varien segons pertanyin a les terres apropades a la Serra de Galdent i Massís de Randa –de l'Era Secundària (Triàsic i Juràsic) i Terciària– amb els de la resta del terme, de la planura o dels apropats a la costa que són de l'Era Quaternària. En els estreps de la Serra Llarga i el Puig de Son Mulet també trobam materials de l'Era Secundària (Triàsic i Juràsic). L'altiplà que forma sa Marina és del Vindobonià i ondula entre els 75 i els 120 m Aquesta característica geològica és la clau fisonòmica per antonomàsia.

La roca que hi trobam, com a tota la resta de la nostra illa, és la calcària, amb la varietat coneguda popularment com a "*pedra viva*" per la solidesa i duresa que presenta i la "*pedra maressenca*" més fluixa i bona de treballar; aquesta darrera denominada també "*molassa del vindobonià*" és producte dels dipòsits d'arenas marines consolidades en el període quaternari fruit de les transgressions i regressions marines. Una de les qualitats del marès és la seva abundància i l'enduriment que sofreix quan està exposat a la intempèrie.

Els sòls més comuns en el terme llucmajorer són els sediments de "*terra rossa*" conegut popularment com a "*call vermell*" que es pot dir que ocupen tota la plataforma vindoboniana. Aquest call vermell a més de molt argilós té uns valors normals de

carbonats que oscil·len entre 10/30 % i deuen el color a la presència d'òxid de ferro. En els estreps de la Serra de Galdent i Massís de Randa trobam una terra blanquinosa coneguda a Lluçmajor com a "*terra blanquer*", aquesta també és molt argilosa i té entre un 50 i 60 % de carbonats, la qual cosa li dóna aquest color blanquinós. Aquests solen esser sòls poc evolucionats. Tant una classe com l'altra estan sobre crostes de roquissar calçari i tenen molta d'importància en la construcció de les barraques.

Per la costa de Lluçmajor –que s'estén des de la possessió dels Llobets que fa de límit amb el terme de Campos fins a Son Dalabau que ho fa amb Palma– hi trobam una gran quantitat de barraques que servien d'habitatge a guardes de costa, trencadors, etc. Aquesta gran zona de litoral propicia que hi hagi diferents tipus de morfologies, des d'unes escasses platges a grans penya-segats com els del Cap Blanc. En alguns llocs l'accés a la mar es fa ja que la costa és rocosa baixa –és el cas de la Cala Blava (Son Granada) i s'Estalella, on els pendents són llargs però suaus– sa Torre, es Puigderrós de Baix–. Josep Sacarès, en un pregó de Fires de Lluçmajor diu: "*Llavors tota la costa, des de Son Grauet passant pel cap d'Enderrocat, Punta Negra i sa Fossa, augmenta en altària gradualment fins als 120 m de Pedra Forta. Des d'allà fins a s'Estanyol, travessant pel pas de sa Senyora, el Cap Blanc, la cala des Carril i Cala Pi, el fenomen s'inverteix, decreix l'altària dels penya-segats a poc a poc però inexorablement*" (SACARÈS, 1989, pàg. 19).

Aspectes climàtics

Qualsevol espai geogràfic constantment es veu modificat per una sèrie de factors, tant naturals com antròpics, i el terme lluçmajorer no n'és una excepció. A més de la geologia que el configura, el clima juntament amb la flora, la fauna i l'activitat humana el modifiquen des de fa molt de temps.

La meteorologia de Lluçmajor no es pot deslligar de la de les Illes Balears, la qual cosa equival a dir la meteorologia de la Mediterrània occidental (RAMIS, 1988, pàg. 18).

El clima del terme és mediterrani temperat amb una temperatura mitjana anual entre els 16°C i 17°C, essent el mes més fred el de gener amb una mitjana de 10'2°C i el més càlid el d'agost amb una mitjana anual de 24'9°C.

La pluviositat per terme mitjà és d'uns 540 mm en el Massís de Randa i d'uns 300 mm a la zona de s'Estalella i de 328 mm al Cap Blanc (RAMIS, 1988, pàg. 24). Aquest règim pluviomètric del terme de Lluçmajor és semblant al que també es dóna a la zona marítima del sud de l'illa com per exemple als termes de Campos, ses Salines, Santanyí, Andratx i part litoral de Calvià. Una de les característiques que

determina el règim pluviomètric del terme és que les majors quantitats de pluja es donen durant la tardor, moltes de vegades en forma de ruixats produïts per núvols convectius. Aquest fenomen dóna lloc a xaragalls provocant que provoquen l'erosió dels terrenys i deixen la roca mare al descobert.

La poca pluviositat que rep quasi tot el terme, excepció feta dels vessants nord i est de la Serra de Galdent i del Massís de Randa (que la té una mica més elevada), no basta per mantenir una humitat alta al sòl durant tot l'any. Aquesta circumstància, juntament amb la forta insolació dels mesos d'estiu, provoca una evaporació que desseca els terrenys i els transforma en semiàrids.

Flora i fauna

La flora del terme llucmajorer està influenciada per la latitud en què es troben les illes, per la climatologia i pel tipus de sòls.

La vegetació que hi trobam forma aliances, l'anomenada Quercion-ilicis, té l'alzina (*Quercus ilex*) com arbre representatiu i es localitza sobretot al Massís de Randa i a la serra de Galdent, així com als pujols i turons que limiten amb els termes d'Algaida, Montuïri i Porreres. Aquesta aliança es presenta també per alguns indrets de sa Marina com per Son Mateu de ses Rotes, Can Maset, Purgatori i alguns llocs ombrívols del torrent de Garonda.

L'aliança més abundant per tot el terme i que caracteritza sa Marina és l'Oleo-ceratonion, on el pi (*Pinus halepensis*), l'ullastre (*Olea europea v. Silvestris*) i la mata (*Pistacia lentiscus*) són les espècies més característiques. L'altra aliança la Rosmarino-ericion, es troba més apropada a la costa.

La majoria de les plantes de les aliances Oleo-ceratonion i Rosmarino-ericion, pels motius anteriorment esmentats, són heliòfiles, això és, adaptades a rebre una forta insolació i xeròfiles per trobar-se a llocs secs. Les plantes dels sòls arenosos, sobretot a les parts dunars (s'Arenal i s'Estalella) i dels rocosos de les costes, estan adaptades a poca aigua ja que aquesta no és retinguda, així com al poc nutrient i a la salinitat (plantes halòfiles).

A més de les plantes anomenades anteriorment hi ha les bulboses o amb cabeça, la qual cosa les ajuda a resistir la sequera; cal citar el lliri de mar (*Pancratium maritimum*), l'albó (*Asphodelus microcarpus*) i la ceba marina (*Urginea maritima*).

Les cistus amb les seves varietats, l'estepa llimonenca (*Cistus monspeliensis*) l'estepa blanca (*Cistus albidus*) són també molt abundants. L'esteperol (*Cistus clusii*) i l'estepa negra (*Cistus salvifolius*) no són tan corrents. L'esteperol solament es troba per les dunes de s'Estalella i s'Arenal i la negra pel Massís de Randa i per les zones dunars del litoral llucmajorer.

El romaní (*Rosmarinus officinalis*) també el trobam per totes les pletes de les possessions apropiades a la costa, i també el xiprell, encara que menys abundant (*Erica multiflora*).

Entre les mates, a les voreres de parets, caramulls de pedres i arran d'altres arbusts i arbres hi ha els diferents tipus d'espargueres: les de gat (*Asparagus albus*), les d'ombra (*Asparagus acutifolius*) i vera (*Asparagus stipularis*), totes elles productores d'espàrecs, fruit que durant la temporada servia d'aliment als roters.

La sivina (*Juniperus phoenicea*) és un altre arbre que trobam per la costa i fins i tot per alguns sementers un poc allunyats de la mar. Una altra planta arbustiva emprada pels roters per a fer bardissa era l'alicantí (*Rhamnus lycioides*).

Com veurem, el pi, la sivina i sobretot l'ullastre, foren emprats com unes de les principals matèries primeres per a la construcció de les cobertes de les barraques. Les branquetes i fulles de les estepes mesclades amb terra també foren usades per cobrir les cobertes de les barraques.

La fauna del terme és molt igual a la resta de Mallorca. Entre els mamífers cal citar: els conills (*Orytolagus cuniculus*), les llebres (*Lepus capensis*), els eriçons (*Erinaceus algirus*), els mostels (*Mustela nivalis*) i les genetetes (*Genetta genetta*). Els conills eren consumits com a aliment, encara que almenys durant el segle XIX, els roters no podien caçar-los malgrat el perjudici que ocasionaven als seus conreus, i molt manco les llebres; els eriçons també serviren com a aliment. Altres animals eren els ocells: tords (*Turdus philomelus*), ropits (*Erythacus rubecula*), etc. que en algunes ocasions eren caçats furtivament amb lloves.

Entre els rèptils hem de parlar dels dragons (*Tarentola mauritania*), serps de garriga (*Macroprotodon cucullatus*) i de la tortuga (*Testudo hermanni*).

Els caragols, en les seves distintes espècies, eren també un dels aliments dels quals disposava el roter. Al voltant de les barraques de sa Marina més apropiades a la costa hi trobam restes de pegellides (*Patella rustica*), cornets (*Thais haemastoma*) i pades (*Monodonta turbinata*).

Anys de sequera i esterilitat

L'Arxiduc Lluís Salvador a la seva obra *Die Balearen* ens explica: "Els anys de sequera foren molt dramàtics per la immensa majoria de mallorquins, solament les classes més privilegiades se salvaven de les penúries que provocava la manca de bones collites". Aquests anys en què a l'aridesa natural dels terrenys de sa Marina se li afegien la manca de pluges agreujaven fins a límits insostenibles la vida dels roters i de les seves famílies. L'Arxiduc afirma "Solament en èpoques de males collites el propietari

ri sol renunciar a rebre la totalitat o part del pacte". Hem de dir que a vegades, els roters es veien lliures de les rendes que havien de pagar.

A la Història de Lluçmajor també consten els anys de sequera: "*El 1613 fou dramàtic. A finals de maig, sense que ningú pogués sospitar-ho, perquè el camp presentava l'aspecte d'una bona sembra, estant les messes a la seva plenitud, un vent sirocco pertinax va fer malbé tota la collita*" (FONT, 1982 pàg. 238). També, entre 1604 i 1608 hi havia hagut males collites degut a la sequera i fins i tot dins aquest segle al llinard de les cases de Son Mut Vell es va escriure: "*A l'any 1661 no se segà*".

Respecte a èpoques de sequera en el XIX, anys durs pels roters llucmajorers, sabem: "*En el segle XIX, encara que no es pugui utilitzar el mateix reactiu, no falten anys de gran aridesa: 1807, 1817, 1821, 1825 en què falten les pluges de la tardor. L'any 1825 era tal la sequera que es pagava un dobber per gerra d'aigua durant el mes de febrer. La de 1845 va durar pràcticament 7 mesos...*

...Entre 1857 i 1861 hi ha uns anys molt secs; el 1862 únicament es mesuraren 296 mm. I el 1864, 330 a la capital, més plujosa, naturalment, que sa Marina.

L'aurèola dels anys 13 es va rubricar amb la sequera major que s'ha registrat en el nostre segle (276 mm a Palma) si exceptuam la de 1945 (175 mm)" (ROSSELLÓ VERGER, 1964, pàg. 76).

Un mica d'història llucmajorera

Capocorb Vell.

El terme de Lluçmajor fou habitat pels primers pobladors de les Illes Balears. Ells ens han deixat nombrosíssimes restes arqueològiques espargides per tot arreu, des de la costa fins als estreps del Massís de Randa.

Durant la prehistòria moltes de les coves naturals foren emprades com habitacle i aixopluc. Més tard, aquestes foren engrandides. Altres, les artificials, foren excavades a la roca, atesa la facilitat que tenen les molasses calcàries d'esser obrades.

Durant el pretalaiòtic es construïren els naviformes, i posteriorment els talaiots, tant aïllats com formant poblats (Capocorb Vell, Cala Pi, es Pedregar, Betlem,

s'Àguila d'en Quart,...). Molts han volgut veure en aquestes construccions una relació amb les barraques construïdes en paret seca, encara que nosaltres no hi veiem cap tipus de relació.

De l'època romana el més abundant són les restes ceràmiques. Dels vàndals i bizantins pràcticament no hi ha restes en tot el terme.

Respecte a la dominació musulmana, s'ha de dir que el casc urbà de Lluçmajor corresponia a una alqueria islàmica anomenada Luch maior i que el terme pertanyia al districte de Muntuy. Per algunes tanques i sementers de sa Marina hem pogut observar restes de ceràmica d'aquesta època i d'anteriors.

Amb l'arribada de Jaume I l'alqueria va pertànyer a Ramon de Sant Martí. En aquell moment s'hi començaren a establir i es veneren trossos de terra als conqueridors i més tard als qui arribaren com a repobladors. Segons Jeroni Berard: "... (*Lluçmajor*) Fou també una d'aquelles onze que, per ordre del rei don Jaume segon, s'establiren de nou en aquesta illa l'any 1300, per la qual cosa comprà una alqueria d'aquest nom al cavaller Jaume de Sant Martí, que era de 400 quarterades, com consta en el llibre de declaració dels barons dels llocs de l'illa, que es guarda a l'arxiu del real patrimoni, baix les condicions de que no poguessin esser menys de cent els pobladors, senyalant-los un quartó de terra per a cada casa..." (BERARD, 1983, pàg. 180).

Durant tots els segles següents a la conquesta cristiana, foren molts els desembarcaments de pirates que sofriren els llucmajorers a les seves costes. En alguns casos arribaren a endur-se'n moradors de les possessions costaneres com a esclaus.

Volem fer un incís sobre la importància que té la demografia sobre el present tema d'estudi, "*Les relacions de la història demogràfica amb la història total i molt particularment amb la història econòmica i social són múltiples, íntimes i recíproques*" (VIDAL, 1989, pàg. 2).

Fins el segle XVII, el camp llucmajorer es va veure lliure de la pressió demogràfica per l'afany de terres, ja que, a causa de les epidèmies, sobretot de pesta –basta recordar les de 1348, 1438-40, 1478, 1493-95, els anys de sequera, etc.– la població no es va veure en la necessitat d'aconseguir noves roturacions. El camp era pràcticament despoblat (FONT, 1978, pàg. 224).

L'any 1787 en el terme llucmajorer hi havia 405 llauradors i 1344 jornalers, els roters estaven inclosos a dins aquesta darrera categoria. Segons Josep Joan, el Cens de Floridablanca pàg. 181 diu que "*Segons el cens de 1786-87, a Mallorca, una quarta part dels pagesos conreaven la terra com a propietaris, arrendataris o amitgers, i més d'un 76 % ho feien com a jornalers fixos –els missatges– o temporals*".

Torre de Cala Pi.

Desembarcaments de pirates a les costes llucmajoreres

La pirateria, juntament amb les epidèmies, els anys de sequera i esterilitat del camp, foren mals endèmics durant molt de temps. Els atacs corsaris a les nostres costes provocaren que la gent que treballava a les marines, (roters, jornalers, trencadors...) visquessin en un constant temor.

Per a combatre la pirateria es varen dur a terme una sèrie de mesures com ara col·locar guardes de costa als llocs més accessibles i fàcils als desembarcaments (cales i llocs rocosos baixos) i la construcció de torres. Es varen formar dos cordons defensius: un més exterior, que eren les torres de guaita; i un interior, amb les torres de les possessions. L'any 1396 es va manar fer un estudi per saber quins eren els llocs perillosos de la costa llucmajorera.

Cal remarcar que la torre defensiva de la possessió de sa Torre, fins ben entrat el segle XVI, va servir de refugi als moradors de les possessions veïnades.

Durant tot el segle XIV hi ha constància de molts avistaments de naus sarraïnes. El batle del municipi on es produïa l'avistament s'encarregava d'avisar els batles d'altres pobles. El de Lluçmajor en rebé notícies i passà posteriorment l'avís a la possessió de Capocorb en diverses ocasions (un l'any 1388, tres el 1389, un el 1390, tres el 1393), a s'Estalella (l'any 1394), sa Mata, ses Arnaules, Solleric, Garonda i

Merola. Cent anys després, el 1494, els llocs més perillosos seguien essent s'Estalella i Vallgornera.

Durant molt de temps les naus sarraïnes es passejaren amb tranquil·litat per la Mediterrània, a causa sobretot del poder i l'hegemonia que posseïen els turcs. Però el 7 d'octubre de 1571 la Lliga Santa, formada pels regnes cristians, derrotà la flota turca en el golf de Lepant. Aquesta efemèride es va celebrar per tot el món cristià i, com és natural, també a Lluçmajor es varen fer festes en honor de la victòria.

El Dr. D. Francesc Tallades a la seva història, que va completar de l'escriptura per D. Guillem Terrassa, ens fa uns relats dels desembarcaments de pirates a les costes lluçmajoreres. Diu així: *"És un lloc desert i enfora mitja lleguada casa alguna i és lloc de pinar, matorrals i sivines, motiu d'acostumar visitar-les els corsaris, com va succeir l'any 1578, que desembarcaren a Cala Beltran una nit els moros d'una fragata, i assaltant l'alqueria de l'Àliga o s'Àguila, captivaren molta de gent així homes com dones i nins. No estaria malament que hi hagués una torre de guàrdia al cap d'aquestes dues cales, que defensaria també Cala Regell, on l'any 1579 es va amagar una fragata de moros i va fer molt de mal, ja que s'endugué a Alger captius a moltes persones d'aquelles possessions veïnades mentre els seus moradors estaven descuidats, estant de noces i ballant"* (TALLADES, 1934, pàg. 18).

Amb la conquesta d'Alger el mes de juny de 1830 pels francesos es pot dir que acabaren les "razzies" pel litoral lluçmajorer. Des de llavors ençà, els trencadors, roters, jornalers i pagesos de sa Marina varen poder dormir tranquils a les seves modestes barraques.

Indústria

A Lluçmajor després de la conquesta s'establiren menestrals i artesans. Ja en el segle XV, tenim notícies de l'existència de 16 sabaters i un curtidor.

Segons el cens de Floridablanca, a Lluçmajor l'any 1787 hi havia 3 comerciants, 64 fabricants i 342 artesans; serà emperò en el segle XIX quan comença un procés industrial que adquirirà la seva importància en el segle XX: és la indústria del calçat. Els primers tallers foren d'àmbit familiar i tenien un petit nombre de treballadors.

A poc a poc, aquesta indústria va anar progressant i generant riquesa, la qual cosa va potenciar que una part de la població lluçmajorera pogués començar a estalviar, i a invertir part dels seus diners en l'adquisició de petites parcel·les en les possessions que s'anaven establint.

Barraca de porcs.

Agricultura i ramaderia

L'agricultura llucmajorera pràcticament és de secà ja que el regadiu de sínia se centra a uns pocs indrets del terme com són la zona des Pèlag i Pérola.

Els cultius de secà que des de sempre s'han cultivat són els cereals: blat (*Triticum sativum*), ordi (*Hordeum vulgare*) i civada (*Avena sativa*); la raó radica en les característiques dels sòls, que són majoritàriament "call vermell", el qual retén l'aigua i els nutrients, perquè és molt argilosa. Una de les varietats més conrades de blat a sa Marina era el *moreno* o *menut*, que per la seva característica era molt apreciat, el pes d'un hectolitre d'aquest blat era molt elevat. Tant els cereals com l'ametler (*Prunus amygdalus*) i la figuera (*Ficus carica*) resisteixen els sòls carbonatats, i és aquesta la raó principal de la seva abundància.

Un dels cultius més estesos fins a finals del segle XIX fou la vinya (*Vitis vinifera*); pensem que l'any 1862 hi havia a Lluçmajor més de 1.471 quarterades, i era el tercer cultiu en importància. L'aparició de la fil·loxera, el 20 de Maig de 1891, va provocar l'exterminació de la vinya, i un canvi de cultiu en benefici de l'ametler. (CLAR, 1995, pàg. 86).

A moltes barraques trobam troncs d'ametlers en el seu brancatge, que foren col·locats substituint altres llenyams podrits d'ullastre.

Estructura social del camp llucmajorer

Es pot dir que Lluçmajor (a causa de la seva gran superfície) fins a l'actual segle, ha estat un dels municipis de Mallorca amb gran finques.

Des de la conquesta fins a principis del segle XX, el domini de la terra estava en mans d'una noblesa terratinent. Per mor dels conflictes socials i la conjuntura econòmica del segle XV, es produïren les primeres parcel·lacions; foren les possessions dels Llobets i s'Aresta, les quals es dividiren en macroestabllits.

Els majors latifundis de Lluçmajor en el segle XVI eren Son Julià, Galdent, sa Torre, Son Granada, Capocorb, Garonda... Serà emperò amb els canvis socials que es donaran a finals del segle XIX, quan es potenciarà el sorgiment d'una classe treballadora industrial, que amb els seus estalvis accedirà a la compra de petites finques. L'extensió d'aquestes, moltes de vegades anava des d'uns quants quartons (una sort, en termes llucmajorers) fins a una, dues o més quarterades. Aquest afany de compra de terra va propiciar que les finques apropades al casc urbà de Lluçmajor (Son Hereu, Son Noguera, ...), es parcel·lassin provocant la pràctica liquidació d'a-

Barraques dels establlits de Son Julià.

quests latifundis. En el cas de Son Noguera, la causa principal de la seva parcel·lació fou la desamortització de Mendizábal duita a terme el 3 de setembre de 1838.

Altres establits de finques durant el present segle han estat Ca s'Hereu, Païssa, Bennoc, Galdent, Son Mulet, Son Mesquida, Son Gabriela en petites parcel·lacions i sub-parcel·lacions i sa Torre, sa Llepassa, s'Àguila en macroparcel·lacions.

Els grans latifundis estaven en mans de ciutadans amb residència a Ciutat, com ho havien estat de sempre, encara que n'hi havia alguns que eren en mans de propietaris de Lluçmajor.

En el cas dels propietaris que vivien a Ciutat, deixaven l'explotació i el desenvolupament de les seves finques en mans dels arrendataris, coneguts popularment amb el nom d'amos-conductors, aquests eren el qui s'encarregaven de contractar el personal necessari per dur endavant les feines de la possessió, i també de rellogar segones persones. A vegades eren els senyors els qui cuidaven les seves finques i tenien un majoral com a encarregat del personal.

Un segon escaló dins la societat agrària eren els petits propietaris, els quals disposaven de finques que havien heretat per llegítimes o les havien adquirides per compra.

Un tercer escaló l'ocupaven els missatges que feien feina a les possessions durant un o més anys. Darrere aquests, finalment, els jornalers, que treballaven durant l'època de recollida de les messes i, finalment, els roters.

II PART
LA VIDA

Oficis i professions relacionats amb les barraques

Els oficis i professions que estudiarem en aquest apartat s'han d'emmarcar dins una estructura agrària pròpia de la Mallorca preturística. Les feines a què es dedicaven tenien molt a veure amb la forma de distribució de la propietat la qual, com ja hem esmentat, va restar immòbil i en mans d'una determinada classe social durant molts d'anys.

Rotes i roters

Els roters eren conradors que rebien una part de garriga o altres terres ermes, com a mínim d'una quarterada, amb la condició d'eixermar-la, conrar-la i pagar una renda al senyor o amo de la possessió coneguda amb el nom de "deume".

Els roters sorgeixen a causa de la crisi de subsistència endèmica, emmarcada per una agricultura extensiva poc productiva i per un augment de la pressió demogràfica i respon a la ja esmentada "fam de terra" (ALZINA, 1984, pàg. 33).

La rota, segons el DCVB, és: "*el tros de terra que un conrador cultiva dins un predi d'altri durant alguns anys, generalment pagant al propietari una porció convinguda del que hi cull; sol esser terra prima o allunyada de les cases de possessió, i no podent-la conrar directament el propietari, la dona a conrar a un altre a canvi d'algun benefici o del simple avantatge de tenir la terra roturada sense despeses pròpies*". (pàg. 594 - Tom IV).

També Rosselló Verger ens dóna una definició de rota; diu: "*la rota, d'acord amb la seva etimologia, es refereix principalment a una parcel·la de garriga, bosc o erm posat en cultiu pel roter*". (ROSSELLÓ VERGER, 1964, pàg. 266).

Les rotes podien oscil·lar des d'1 a més quarterades. Hi ha constància l'any 1554 de rotes fetes dins una àrea de 30 quarterades, compreses entre sa Torre i es Canyar; l'any 1555 trobam que Pere de Villalonga, propietari de sa Torre, lloga una rota que feia partió amb una altra llogada anteriorment a Antoni Salvà de sa Llepassa. L'any 1564 per part de Baltasar Rossinyol, propietari de Son Granada concedeix la facultat de roturar una garriga de 60 quarterades a la família Salvà de la Llepassa, a Vicenç Ripoll i a Gabriel Clar. Això ens demostra que a vegades les rotes es concedien a propietaris d'altres possessions. A més, no sempre eren jornalers del camp o petits pagesos els qui llogaven les rotes, sinó que també n'hi havia que tenien altres oficis, com a paraires, fusters, trencadors, ferrers, gerrers i torrers. Fins i tot hi ha dades, en el cas de la possessió de Son Granada, d'haver-se concedit una rota a un capellà i una altra al majoral de la finca.

Les rotes no sempre eren arrendades pel propietari, el qual, com hem esmentat abans, quasi sempre vivia a Ciutat, sinó que eren rellogades pels amos-conductors de les finques; així ho veiem, per exemple en el cas d'Artà, Capdepera i Son Servera (ALZINA, 1984, pàg. 18). A Lluçmajor succeïa igualment, el majoral era qui repartia les rotes; sabem que en el cas de les rotes de Son Granada, l'any 1693

ROTES I ROTERS * CAPOCORB NOU (1661)

ROTERS	Extensió	A raó per any		Valor total
	(Quarterades)	Almuts / Barcelles de blat (per qda.)		Quarteres / Barcelles de blat
Refel Barcelo	7,5	8 almuts		1 quartera - 4 barcelles
Michel Catany dit del Refel	2	8 almuts de blat		2 barcelles - 4 almuts
Nicholau Ballester	2	9 almuts de blat		3 barcelles
Jauma Salom				
Antoni Garau				
Llorens Pons	15	8 almuts (*)		1 quartera - 4 barcelles
Llorens Michel				
Pera Catany	7	1 barcella		1 quartera - 1 barcella
Antoni Salva	3	1 barcella		3 barcelles
Antoni Cardell	5			5 barcelles - 3 almuts
Jaume Roig	13	8 almuts (**)		2 quarteres - 4 barcelles
Antoni Fullana	5	1 barcella		5 barcelles
Andreu Salva	4	1/2 quartera		3 barcelles
Matheu Vidal	3,5	4 almuts		2 barcelles - 2 almuts
Michel Ballester	4	4,5 almuts		3 barcelles
Antoni Vidal	7	1 barcella		1 quartera - 1 barcella
Andreu Noguera	6	7 almuts + 2 almuts		1 quart. - 1 barc. - 2 almuts
Damia Sastre	2 qdes. - 6 horts	7 almuts		2 barcelles - 5 almuts
Joan Puigserver	1 tros rota	1/2 quartera		3 barcelles
Michel Salva	2	4 almuts		1 barcella - 2 almuts
Sebastia Thomas als Trempitxol	2	3 almuts		1 barcella
Melchior Salva als Ros	2,5	8 almuts		1 barcella - 2 almuts
Andreu Vidal	0	3 almuts		
Nicholau Noguera	1,5	3 almuts		4 almuts - 2/4
Bernat Roig	2	7 almuts		2 barcelles - 2 almuts
Pera Noguera als Frontet	1 tros terra	Feta annua merse		
Pera Barcelo als Peris	1 tros rota	Feta annua merse		
Michel Cardell Rafalino	1 rota	3 almuts		
Joan Ramis	3	3 almuts		1 barcella - 3 almuts

(*) Només 8 qdes., les altres sei estaven alliberades.

(**) 5 qdes. a raó de 8 almuts, les altres 8 a raó de 7 almuts.

ROTES I ROTERS * ES MASDÉU (1690)

ROTERS	EXTENSIÓ (Quarterades)
Juan Avella	8,5
Nicolau Sastre, parayre	8,5
Juan Salva Mora	4
Juan Salom	2
Jaume Salva de Jaume	2

ROTES I ROTERS * SON GRANADA (1693)

ROTERS	VALOR (Quarteres/Barcelles de blat)
Jaume Monserrat Sirerol	1 quartera - 2 almuts
Gl. Puigserver, fuster	3 quarteres - 1 barcella
Juan Cardell de Antoni	3 quarteres
Rd. Antoni Llompart, pre.	francha
Pere Monserrat Boleno	2 quarteres - 3 barcelles
Mathia Armengual	3 quarteres - 4 almuts
Pere Noguera parayra Frontet	4 barcelles - 3 almuts
Miquel Salva als. Lluch	1 quartera - 1 barcella
Bernedi Mulet	3 barcelles - 3 almuts
Juan Mas parayre i Juan Gil pletor	4 quarteres - 2 barcelles
Gm. Thomas Toyet	3 quarteres - 3 barcelles
Antoni Salva Bernedi	4 quarteres
Sebastia Sirerol Galseran, trencador de pedra	1 quartera - 3 barcelles
Juan Monserrat als. Jayo	2 quarteres - 1 barcella
Honorat Salva torrer	1 quartera - 2 barcelles
Michel Thomas Xerich	3 barcelles
Sebestia Sirerol Galseran, trencador de pedra	2 quarteres - 2 barcelles
Sebestia Thomas Trempitxol	3 barcelles
Michel Salva	1 quartera - 3 barcelles
Juan Thomas Carro fill de Gl.	1 quartera

ROTES DE TIÓ (1693)

ROTERS	EXTENSIÓ	TORNALLS
	(Quarterades)	
Antoni Garcia, ferrer	4	2 i mig
Sebestia Mas	4	5
Jaume Parets	4	5
Gm. Catany	4 i un poc més	5
Melson Ferrer	4	3 i mig
Gl. Clar, gerrer	8	15
Juan Benet Mulet	2	*
Bartomeu Aulet, de Bart.	2	5
Bartomeu Aulet, de Je.	2	5
Antoni Aulet	2	5
Michel Mas Xom	4	4
Lluch Thomas	4	4

(*) Assignat com a majoral i per treballs de canar.

Restes d'una barraca amb la seva rota al fons.

abans d'adjudicar-se foren encantades i lliurades per mitjà de Mateu Bordoy, misatge i corredor de la Vila. (FONT, 1982, pàg. 382).

El temps de durada del lloguer de la rota oscil·lava segons cada una de les possessions. En el cas de sa Torre l'any 1554, era per 9 anys i en 1558 per 6 anys. A Son Granada el 1564, també era per 9 anys. A s'Àguila el 1574 per 10, a Capocorb Nou el 1661, per 8 anys; en el Masdú per 20 en 1690. En 1693 es concedien rotes a Tió per 24 anys i a Son Granada per 12.

Normalment les rotes es podien guaretejar i sembrar cada dos anys. El pastor o el cabrer de la possessió previ pagament d'un lloguer al roter, a poder pasturar la rota. Els roters tenien l'obligació d'embarbissar les parets. En alguns contractes sabem que aquesta feina era compartida amb el pastor o cabrer.

Els contractes entre els roters i els propietaris podien ésser orals o escrits, tant en uns com en els altres s'establien unes condicions bilaterals que variaven segons les possessions. Aquestes condicions moltes vegades depenien de la qualitat de la terra.

Entre els pactes que havien de complir els roters hi havia fer tornalls de paret, només fer llenya dins les seves rotes, emprar la llenya necessària per al seu consum, no poder-ne vendre, no tallar pins, fer carbó i formiguers únicament dins la seva rota, ajudar a fer cisterna, jornals de carro i pagar en blat.

A moltes possessions la forma de contracte per part del roter era pagar el lloguer amb almuds, barcelles i quarteres de blat i en fer tornalls de paret. El tornall era una mesura equivalent a 30 passes lineals de paret, a Lluçmajor un tornall són 21 passes de paret. Aquestes parets variaven en 1.20 - 1.40 m d'altària i 0.80 m

d'amplària. Els tornalls s'havien de fer en el lloc que establia el propietari o encarregat. En cas que el roter no construís els tornalls de paret o bardissa en el temps acordat, les despeses anaven a càrrec seu.

El lloguer també era conegut com a "deume", ja que en ocasions per cada deu garbes el roter n'havia d'entregar una al senyor. A Lluçmajor en lloc de cada deu se'n pagava una de cada sis. Prèviament aquestes havien estat assenyalades pel garriguer o encarregat amb un brot de mata.

El propietari amb el contracte s'obligava a donar camí perquè el roter pogués accedir a la seva rota, empriu a les aigües de la possessió (aljubs, cisternes, basses, cocons...), a vegades es comprometia a deixar un parell de bous o muls per netejar la garriga.

El roter quasi sempre vivia a la seva rota on construïa la seva barraca; en cas de perill de possibles desembarcaments de moros a la costa, l'amo donava habitació i refugi a les cases de la possessió. Algunes d'aquestes barraques foren posteriorment l'embrió de les cases de possessió com és el cas de Son Mateu de ses Rotes finca desmembrada de Son Albertí i de Son Granada d'en Barra d'Or.

Els dissabtes al capvespre, segons ens contava l'amo en Joan Garau Clar "*l'amo en Joan de s'Àguila*", es dirigien al poble en llargues fileres de carros. S'hi desplaçava la família sencera ja que quasi sempre vivien tots junts a la rota. A moltes barraques encara hi ha el corralet, que disposava d'una petita barraqueta i una figuera de cristià, on el roter engreixava un porc. Aquest fet demostra que la immensa majoria vivia des de l'època de la sembra fins al de la recol·lecció, a la barraca de la rota. Molts dels roters no solament disposaven d'una rota sinó d'unes quantes dins la mateixa o diferent pleta com hem pogut deduir de les estudiades a sa Pleta d'Enmig de la possessió de s'Estalella. A moltes de tanques i sementers hem pogut apreciar aquestes divisions o separacions de rotes consistents en una filera de pedres amuntegades o formant paret toma, producte de la neteja de la mateixa rota. Aixímateix hem observat la presència de munts de pedres, quasi sempre de forma circular, imitant l'arquitectura dels clapers, que també són restes del treball dels roters efectuats en l'eixermament de les rotes.

A quasi totes les barraques de roter de possessions costaneres hi trobam restes de crustacis i mol·luscs marins, la qual cosa ens demostra que la base de la seva dieta alimentària eren els productes que tenien al seu entorn.

Per acabar, nosaltres continuam pensant que encara que hi hagués rotes en el terme llucmajorer en el segle XV, el seu apogeu indubtablement va esser durant el segle XVIII i el XIX, i que segons les entrevistes orals que hem duit a terme el fenomen es va estendre fins al primer quart del segle XX. Després de la Guerra Civil (1936-39), a causa de l'escassetat de blat i altres aliments, es varen donar casos de

Rotes i toponímia

Són molts els topònims sobre rotes que trobam per tot el terme, fet que ens indica la seva existència en totes les possessions que s'esmenten a continuació: Ses Rotes Velles i ses Rotes Noves (es Llobets, Son Coll, Solleric); aquests dos topònims ens indiquen que foren dues les zones destinades a rotes i quina fou la primera emprada per aquest fi. El topònim ses Rotes Noves el tornam a trobar al Masdéu, Betlem, Capocorb d'en Munar, Rafal Nou i Purgatori.

Una altra rota Na Llarga (es Llobets) i sa Rota Llarga (s'Estalella) fan referència a la seva forma llarguera; sa Rota des Conco en Pere fa referència al nom del roter i sa Rota de Son Perdiu de Son Reinés es troba dins aquesta darrera finca fent partió amb l'altra.

Altres topònims que fan referència a rotes són: sa Tanca de ses Rotes (Merola); ses Rotes Obertes (Son Boscana); sa Rota de Son Andreu, ses Rotetes i ses Rotes Grans (es Masdéu); sa Rota de sa Talaieta i sa Rota Vella (s'Àguila), sa Rota d'es Cocó, sa Rota d'en Garau, sa Rota de l'Aljub Vermell, sa Rota d'en Contestí, sa Rota d'en Miquel Ripoll (sa Torre), sa Rota de s'Ullastrar (es Puig de sa Maimona, Míner)

Carboners

Un altre dels oficis que ha deixat la seva empremta per sa Marina han estat els carboners. Les sitges encara són visibles per les pletes i pinars de moltes possessions.

El producte que elaboraven era el carbó que antigament, juntament amb la llenya, era una matèria energètica de primera necessitat per a totes les cases. El carbó va deixar d'emprar-se a mitjan segle XX, quan el petroli i el gas es varen generalitzar en totes les cases, provocant el seu desús.

Sempre s'ha tengut la creença que l'ofici de carboner era propi de la muntanya, quan es demostra que en el terme de Lluçmajor aquesta activitat és ben palesa. És cert que molts dels carboners que feren carbó a Lluçmajor provenien dels termes municipals de la Serra de Tramuntana o de pobles de la Comarca del Raiguer (Mancor, Caimari, Bunyola...). Normalment alternaven la feina de carboner amb la recollida d'oliva a la muntanya i quan arribava l'estiu venien a Lluçmajor on estaven fins al mes de setembre. Molts d'aquests amb el temps quedaren a viure i a fer feina en el terme. El temps de postguerra en què hi va haver una mancança molt grossa, entre altres coses, de productes energètics, alguns llucmajorers es varen dedicar a la producció de carbó. Empraren moltes de les barraques que trobaren construïdes; també alternaren aquesta feina amb la de calciner.

Ara bé, si féiem una mica d'història, hi ha constància que en el segle XVI a la possessió de sa Caseta els roters a més de poder emprar la llenya de la seva rota per al seu consum i per fer cendrers, també podien fer carbó. Per produir-lo empraven els troncs més gruixats i rabasses de les mates, ja que estava prohibit emprar l'ullastre. Curiosament, segons les informacions orals de vells carboners llucmajorers, durant el segle XX, a la muntanya la llenya que empraven per fer carbó era l'alzina, mentre que a Lluçmajor, degut a la mancança d'aquesta, utilitzaven la mata i l'ullastre, mai el pi.

La zona que era destinada a cada un dels carboners rebia el nom de "ranxo". A Lluçmajor cada un d'aquests ranxos s'aprofitava durant un cert temps i llavors es deixava reposar fins que la garriga es pogués regenerar.

Els feixiners o talladors de pins

A més dels roters i carboners, els feixiners o talladors de pins també feien feina pels pinars de sa Marina, i com els anteriors hi passaven llargs períodes de temps, la qual cosa feia que necessitassin barraques per aixoplugar-se. Els feixiners tallaven les branques dels pins, netejaven les parets d'ullastres i mates i venien als forns i cases particulars els feixos i feixines de llenya. Les branques de pi també s'empraven per fer enramades als corrals de les cases i ells eren els encarregats de proveir-les.

Aquests feixiners moltes de vegades eren talladors de pins. Per dur a terme aquesta tasca feien un contracte amb el propietari o majoral, el qual marcava els pins que es podien tallar. Els troncs dels pins com en el cas dels feixos anaven a cases particulars i forns, però especialment a les serradores. Hem de dir que fins al segle XIX els ferrers foren uns dels principals clients dels talladors de pins ja que el carbó que empraven per a les seves forges era el de pi. Com veiem, la llenya emprada per a fer carbó va canviar durant el temps.

Els calciners

Un altre producte que avui no és tan emprat i necessari com era altre temps, és la calç, que era produïda pels calciners en forns apropiats. Aquesta substància s'extreia calcinant la pedra calcària (molt abundant dins sa Marina). És òxid de calci, substància blanca, lleugera, càustica, que, en contacte amb l'aigua, s'hidrata amb despreniment de calor (FULLANA, 1988, pàg. 76).

Antigament servia per fer la mescla o morter que s'aconseguia mesclant una part de calç bullida amb dues i mitja d'arena, també l'empraven per emblanquinar, la qual cosa es feia per dues raons, una per desinfectar les cases i l'altra com a decoració.

Per elaborar la calç eren necessaris un màxim de sis o set homes i un mínim de quatre. Els homes treballaven en colles, de dos en dos: dos feien feixos, dos duïen les pedres al forn i els altres les col·locaven fent les parets de la *caixa*; aquests que s'encarregaven de construir el forn, solien dominar l'ofici de paredador. També a causa d'haver d'estar pendent de la cocció de la calç, cosa que durava un cert temps, es veïen forçats a utilitzar barraques ja construïdes o haver-ne de fer de noves per poder-hi habitar la temporada que durava la feina.

Els pescadors

A dos indrets del terme apropats a la mar, s'Arenal i s'Estanyol, des de temps antics hi vivien els pescadors. Aquests tengueren necessitat de construir barraques, algunes d'elles encara actualment poden ésser visitades; és el cas de les que hi ha a Can Jaqueta (s'Estalella). Aquests pescadors, quan feia mal temps i amb les seves barques no podien sortir a pescar, alternaven la seva feina amb la de trencador i roter. El peix que pescaven el barataven amb productes de primera necessitat (blat, carn, fruita) amb els amos de possessions properes. Una altra de les seves feines era la recollida de la sal que es formava en els cocons karstificats de les roques apropades a la mar.

Els alguers

Les transformacions socials i econòmiques dels darrers anys han fet que moltes de les feines agrícoles que abans eren molt comunes i necessàries actualment hagin deixat de tenir sentit per la manca de funcionalitat; una d'elles era la recollida d'alga (*Possidònia caulini*) a les platges mallorquines. Per viure durant el temps que durava la recollida es construïren barraques, de les quals queden tres devora l'actual Molí de Can Pere o d'en Romeguera, dins la finca de Son Dalabau, a l'esquerra pujant per la carretera que va des de s'Arenal a Lluçmajor.

La majoria dels pagesos llucmajorers anaven a recollir-la a la platja de s'Arenal; en canvi els de la part limítrofe amb el terme de Campos ho feien a la de s'Estanyol, on des de sempre a l'hivern la mar treu l'alga que es va amuntegant sobre l'arena.

Mn. Sebastià Guasp Cerdà ens explica com fou el naixement de s'Arenal, diu: "*La història d'aquesta localitat és recent, ja que es troba compresa entre les dates de 1868*

a 1916 i per tant la història del seu temple també s'haurà de moure entre aquestes dues dates; facem història perquè serveixi de marc a l'altra. El primer moviment de població es verificà cap a l'any 1868, en què començaren a construir-se diverses barraques, devora les quals es feien dipòsits d'algues marines, amb el fi agrícola de servir-se d'elles com a adobs". El mateix autor fent referència a la construcció del camí que unia Lluçmajor amb s'Arenal, escrivia: "Aquesta millora, sense cap dubte, va fer que la concurrència a tal lloc fos cada dia major en nombre, i així l'any 1872 comencen a aixecar-se modestes casetes i un gran nombre de barraques, ...". (FONT, 1975, pàg. 66).

L'alga la recollien amb els carros; primer s'amuntegava prop de la mar o es duia a les barraques d'alguer, i quan era un poc seca es transportava a les finques.

L'alga servia i era emprada per a diferents feines agrícoles, des de posar-la a dins els estables o les solls (on mesclada amb els excrements dels animals servia posteriorment com a adob) a espargir-la sobre l'era per evitar amb la seva salinitat la germinació de plantes i la proliferació de petits animalons.

En aquest apartat volem incloure un tipus de barraca que hi havia a s'Arenal amb una funcionalitat molt rara i que ens ha cridat l'atenció, encara que totes elles ja hagin desaparegudes. És Mn. Sebastià Guasp, el qui a la seva obra "*Monografía del Templo dedicado a Ntra. Sra. de la Lactancia*" ens en parla: "*Els agricultors començaren a construir barraques apropades a la mar, i contigu a elles grans corrals per a dipòsit de llim, ...*". (FONT, 1975, pàg. 69) Com veiem, a més de l'alga, els pagesos llucmajorers anaven a recollir el sediment que es dipositava a la desembocadura del torrent de s'Algar.

Els trencadors

Els trencadors eren les persones que es dedicaven a l'extracció de marès. Aquesta pedra, bona de treballar, fou emprada des de temps antics per a la construcció. El lloc on es realitza aquesta extracció de marès es coneix amb el nom de pedrera; Lluçmajor disposa de grans extensions de pedra de marès.

Coneixem un contracte d'arrendament amb data del dia 7 d'agost de 1591 que diu: "*Es pacte que nosaltres y tots els roters y trencadors qui trenquen en les pedreres de Son Verí qui per nosaltres ben vist seran prescan y pusquen pendre aygua per us propi y nomes de totes les ayguas de dita possessio liberament y sens contradicció alguna*" (FONT, 1978, pàgs. 203- 204).

Altres contractes són molt més moderns ja que corresponen a l'any 1847, es refereix a l'arrendament d'unes pedreres a la possessió de Son Verí de Baix, on la propietària Antònia Aina Salvà les cedeix a Rafel Mas Sastre per 2657 reials i 15 mara-

Per quasi tot el litoral llucmajorer hi ha restes de nombroses pedreres com aquestes de Son Granada-es Puigderrós.

vedisos, l'any 1848 a Pere Joan Mas Barceló per 1953 reials i 3 maravedisos i l'any 1857 a Sebastià Mut Romeguera per 40871 reials i 14 maravedisos (FONT, 1975, pàg. 11). La vida dels trencadors començava el dilluns a bon matí, una hora abans de sortir el sol, a trenc d'alba, s'aixecaven, prenien el camí de sa Talaia Romanina i s'Arenal cap a les pedreres de Son Granada, es Puig de Ros, sa Torre, Son Verí, Son Sunyer, etc. molts feien el trajecte a peu i altres amb un ase o un mul. Agafaven menjar per a tota la setmana i allà vivien a les barraques que construïen normalment a devora les mateixes pedreres. Normalment eren tres els trencadors que formaven la colla, i entre tots construïen les barraques.

Llogaven el redol, primerament el triaven, el netejaven de vegetació i terra, feien el quadrat i pagaven la renda. El redol el deixaven quan arribaven a l'argila, llavors passaven a un altre tros. El contracte normalment es feia de paraula amb el senyor o amo de la finca i l'encarregat de cobrar cada setmana el lloguer normalment era el garriguer.

A causa de la gran longitud de litoral del terme de Lluçmajor, hi ha molt de dipòsits de pedra maressenca, la qual cosa ha propiciat que des de temps antics s'exploressin en forma de pedreres. La dificultat de poder pujar la pedra obrada des d'elles als camins feia que s'hagués de transportar amb barca cap al seu lloc de destí. Encara es poden veure les rampes practicades a la mateixa roca, per on es feia lliscar les peces de marès des de la pedrera fins al punt de càrrega.

Per fer front a aquest perill constant que sofrien les gents de les possessions del litoral es crearen les guardes de costa que s'emplaçaren a llocs de fàcil accés i pujada des de la mar a terra. Aquestes persones habitaven a barraques construïdes en el lloc establert i la seva funció era avisar el més aviat possible de les naus desconegudes que s'acostaven a Mallorca o eren divisades en alta mar.

Hi havia guardes de costa en es Pouet (s'Arenal), la Cisterna (Son Granada), l'Almadrava (sa Torre), Portell d'en Vaquer, Binibufaní (s'Àguila), es Pas des Ases, Cala Retgell (Vallgornera), s'Enderrossall (Estalella) i s'Estanyol de Garonda.

Hi ha constància que el dia 25 de Juny de 1819 el Capità General del Regne ordenava al Súper Intendent D. Nicolau Campaner que es fes càrrec de la sol·licitud per arreglar la barraca de l'Enderrossall, que amenaçava ruïna i de la qual era guarda secreta marítima Sebastià Thomàs. La resolució va ser que es pagassin les despeses del mateix fons del qual es varen pagar per a la construcció de la barraca. (AMLL – Cúria Reial /Defensa 1803/1837).

A més de les dites guardes de costa es construïren les torres o talaies per a poder observar millor el trànsit dels vaixells que passaven o s'acostaven a la nostra illa; a més s'establí una xarxa de comunicació entre totes les torres de Mallorca i Cabrera, i quedaven en un curt període de temps avisades totes les poblacions costaneres.

De dia les senyalitzacions es feien de fum i el vespre amb foc. També empraven el corn per avisar la gent més apropada a les torres.

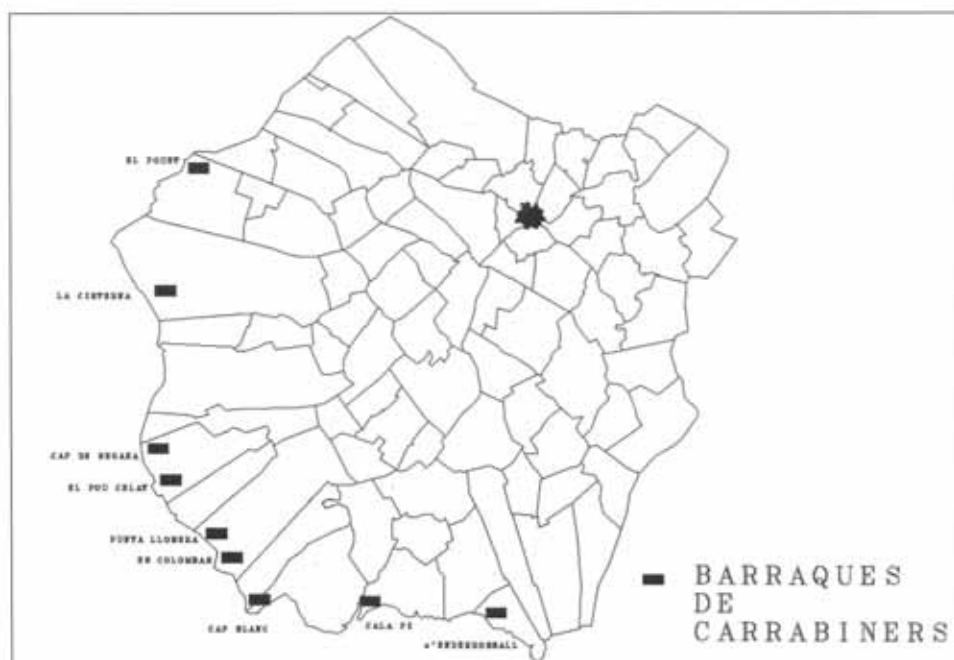
Les torres de costa es troben en el Cap Enderrocat, Cap Blanc, Cala Pi i s'Estalella. Cada una d'elles tenia als seus voltants barraques emprades pels torrers en èpoques de tranquil·litat.

Una altra funció que tenien les guardes de costa i torrers era impedir el desembarcament de gent forana en temps d'epidèmies.

Carrabiners

A causa de les reformes polítiques i econòmiques portades a terme durant el segle XIX es va crear l'any 1829 el Cos de Carrabiners de Costes i Fronteres. La seva funció prioritària era la de resguard fiscal, és a dir, impedir el contraban i el frau.

El Cos de Carrabiners es va fer càrrec del servei de les torres per extinció del Cos de Torrers de Costes per Real Ordre de 4 d'octubre de 1850. Es va crear el Cos de Carrabiners Torrers –amb un contingent de 350 individus– que depenia de la Inspecció General de Carrabiners. Aquestes places varen ésser cobertes amb carrabiners retirats o llicenciats a petició pròpia que no tinguessin notes desfavorables. Se'ls

Situació de les barraques de carrabiners al litoral llucmajorer.

va donar el sou d'una pesseta i l'aprofitament de les terres veïnades de les torres (AGUADO SANCHEZ, 1973).

Posteriorment les torres deixaren de tenir funcionalitat defensiva i l'única finalitat dels carrabiners va esser evitar el contraban. La gran extensió de litoral del terme llucmajorer, i a l'igual que havia succeït anteriorment amb les guardes de costa i els torrers, va fer que es creassin punts d'observació i estada al llarg de tot ell. Els carrabiners pertanyien a la Secció de Lluçmajor i tenien dos indrets fixos, el de Regana i el de Cala Pi, cada un d'ells dividit en tres trams.

Les barraques de carrabiners de les quals tenim notícies eren a s'Estalella (s'Enderrossall), vora sa Torre de Cala Pi, al Cap Blanc, al Colombàs, a Punta Llobera, al Pou Celat, al Cap de Regana, prop del xalet d'en Ratier (entre el Puigderrós i Son Granada), i al Pouet.

Els establidors

Quan parlem dels establidors hem de fer referència en primer lloc als pageos que en lloc de tenir possessions tenien les seves finques desmembrades a trossos, ja fos per haver-les adquirides per llegítima o per haver-les comprades quan es va dur a terme la parcel·lació de les grans finques i en segon lloc als comerciants, merca-

ders, menestrals i sobretot als sabaters que compraren, amb els seus estalvis, trossos d'uns quartons, d'una, dues o tres quarterades, a mesura que s'anaven oferint als compradors. Tant uns com els altres no tenien la seva propietat concentrada sinó distribuïda per tot el terme, la qual cosa implicava que quan anaven a realitzar les feines de sembra o collita necessitassin d'un lloc per resguardar-se ells, la bístia o el carro. Aquest fet va potenciar que sorgissin les barraques al voltant del nucli urbà de Lluçmajor i per les possessions parcel·lades; estudiant-les es pot veure l'evolució experimentada sobretot des de finals del segle XIX i principis del XX.

Els mestres paredadors i les eines que empraven

Un ofici totalment lligat a la construcció de barraques és el de paredador o marger (amb aquest nom és conegut als municipis de Tramuntana). Els paredadors, a més de parets, també construïren moltes de les barraques que hi ha espargides per tot el terme.

Mestre Joan Mulet i Salvà "Tofolet" ens deia que el paredat és com un tren-closques on totes les peces estan entrellaçades.

Hi ha una glosa feta pel mestre paredador Biel Tomàs Sastre "Terrolà" que diu:

*Sa paret ben acertada
vos diré com ha d'estar
es paredat s'ha d'aguantar
sense posar-hi cap trava.*

Els paredadors preferien el marès a la pedra viva, perquè és més bo d'adobar. Per treballar la pedra viva empraven el martell de punta i per al marès el martell de tall. Altres eines eren: el picó, per forjar-les ja que a vegades el martell no bastava; la picassa, que és com un picó molt gros que serveix per rompre la pedra, el càvec, les senalles i la ginyola.

Les darreres barraques construïdes de pedra en sec, com són les d'establidors, les feren els paredadors, molt poques ho foren pel mateix propietari.

III PART
L'HÀBITAT

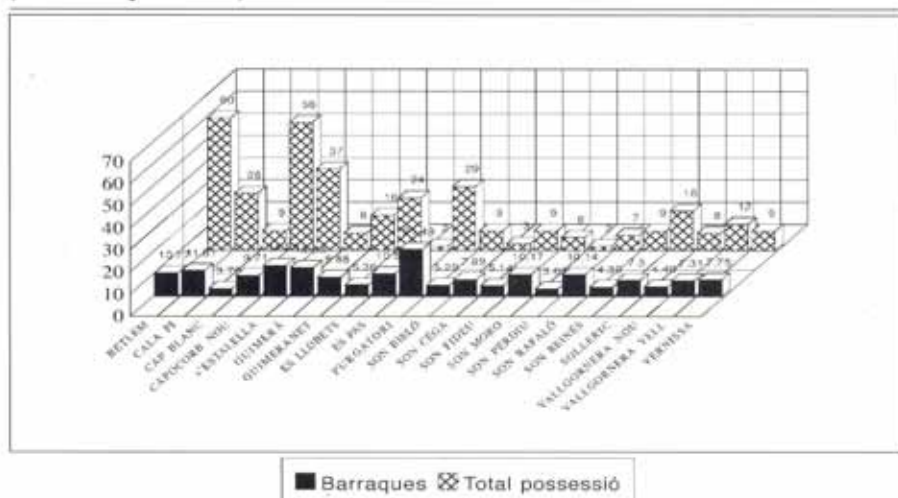
BARRAQUES DE LLUCMAJOR (Total possessions)

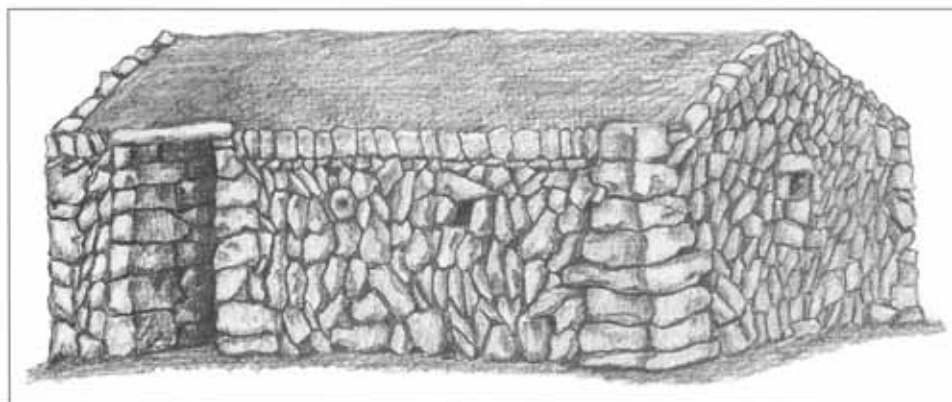
POSSESSO	ALGUERIU	BOAL	CALCE	CARR	CASER	DESC	ESTAR	GALL	GARRIG	COS	OVELL	PESCA	PORCS	ROTTE	SESTA	SOLLE	TRENC	TOTAL			
BENNOC				2									2	2				6			
BETLEM		1		7	13		2	2	1				6	28	1			61			
CALAPI		2		1	8	2									11	1	1	26			
CA'N BARRIO															2			2			
CA'N PAULO															1			1			
CA'N SALETES								1										1			
CAPOCORB NOU		1		8	8	4				4					33			58			
CAPOCORB VELL					1		1								2	1		5			
ES LLOBETS				1	1	2							3	17				24			
ES MASDES			1	2											1			4			
ESPAS						1									1			2			
GARONDA			1		1		4			1		1	1	11				20			
GUIMERA		1	2		1	2									2			8			
GUIMERANET		1		4	2		1						3	5				16			
LA CANNA							1								1	2		4			
MEROLA				1											2			3			
PURGATORI		1		2	1		1				5		9	9	1			29			
SA BARRACA BLANCA				1														1			
SA TORRE															2			2			
S'ÀGUILA					2										5			7			
SES PEDRERES				1		1									1			3			
S'ENTALELLA				3	2	2			1	2		5			20		1	36			
SO N'ALBERTÍ																	2	2			
SO N'EXIDA															1			1			
SOLLERIC				2	2						1		3	10				18			
SON BIELÓ		1		3	1										1	3		9			
SON CASES NOVES					1													1			
SON CÉGA					2				1									3			
SON DELERAT		3																3			
SON DRAGONET					2				1					1				4			
SON FIDEE					1				1						1	6		9			
SON GABRIELA					1										4			5			
SON GARAUET					2													2			
SON GARCIA															2			2			
SON GRANADA																	12	12			
SON JULIÀ					8		1								3			12			
SON MAS					1													1			
SON MÉSQUITÀ					1		1								1			3			
SON MORO					2										4			6			
SON NOGUERA															1			1			
SON PERDU					1										1			2			
SON PÓCOS					1										1			2			
SON PUGSENYER					6				4						4			14			
SON PUJOLET															2			2			
SON RAPALÓ					2						1				1	3		7			
SON RAMIS									1									1			
SON REINES					4	1									4			9			
SON XERÍ DE DALT																	5	3			
SON VIDAL		1																1			
VALLGORNERA NOC		1	1		1		1								1			5			
VALLGORNERA VELL		2			2	3									3	2		12			
VALLGORNERETA							1								2			3			
VERNISA					2	3									2	2		9			
TOTAL	3	8	7	2	45	83	2	13	13	6	5	2	7	7	6	46	202	7	1	18	483

Les barraques

Si ens passejam per qualsevol indret del terme de Lluçmajor podrem observar una sèrie d'edificacions rústiques amb les parets fetes de pedra en sec: són les barraques. Però si anau més allà i demanau: què són?, la majoria de gent vos contestarà: són barraques de roter. Efectivament moltes de les que hi ha per sa Marina responen a aquesta denominació, però moltes d'elles varen tenir una funcionalitat molt diferent. Si les estudiem en profunditat i ens fixam en la seva construcció veurem com aquesta és molt distinta i variada. Com hem esmentat al principi, per dur a terme aquest treball d'investigació hem estudiat 483 barraques de distintes possessions de Lluçmajor. En el requadre ve especificat el lloc de cada una d'elles, així com la seva funcionalitat.

BARRAQUES DE LLUCMAJOR (Densitat per km².)

Barraca de roter de planta rectangular.

Barraca de roter de curucull.

Com es pot deduir del gràfic el nombre de barraques estudiades varia segons les zones del terme. Les possessions de sa Marina foren les més visitades.

Però abans d'endinsar-nos en l'estudi i coneixença de cada un dels tipus de barraques vegem-ne algunes definicions.

Una barraca es pot definir com una construcció rústica per aixoplugar-s'hi transitòriament persones i/o animals, feta amb pedres i fang, ramatge, canyes, etc. (FULLANA, 1988, pàg. 55).

Per a nosaltres la definició més adequada per les barraques de Lluçmajor seria: "Construccions rurals emprades de forma permanent o temporal per persones (roters, carboners, guardes de costa, etc.) o animals, amb el buc de paret seca i amb una coberta que pot variar, d'embarrat i lloses, únicament de lloses o de brancatge".

L'evolució que han sofert més darrerament les barraques es pot deduir fàcilment. Ara bé, allò més difícil és saber si el seu origen és autòcton, una evolució d'altres construccions pròpies de les nostres illes, o la seva tècnica va ésser importada d'altres indrets de la Mediterrània. Vicenç M. Rosselló Verger exposa les diferents opinions d'alguns estudiosos de les barraques, i diu que J. Rubió Bellvé creu que el seu origen entronca amb les barraques de tradició asiàtica; la mateixa teoria té L. Torres Balbàs. Si tornem al que pensa V.M. Rosselló, aquest hi veu unes reminiscències pirenaïques per a les de roter de planta allargada i origen asiàtic per a les de curucull (ROSSELLÓ VERGER, 1964, pàg. 362-363). Miquel Forteza, sense dis-

cutir cap tipus d'opinió creu que tenen l'origen en els monuments megalítics de Mallorca i Menorca (FORTEZA, 1955, pàg.7).

Com veiem doncs, hi ha qui ha volgut veure en les barraques una evolució de les antigues navetes de l'època pretalaiòtica. Nosaltres no ens hem endinsat en aquest estudi; ara bé, sí que diferenciam entre un tipus de construcció i l'altre. A una ponència exposada per Antoni Alomar i recollida a les actes del IV Congrés de Pedra en Sec realitzat a Palma de Mallorca entre altres coses diu: "*Dit d'una altra forma, cercar una explicació cultural, més antropològica que etnològica allò que va començar per esser un simple caramull de pedres mal travades – molt possiblement al davant d'un abric natural del Paleolític – i que, per causes d'explicació llarga i complexa s'ha mantingut ben viu i útil fins avui*" (ALOMAR, 1997, pàg. 22), i segueix: "*De fet, ambdues tecnologies, la pedra seca i la ciclòpia, han coincidit – i fins i tot s'han complementat en alguns casos – al llarg de mil·lenis. I cronològicament, la pedra seca, tot i tenir uns orígens anteriors en molts mil·lenis a la ciclòpia, fa tanmateix temps que la va deixar enrera, perdurant de forma persistent fins ara mateix*" (ALOMAR, 1997, pàg. 23).

Característiques generals de les barraques

Totes les barraques estudiades tenen unes característiques comunes, així com unes altres que les diferencien. En aquest apartat farem un estudi de tot allò que tenen igual o semblant indistintament de la funcionalitat que tenien.

La planta varia en la forma, però no en la construcció. Sempre consta del buc fet amb paret seca, que pot esser de dues classes: el més general és el format per dos paraments amb reble enmig i l'altre que trobam a barraques de tècnica constructiva molt simple i poc acurada, que no tenen reble entre els dos paraments. El reble és un material de replè format per pedres petites i macolins; amb aquest compost també hi trobam mesclada terra.

Els constructors de les barraques primerament triaven el lloc, i si era possible, que fos sempre sobre fort; a sa Marina amb sòls de poc gruix de terra, és fàcil trobar llisars de roca calcària que facilitaven aquesta tasca. En el cas de sòls blans, havien de fer les escambres per a l'assentat de les parets. Les escambres són excavacions practicades en terra, on es posaven pedres d'una relativa grossària. La finalitat de les escambres era evitar que en ploure i la terra esponjar-se, la paret pogués caure.

La segona passa era fer l'assentat sobre el fort. Es feia amb pedres grosses (majors de 40 cm); ara bé, hem pogut observar com en algunes barraques, no se segueix aquesta metodologia constructiva, ja que empraven pedres mitjanceres (25/40 cm). Per sobre aquestes segueixen altres d'igual tamany fins a arribar al nivell desitjat.

Barraca de roter construïda amb pedra viva, situada al Cap Blanc.

El parament extern de les barraques sempre fa talús propiciant que la base de la paret sigui més ampla que la part superior a efectes d'aconseguir una major solidesa dels murs; a l'interior també algunes vegades en fa.

Els materials emprats per a la construcció de les barraques eren els més immediats: els troncs i branques dels ullastres i pins, les lloses, les pedres i la terra.

La classe de pedra variava segons la zona. La majoria tenen "pedres vives", que són molt dures i resistents, altres són "tapiot", que és un material més flux, i n'hi ha

Barraca de roter.

que tenen "pedra maressenca". A moltes de les barraques estudiades, les pedres tenen incrustats fòssils, copinyetes, caragols, etc.

La majoria de les pedres que formaven els paraments eren desbastades, és a dir, no estaven adobades; la forma també varia segons la zona, a molts d'indrets de sa Marina abunden les pedres planeres de totes les mides; a mesura que ens acostam cap al casc urbà de Lluçmajor on els sòls tenen més terra, les pedres que s'extreuen són més rodones. La forma de les pedres condiciona la seva col·locació: les planeres es posen en rastell o de cantell; en el cas del parament interior a vegades es col·loquen de pla. A Lluçmajor generalment el rastell està inclinat cap a la dreta.

Sobre el parament exterior a vegades hi trobam una o més filades de pedres superposades que rep el nom d'*encadenat* o *corona*. Aquestes solen esser triades i quasi sempre adobades, col·locades de cantell, en algunes ocasions estan en rastell inclinades cap a la dreta. Com a cosa curiosa hem observat en algunes barraques que sobre un primer encadenat n'hi van d'altres, alternant el sentit del rastell.

L'encadenat també pot esser de pedres grosses de pla i en altres sobre la corona hi van lloses ajagudes que sobresurten de la part externa del parament, formant volada.

Les barraques tenen tres o quatre cantonades, fetes amb blocs o pedres grosses, que reben el nom de *pedres cantoneres*, solen esser recercades i la majoria de vegades adobades per la cara externa. A la base es col·loquen les de major volum que segons la forma i la grossària estan posades de pla i en algunes ocasions col·locades de fil o capcer; les altres van ajagudes sobre aquestes i disminuint de grossària, a mesura que arriben a la part superior del parament. Les pedres cantoneres tenen la funció de lligar

Barraca de s'Àguila, amb un escopidor a la seva cantonada.

Portal amb les branques plurilítiques i amb el lllindar de pedra viva.

Portal amb una de les branques monolítiques.

aquestes amb les pedres de les façanes i amb les de les parets laterals, per a donar una major consistència i solidesa al buc; per això algunes s'encaixalen dins les pedres del parament. A les cantonades d'algunes barraques de roter, sobretot a les apropades a camins o a les que tenien un pas de carros a prop, hi ha escopidors de pedra.

Entre una de les branques del portal i les pedres cantoneres hi ha uns reforços fets amb pedres planeres similars a les cantonades, però variant la seva funció: en unes era per donar consistència i solidesa a la paret a causa de la seva llargària, i en unes altres ocasions era una antiga cantonada des de la qual s'havia allargat la barraca.

Al seu interior a vegades les raconades no formen angle com a l'exterior, sinó que adopten una forma lleugerament corbada.

Per accedir a dintre de la barraca es fa per un portal; excepcionalment en algunes ocasions en trobam dos. Majoritàriament està situat a una de les façanes llargueres, la qual cosa permet l'accés a dos espais d'ús. En el portal distingim tres parts: les branques, la llinda i el lllindar. La majoria de les branques són plurilítiques, molt rarament monolítiques. Les plurilítiques estan formades per dues columnes de pedres, una interior i l'altra exterior, on les inferiors són de major volum que les altres i estan col·locades de pla o de fil; sobre aquestes n'hi van altres quasi sempre de pla, unes més llargueres que les altres formant un encaixalat amb les pedres del buc. Segons el gruix dels murs, entre les dues columnes es col·loquen altres pedres de menor grandària com a reblit.

Sobre les branques formant la llinda, que a Lluçmajor rep el nom de *tapadora*, hi van una o més pedres planeres grosses anomenades *lloses*. La majoria de les barraques, a causa del gruix dels murs, tenen dues lloses, que descansen de pla amb el seu capcer sobre les branques del portal i que poden estar aferrades de fil una en l'altra; en aquest cas deim que *es besen*; n'hi ha

que les trobam separades amb pedres més petites i planeres omplint el buit, i altres qualquen una damunt l'altra, podent esser l'anterior sobre la posterior o viceversa. En algunes barraques trobam una sola llosa per cloure el portal; en aquest cas parlam de *llinda simple*. Quan la llosa que forma la llinda és massa prima n'hi van altres a sobre per reforçar-la, rep el nom de *llinda múltiple*. Per reforçar i aguantar el pes de les lloses de la llinda del portal i de les pedres que hi ha a sobre, a certes barraques hi ha col·locats barrots d'ullastre que descansen sobre les branques.

No tots els portals de les barraques disposen de llindar; ara bé, les que en tenen, varien de forma: en unes el trobam fet amb una o més pedres planeres col·locades de fil a la part interior, altres amb pedres de pla que abasten la llargària de les branques i més rarament el trobam formant escalons.

Una característica general dels portals és la inexistència de portes. Sabem per fonts orals que antigament per evitar l'accés d'animals a l'interior de la barraca, empraven un feix de llenya. Amb el temps a moltes d'aquestes barraques s'han incorporat portes: prova d'això és trobar-hi escàsseres d'ullastre o pedra; també en algunes hi ha la polleguera feta de pedra i com a tancadora empraven una ferradura de bístia.

A més del buc una altra part important de la barraca és la coberta, que varia segons la forma de la planta. Si la planta és quadrangular o rodona són *de curucull*, mentre

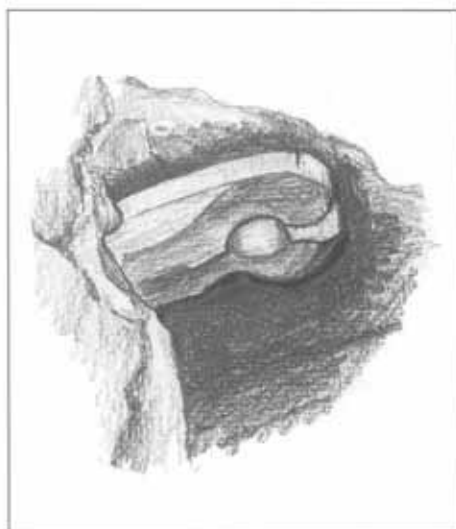
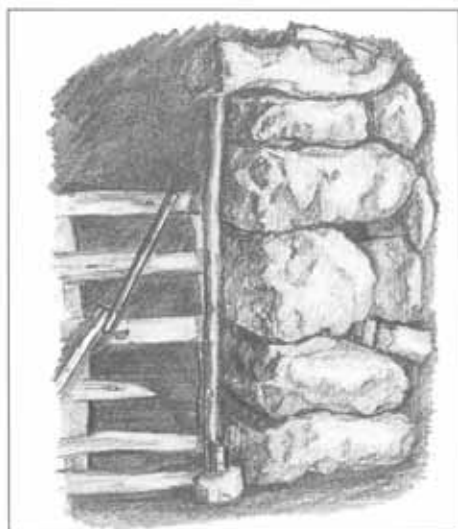

Portal amb llinda de dues lloses.

Portal amb llinda múltiple.

que les de planta rectangular són de lloses sobre un embarrat de troncs i jàsseres. En aquestes darreres la càrrega de la coberta està repartida entre les jàsseres principals que tenen el cap descansant sobre cada una de les parets laterals i l'embarrat que descansa sobre les façanes.

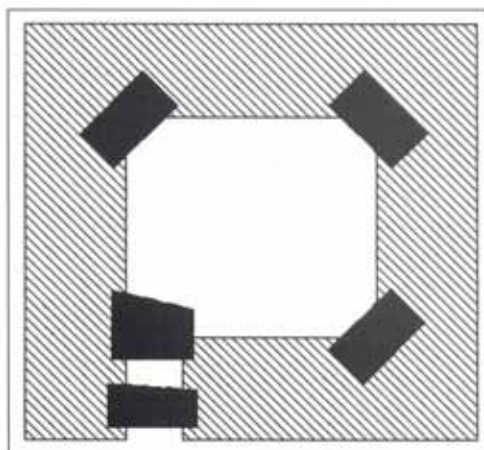

En algunes barraques, amb el temps, es va posar una porta o barrera, entre les quals encara podem trobar l'escàssera o la polleguera. A la dreta podem veure una escàssera amb més detall.

Les barraques *de curucull* a Lluçmajor també són anomenades *de careputxa* perquè acaben en punta. La tècnica de construcció de la coberta consisteix en posar pedres planeres una al costat de l'altra, formant anells concèntrics que decreixen de diàmetre a mesura que es va alçant fins a arribar a tancar-se amb una o més pedres.

Barraca enderrocada on es veu la disposició de l'embarrat amb les lloses a la part superior, a l'esquerra. Pedra de pla que fa de tapadora en una barraca de curucull, a la dreta.

Planimetria d'un vuitavat.

Segons la posició de la pedra tancadora deim que és una *tapadora*, si està de pla, o *tap*, en el cas de que estigui en posició vertical. En les barraques de planta quadrangular, l'arrencament de la volta sobre els murs es fa a partir d'un vuitavat que el formen quatre grans lloses situades a cada un dels angles interiors. Rubió diu que per passar de la forma quadrada a la forma circular o el·líptica pròpia de la volta

Posició de les dues lloses formant part del vuitavat que facilita la construcció de la coberta de falsa volta.

Barraca de curucull.

Cap de jassera principal que descansa damunt el peu de la paret lateral, la qual serveix de reforç.

cònica, la necessitat de la petxina s'imposa (RUBIÓ, 1914, pàg. 60). En les de planta circular la volta comença sobre el mur.

Peu de paret amb les pedres de pla on descansa la jassera principal.

Les pedres planeres descansen unes sobre les altres formant anells concèntrics, amb una proporció aproximada de 2/3 parts de recolzament sobre les de l'anell inferior; això fa que el contrapès, juntament amb la compressió de tots els anells superiors doni consistència i estabilitat a la volta. La inclinació de les pedres planeres que formen els anells tenen una lleugera inclinació cap a l'exterior per a facilitar que en ploure l'aigua no entri a l'interior.

Hi ha barraques de curucull molt originals com és el cas de la que es troba a sa Pleta de Son Vidal que té la forma de caragol.

A les barraques de curucull, com que les branques s'estrenyen a la part superior, normalment la llosa que s'empra com a llinda és de dimensions més petites. Una altra parti-

Jàssera principal que descansa damunt un puntal d'ullastre.

cularitat del portal d'aquestes barraques és que si aprofiten una paret lateral com a branca, la llosa posterior està en sentit oblic des de la branca a la paret.

Les barraques de planta rectangular tenen les parets laterals més altes que les façanes, i acaben en una aresta o carena, la qual condició determina la coberta de dos vessants. La part exterior d'aquesta aresta la forma una pedra llarguera posada de capcer i que tanca el cap de la jàssera principal. Cada un dels paraments interiors d'aquestes parets laterals té una columna de pedres posades de pla on descansa el cap de la jàssera principal; la seva funció és la de reforçar i repartir el pes de la coberta sobre les parets. A causa de la llargària de la planta són necessàries dues o tres jàsseres principals, que cada una d'elles necessita altres punts de recolzament; aquests poden ser un o dos puntals o també una o més jàsseres transversals. La jàssera principal és la que va en sentit llarguer, mentre que la transversal va de través.

Les jàsseres normalment són d'ullastre, mentre que el puntal pot ésser un tronc en forcat d'ullastre o una columna de pedres grosses de pla o blocs prismàtics de marès. Un cap del llenyam va encaixat dins el parament interior entre tres pedres i l'altre descansa sobre la jàssera principal. El conjunt d'aquests llenyams rep el nom d'*embarrat*, i a sobre ell van lloses col·locades una damunt l'altra com un enteulat. Sobre les lloses es posa una capa de terra d'una espessor de quatre dits, el més argilosa possible. La millor era terra blanquer, encara que, segons on estan ubicades, s'empra el call vermell i la pols dels camins. També era molt bona per aquest

Recolzament del cap d'una jàssera principal que descansa damunt un puntal, a l'esquerra. Enganx de dues jàsseres amb un punxó fet d'ullastre, a la dreta.

Jàssera transversal d'una barraca de roter.

Embarrat d'una barraca

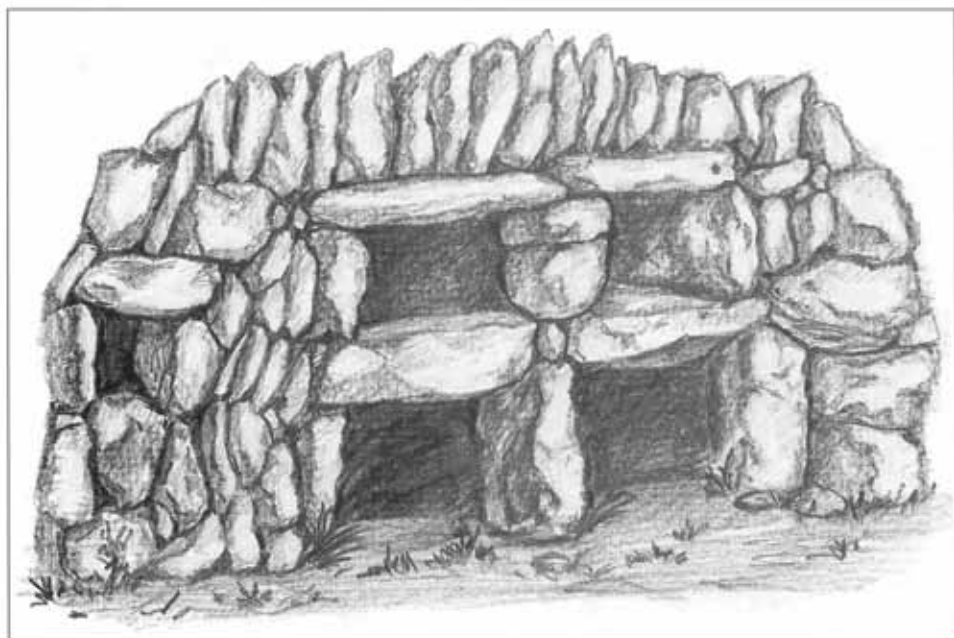

Rebosts aferrats

menester la terra cremada de les sitges. Inicialment es posava una primera capa de terra de dos dits de gruix, la qual es deixava fins a les primeres pluges, i en el cas d'absència d'aquestes es regava, i seguidament, amb un pal llarg com un tomador d'ametles, s'aplanava, es pitjava i es repetia el mateix procés. A certes cobertes mesclada amb la terra posaven fenàs o branques d'estepa.

En algunes barraques hem observat la presència de finestrons, encara que no sigui corrent la seva presència. Aquests poden trobar-se a les façanes llargueres o a les curtes. Tant en unes com a les altres la tècnica constructiva és la mateixa; dues pedres llargueres que fan de branques i dues pedres com a llinda i llindar; les que estan a les façanes curtes tenen les mateixes dimensions tant a l'obertura interior com a l'exterior, en canvi les de les façanes llargueres formen esplandit cap a l'interior.

A dins la part de les barraques que servia d'habitatge (roters, calciners, alguers, guardes de costa, pescadors, etc.) normalment hi ha practicats uns nínxols en els murs que servien de rebosts, on es posaven les gerres, els plats, les olles, les greixoneres, els ribells, etc. Segons les seves dimensions estan construïts amb una llosa o pedra plana com a llinda i llindar, uns tenen les branques monolítiques formades per lloses o pedres de pla, i altres les tenen plurilítiques amb les pedres ajagudes unes sobre les altres. Els fons dels rebosts poden variar: alguns tenen una llosa, altres una o dues pedres, i fins i tot, alguns aprofiten el mateix parament.

Rebosts de branques monolítiques.

Rebosts situats a cada una de les raconades d'una barraca.

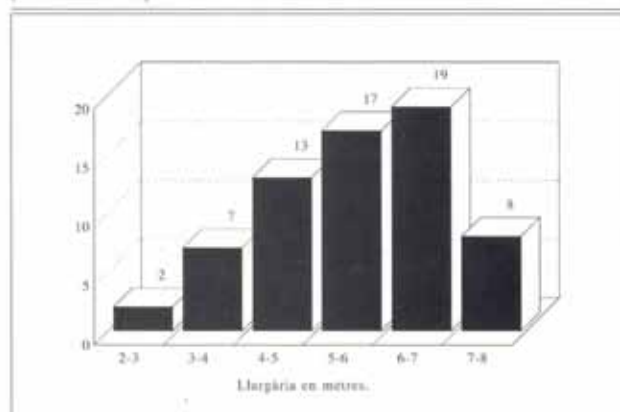
Rebost amb una separació.

Barraques de roter

La necessitat i construcció de barraques per part dels roters té relació amb allò que hem exposat a un dels apartats anteriors sobre la llarga durada dels contractes de les rotes.

Molts dels roters de sa Marina foren els qui construïren les seves pròpies barraques, encara que sabem a través d'informacions orals que darrerament alguns

BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Roter
(Planta exterior)

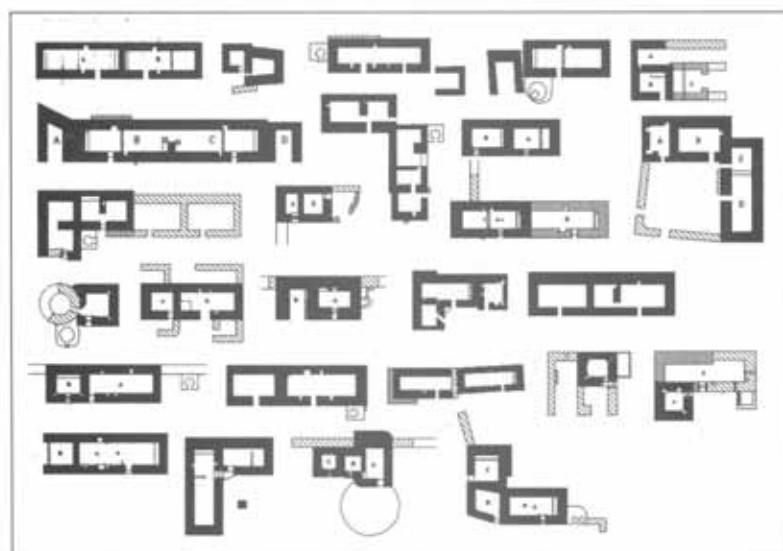

Barraca de roter de planta rectangular.

d'ells les donaven a fer a paredadors, donant-se el cas que paredadors del terme llucmajorer eren fills o descendents de roters.

Per construir les barraques el roter o paredador cercava el lloc més adient, que era la part on hi havia fort; aquest lloc podia variar, encara que sempre estava a dins la rota, enmig, a un costat, a una raconada i fins i tot en trobam adossades a parets. Seguidament marcaven a terra les dimensions d'aquesta, tant de llarg per tant d'ampla, deixant la part que corresponia al roter i la part que havia de servir d'estable per a la bística.

Planimetries de barraques de roter adossades unes a les altres.

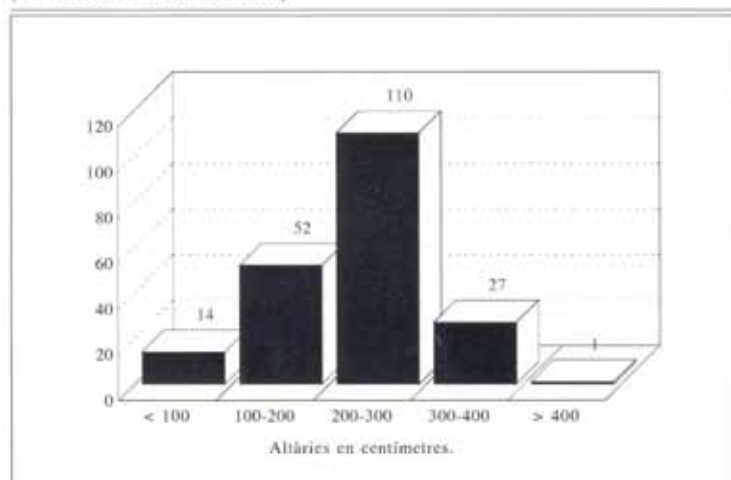
El roter per a la construcció de la seva barraca emprava el material que tenia a l'abast; les pedres que extreia i les branques i troncs d'ullastre producte de la neteja i eixermada de la mateixa rota. Normalment eren pedres vives de diferent forma i tamany, encara que abundassin les planeres i lloses que afloraven en el moment de la llaurada.

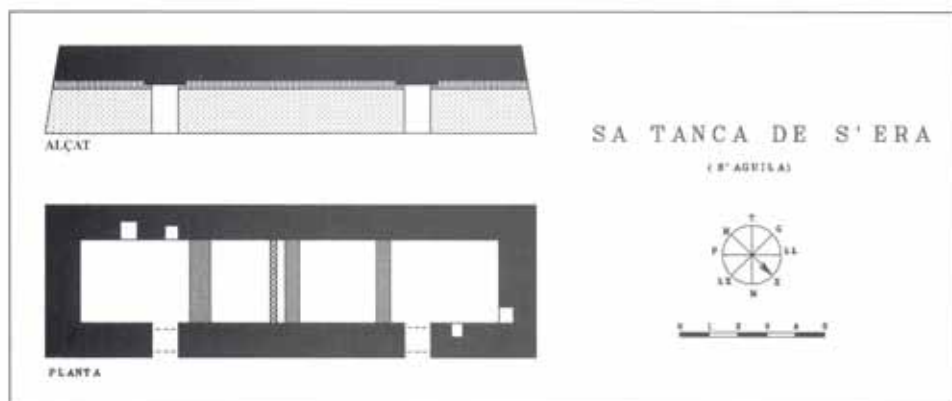
Les barraques tenen distinta forma, encara que en algunes ocasions en una mateixa possessió, tenen semblances, la qual cosa demostra que el constructor o constructors foren els mateixos roters. En alguna possessió les característiques de construcció d'algunes barraques són iguals: els quatre murs estan aixecats per un tot igual i per sobre les parets laterals continua la paret fins a arribar a la carena. La idea que extreim és que la feina de construcció de la barraca podia ser comunitària; uns ajudaven als altres; com a exemplificació podem citar el cas de barraques de Capocorb Nou i es Llobets.

Encara que no amb la mateixa tècnica constructiva trobam per totes les possessions barraques de roter adossades unes a les altres com podem observar a les planimetries que s'exposen.

La forma més clàssica és la de planta rectangular amb la coberta de lloses sobre l'embarat de troncs i jàsseres. Segons es pot deduir del gràfic de la planta exterior, aquestes oscil·len des dels 2 a 8 metres, la majoria compreses entre els 5 i 7 metres. Normalment s'emprava l'ullastre, encara que en ocasions hem pogut observar altres classes de llenya, com la sivina, el pi i l'ametler; l'ús d'aquest darrer ve determinat perquè després de l'entrada de la fil·loxera a Mallorca l'any 1891, aquest arbre va substituir el cultiu de la vinya i es va fer molt abundant. En algunes barra-

BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Roter (Altàries màximes exteriors)

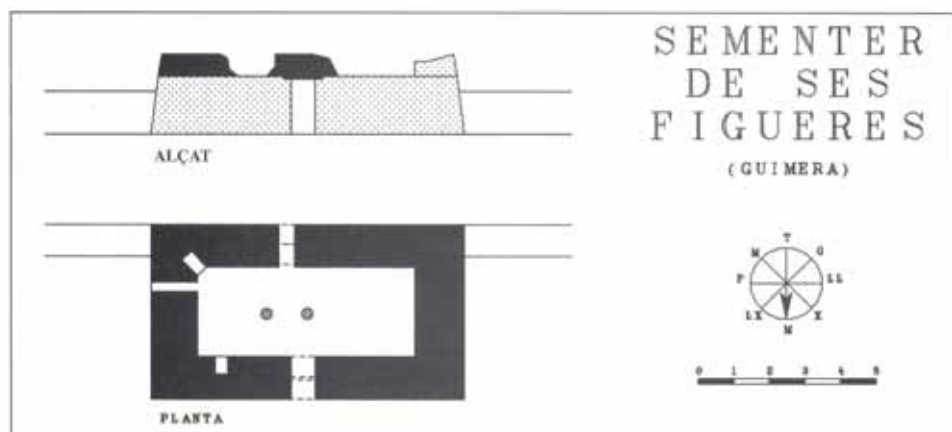

Planimetria d'una barraca amb dos portals anteriors.

ques trobam troncs d'ametler substituint els llenyams d'ullastre corcats o fets malbé.

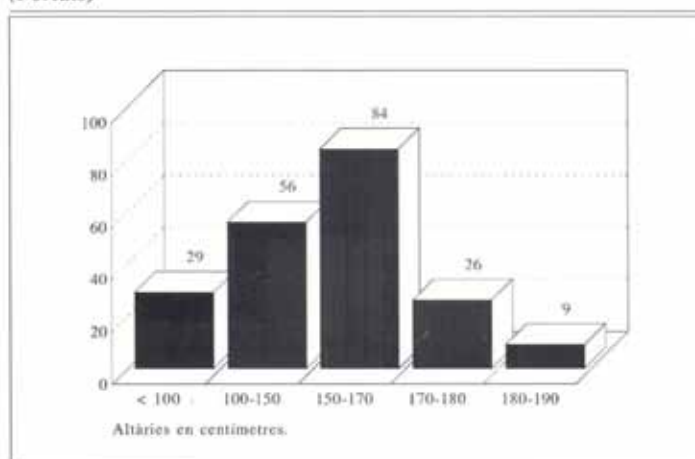
A causa de la llargària d'algunes barraques, per a les jàsseres principals es fa necessari més d'un punt de recolzament; per aquest motiu s'empren jàsseres traveseres conjuntament amb puntals. La jàssera travessera és un tronc sencer corbat, amb la rabassa molt gruixada, que descansa sobre un reforç de pedres planeres del parament posterior de la barraca, i l'altre cap; que en algunes ocasions és en forcat, ho fa sobre les pedres de la branca del portal o de les veïnades. Aquest reforç on descansa el cap de la travessera és semblant i té la mateixa funció que el reforç que hi ha a totes les parets laterals on descansa la jàssera principal. La part més gruixada no es recolza a prop o sobre les branques del portal, perquè el seu pes i la seva força esboldregarien la barraca.

Els portals de les barraques de roter tenen les mateixes característiques exposades a la descripció general; a totes elles la seva posició està desplaçada cap al lloc on està situada la menjadora, per tal de facilitar l'accés de la bístia. En algunes d'elles tro-

Planimetria d'una barraca amb un portal anterior i un altre posterior.

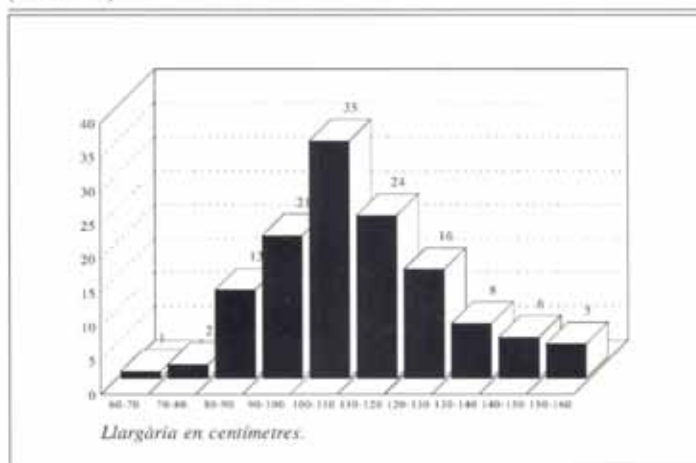
BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Roter
(Portals)

bam dos portals situats a la façana principal: un servia d'entrada a la part destinada al roter, i l'altre al lloc que servia d'estable a la bístia. A barraques situades a les partions de tanques o sementers, a vegades hi ha dos portals, el principal que es troba a la façana anterior i un altre, situat a la façana posterior. Unes característiques observades en els portals, són que l'amplària de la llosa posterior de la llinda és major que l'anterior i que en algunes la llosa anterior de la llinda sobresurt fent volada.

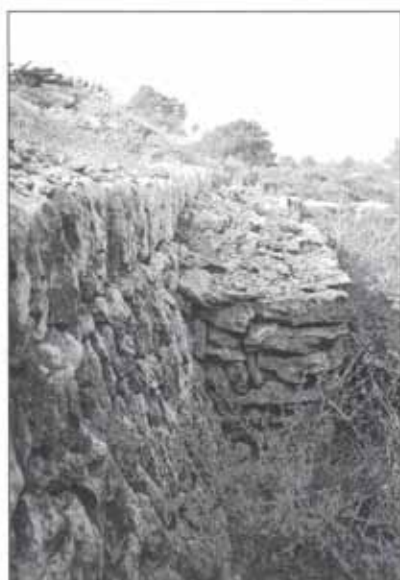
Externament, a les barraques de planta rectangular es troben uns reforços de paret seca adossats a les parets, en algunes a les laterals i en altres a les façanes, i encara més en algunes formen un cordó que envolta la barraca. La funció era servir per

BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Roter
(Llinda 1ª)

Barraca amb el pujador en una de les parets laterals.

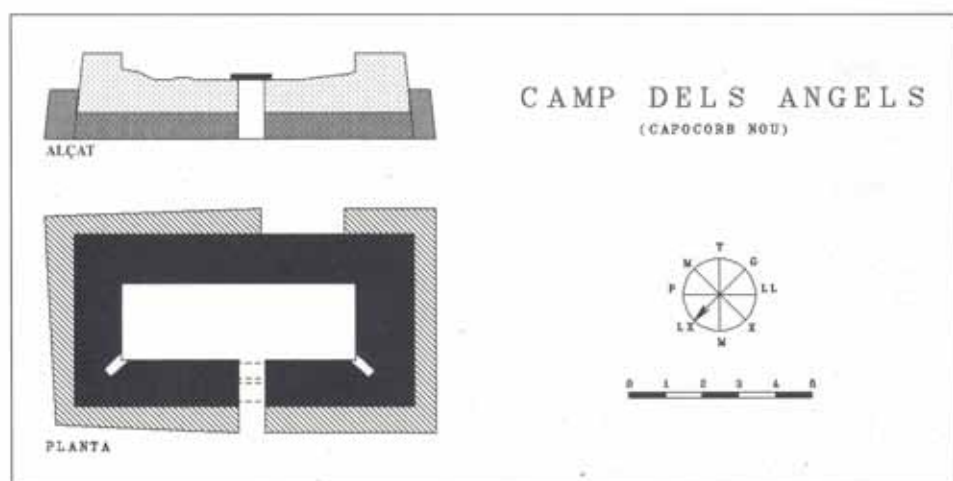

Barraca amb el pujador a la paret posterior.

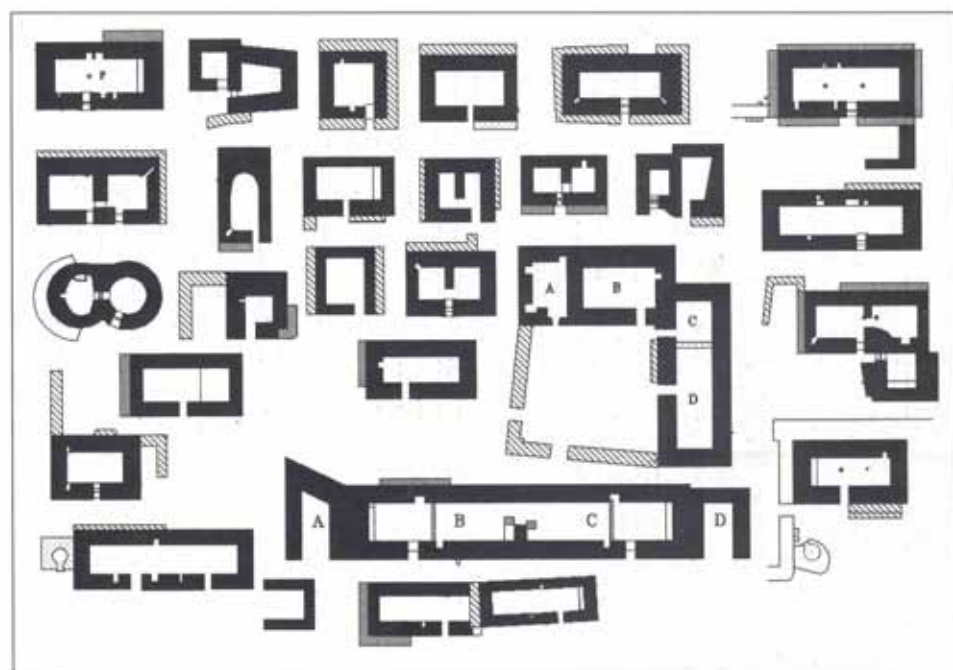
a poder pujar sobre les parets de la barraca i escampar la terra quan aquesta hi faltava. Per a facilitar la pujada al roter, aquests reforços tenien una altària determinada, moltes vegades condicionada per altres elements, com era l'existència d'una paret aferrada a la barraca o connexió amb un altre pujador de la mateixa barraca. En alguns casos eren en rampa o fins i tot fent escalons. Si aquests reforços mancaven, els pujadors estaven fets amb pedres planeres i llargueres aficades dins la mateixa paret.

Un altre element extern són els pedrissos que trobam adossats a la façana anterior, normalment acostats al portal; excepcionalment en trobam a les parets laterals. Estan fets amb una filada de pedres amb una llosa a damunt posada de pla. Moltes vegades adossada a la façana anterior hi ha una sola pedra, que servia de seient al roter.

El roter quan construïa la paret aprofitava pedres amb un forat, les quals sobresortien del parament i servien com a fermadores. Igualment amb la mateixa finalitat emprava forcats de branques d'ullastre.

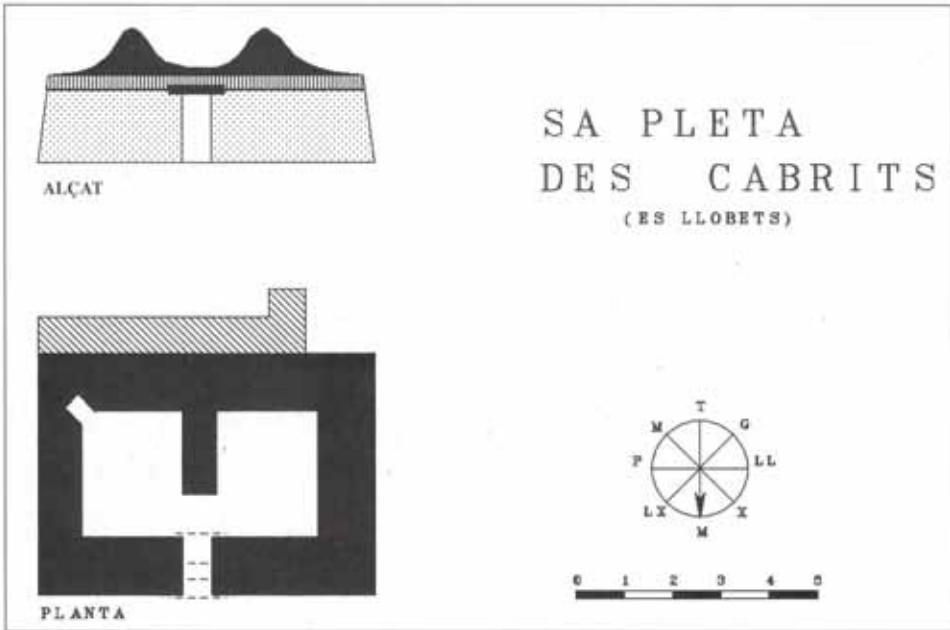
Planimetria d'una barraca amb pujadors.

Planimetries de barraques amb pujadors.

Encara que no sigui de forma general, externament devora el portal hi ha rebosts o compartiments per guardar-hi els ormeigs. També hi trobam, adossada a la paret, una caseta per al ca, feta amb tres lloses.

En les barraques que no disposen d'estable exterior, trobam la menjadora de la bístia a l'interior, on normalment ocupa tota l'extensió d'un dels paraments laterals.

SA PLETA
DES CABRITS
(ES LLOBETS)

Barraca de doble curucull amb pujador amb rampa.

Fermadora de pedra aficada a la paret d'una barraca de roter.

Excepcionalment, a algunes la menjadora s'estén formant angle recte per part del parament interior de la façana principal, la qual cosa, com ja hem esmentat abans, condiciona la posició del portal, desplaçat a la part de la menjadora.

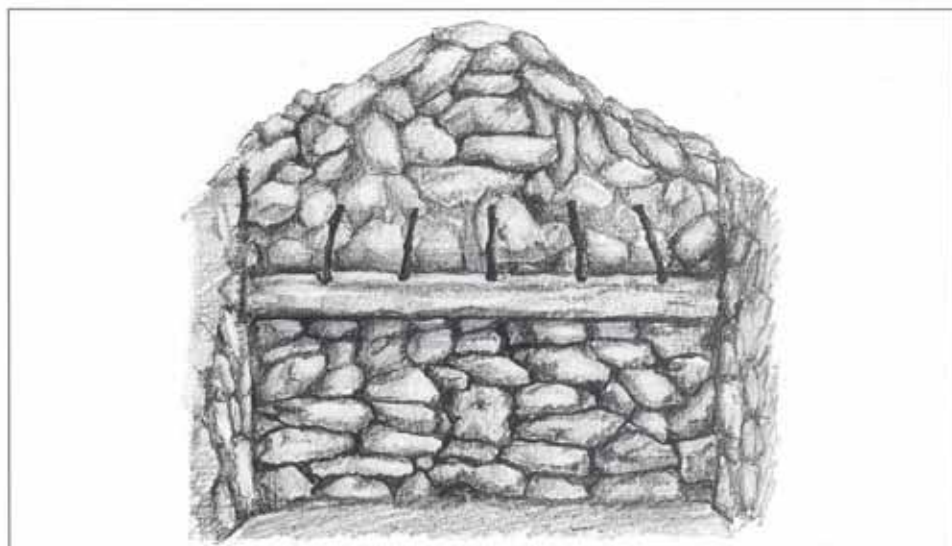
La menjadora consta d'una base de pedres posades de pla o irregularment; a vegades la base la formen peces de marès col·locades de fil i a damunt hi van lloses. En altres ocasions hi falta la base i solament hi trobam lloses aficades dins la paret, amb la mateixa forma constructiva dels botadors, descansant sobre un llenyam el qual es recolzava pels seus extrems, sobre dues pedres que sobresurten de la paret a manera de permòdol; el coster sol ésser un tronc d'ullastre o una post d'alzina i en algunes barraques és una simple post. Els caps del coster s'afiquen dins la paret en un buit quadrat for-

Rebot situat en un pujador adossat a la paret externa de la barraca.

mat per quatre pedres. Per subjectar i donar més consistència al coster, hi ha els barrots que van des del mateix coster a la paret, dividint en parts la menjadora. En els extrems d'aquesta hi ha un o dos departaments, la *grípia*, separats per una llosa.

A l'interior de les barraques de roter de planta rectangular trobam els rebosts situats a la part contrària d'on estava la bístia. La situació varia: n'hi ha a les parets llargueres, a les curtes i a les raconades. La barraca típica de roter consta d'un gran

Menjadora situada a l'interior d'una barraca de roter.

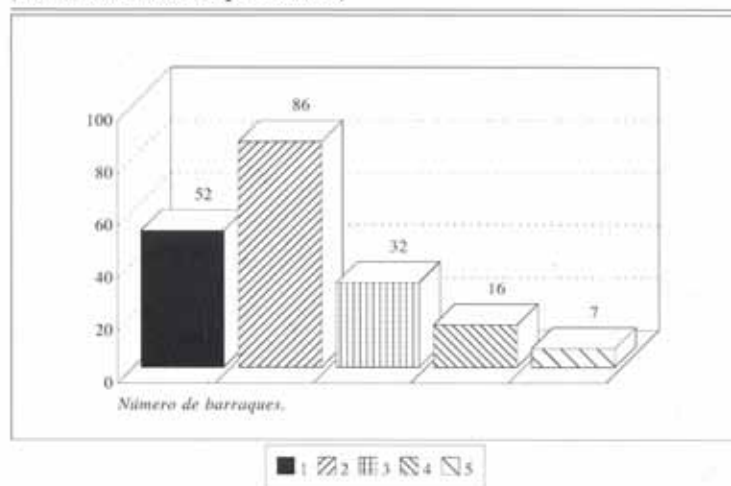

Interior d'una barraca de roter amb la coberta esbucada. Hi podem observar la posició i forma de la menjadora i el reforç de pedres de pla adobades on descansava el cap de la jàssera principal.

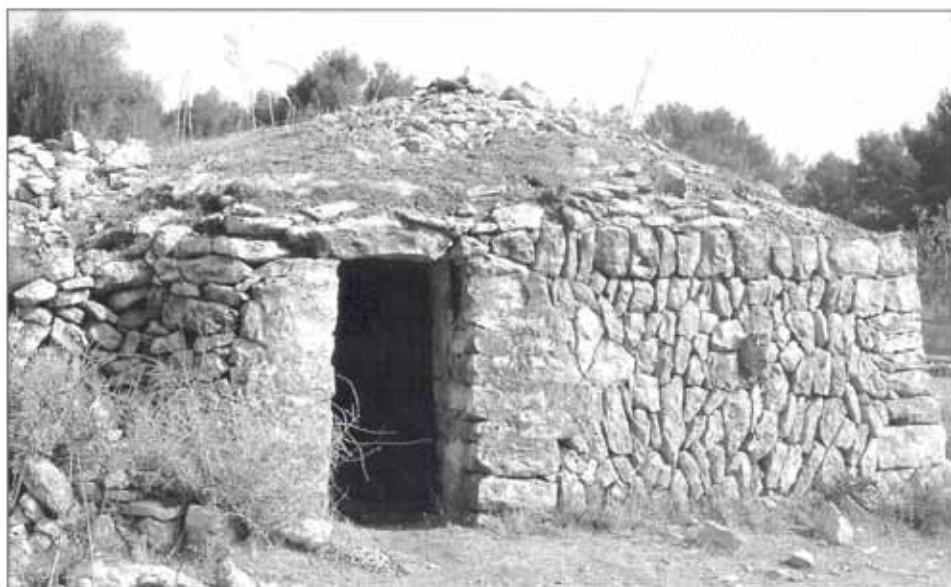

Interior d'una barraca de roter amb la menjadora i el coster situats en un dels paraments laterals.

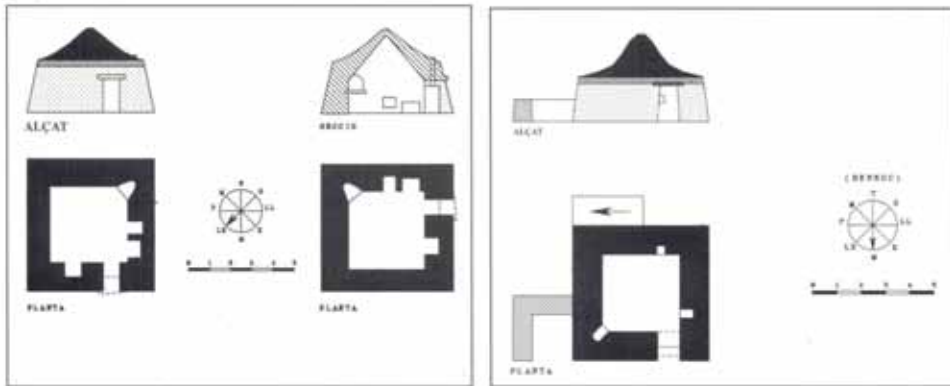
BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Roter
(Número de rebostets per barraca)

rebost d'una llargària compresa entre 1 i 1'20 metres situat a la paret posterior quasi endret del portal, i altres de més petites dimensions a propats a ell; la situació d'aquests era per aprofitar al màxim la llum que hi entrava durant el dia. Un altra característica en aquestes barraques és la presència d'un o més rebosts als paraments anterior i laterals.

Barraca de roter de curucull amb una fermadora de pedra.

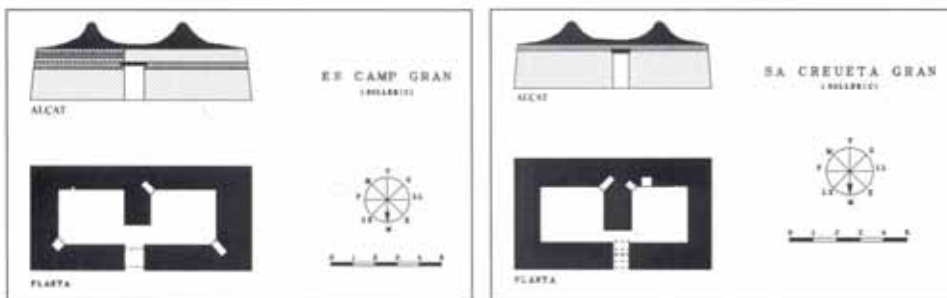
Planimetria d'una barraca de curucull, a l'esquerra. Planimetria d'una barraca de curucull en que es pot observar el pujador en rampa adossat a la façana posterior, a la dreta.

De l'observació del gràfic sobre el nombre de rebosts a les barraques de roter deduïm que la immensa majoria únicament en tenen un o dos.

Com hem dit a l'apartat anterior, a les barraques de roter no és normal trobar finestrons; ara bé, en algunes sí que n'hem pogut observar, situats a les façanes curtes i a les llargueres. Volem citar com a cosa rara unes obertures parescudes a finestrons situades a la part baixa dels paraments quasi tocant el trespol de la barraca; la seva construcció és igual a la dels finestrons abans descrits. Desconeixem la seva funció, però creiem que per les seves dimensions i la seva situació servien de ventilació. Unes altres obertures les trobam situades a la part inferior de les façanes i tenen com a llindar el trespol de la barraca; la seva funció era servir d'entrada i sortida per als animals domèstics.

Durant el treball de camp que hem realitzat a la recerca i estudi de les barraques són molts els jaciments prehistòrics que hem pogut observar: en tres casos les barraques estaven construïdes aprofitant les grans pedres o parts de les parets d'aquestes antigues construccions.

Hi ha altres classes de barraques de roter de les quals cal parlar: unes són les anomenades *de curucull*, de les quals ja coneixem les característiques generals. Nómés

Planimetries de dues barraques de doble curucull.

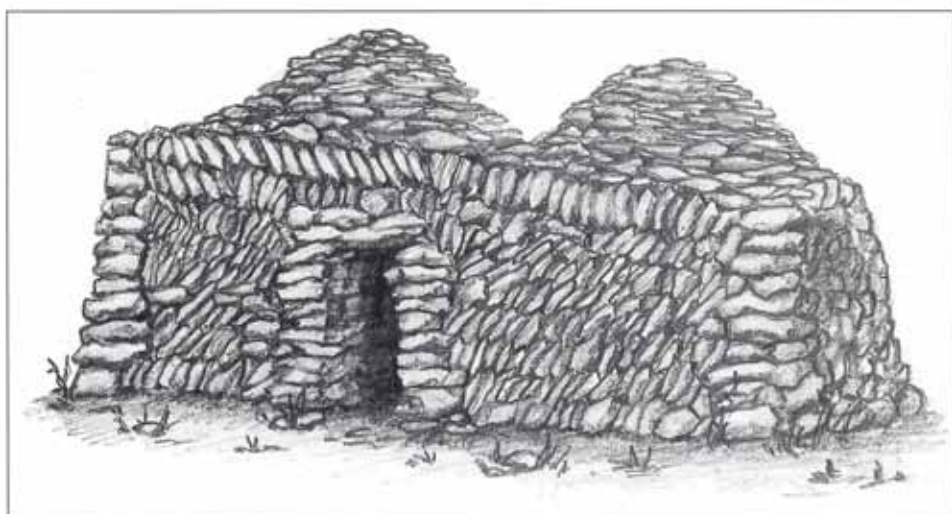
Barraca de doble curucull.

volem esmentar el tipus de menjadora que tenen, construïda dins la mateixa paret amb tot el material de pedra, fins i tot la base i el coster que són dues lloses; la llinda pot variar de forma, ser una llosa de pla o dues en forma de dovella. Unes altres classes de barraques són les *de doble curucull*; les seves característiques consisteixen en un buc de planta rectangular format per quatre parets i amb un mur interior que, arrancant de la façana posterior a l'alçada del portal, divideix el recinte en dos compartiments, un destinat al roter i l'altre per a la bístia. A l'entrada de la barraca es forma un petit vestíbul, cobert amb lloses, que distribueix l'accés als dos recintes. La coberta són dues cúpules de falsa volta que descansen sobre les parets de la barraca i el mur de separació, amb la construcció idèntica a les d'un curucull. La part del roter disposa d'un o més rebostets situats a les raconades i a la part destinada a estable hi ha la menjadora igualment situada en un dels angles interiors.

Una variant d'aquesta tipologia de doble departament interior és el portal que en alguns casos està lleugerament, o fins i tot totalment, desplaçat cap a la part destinada a estable. La

Interior d'una barraca de curucull en què podem observar el portal d'accés i el que comunica amb l'altre compartiment..

Barraca de doble curucull.

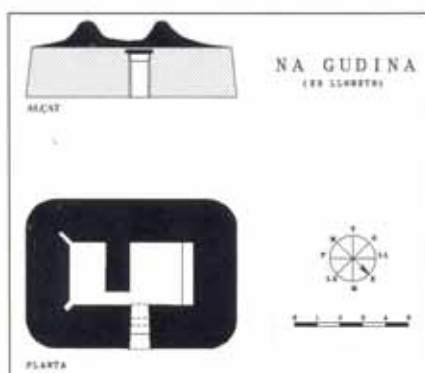
finalitat d'aquesta és l'esmentada anteriorment per a facilitar l'accés de la bístia.

També n'hi ha unes altres de doble compartiment, amb el mur interior de divisió que tenen dos portals d'accés, ambdós oberts cap al seu recinte, un per el roter i l'altre per a la bístia. Un tercer portal comunica aquests dos compartiments interiorment. La particularitat d'aquestes barraques és que la branca del mur de separació interior dóna a la part posterior de la façana principal compresa entre els dos portals d'accés a la barraca; la raó és donar consistència i recolzament a la coberta ja que les lloses van entre la branca del mur i la façana.

Un detall observat en alguna d'aquestes barraques és que tenen les cantonades de la façana posterior corbades, i fins i tot en certes ocasions, les quatre cantonades.

En una d'aquestes edificacions de dos compartiments hem vist un tipus de volta diferent a les altres; en tenir el departament del roter una forma rectangular de reduïdes dimensions, la volta estava formada per anells allargassats en forma el·líptica.

Un altre tipus de barraca de roter són les de doble compartiment per separació d'un mur interior, però amb la coberta de lloses sobre un embarrat de jàsseres i llenyams. Cada compartiment té una jàssera amb els caps que descansen sobre una de les parets laterals que disposen del clàssic peu de paret i l'altre sobre el mur de separació que té la mateixa forma i característiques de les parets

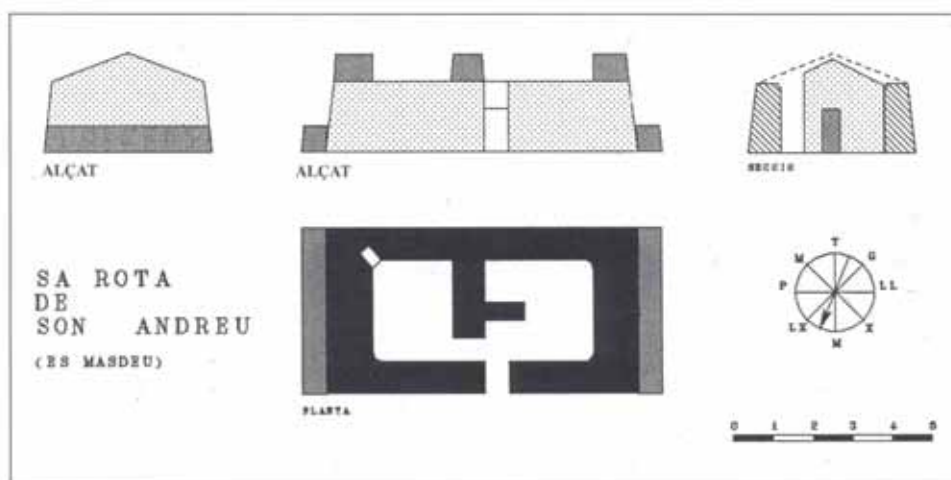

Planimetria d'una barraca de doble curucull sense cantonades.

curtes de les barraques, és a dir, en angle per facilitar la formació dels dos vessants. Els rebosts normalment estan situats a la paret posterior, però com a curiositat aquestes barraques en tenen en el mur d'enmig.

Barraques de calciner

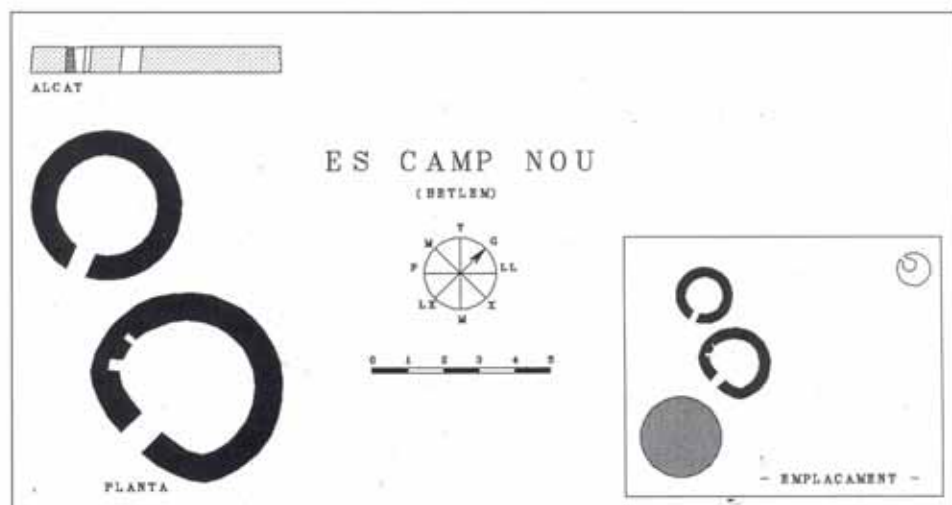
Els calciners, com les altres persones que treballaven per sa Marina, necessitaven un lloc per a resguardar-se durant el temps en què preparaven el forn i durava el procés de cuita de la calç. Moltes vegades aprofitaven les barraques que ja estaven construïdes; en altres ocasions ells mateixos les construïen ja que la majoria coneixien la tècnica de la paret seca.

Planimetria d'una barraqueta de calciner.

Les barraques de calciner es distingeixen de les de roter per tenir una superfície interior més reduïda i perquè la seva part destinada a estabre per a la somera o ase era més petita. A més, també hi havia una divisió entre el lloc de l'animal i el que servia com a dormitori dels calciners, en aquesta part només hi havia un petit rebost. El portal estava situat a la part central de la barraqueta una mica desplaçat cap al lloc de la bèstia. La coberta era de lloses sobre l'embarrat i jàsseres d'ullastre. El mur interior de separació arribava fins a dalt de tot de la coberta i tenia la mateixa forma i sistema de construcció que les parets laterals.

A l'interior, a la part de la bèstia hi havia un altre mur que separava l'estabre en dues parts, formant un petit recinte que per les reduïdes dimensions just podia albergar una somera o un ase, en aquesta part hi havia la menjadora.

Planimetria de les barraques de carboner del Camp Nou de Betlem, amb el forn i la sitja.

Barraques de carboner

Com hem esmentat abans, els roters, a més dels formiguers, es dedicaven a fer carbó amb els troncs i rabassots de les mates que treien de la seva rota; també hem vist com a Lluçmajor la matèria primera de la qual es feia el carbó va anar canviant amb el temps, sobretot el pi i l'ullastre. Segons com fos el període de temps –un o més anys en el mateix lloc– dedicat a fer carbó o que l'activitat es complementà amb una altra es necessitava construir una barraca.

En el cas dels carboners que provenien de la muntanya i només hi estaven el temps de l'estiu, la barraca era d'estructura semblant a les que trobam per la Serra de Tramuntana. L'amo en Pep Martorell i Vallori, nascut a Mancor, ens ho explica així: *"A Lluçmajor anàvem a cercar el càrritx pel Puig de ses Bruixes, per Mina, sa Maimona, i fins i tot pel torrent des Masdèu. Tenia la forma redona de pedres, la meitat servia com a llitera, a vegades en feiem una altra"*.

Aquesta era la barraca típica de carboner que constava d'un rotlo de paret seca que variava de diàmetre; per a fer la coberta es collien deu o onze barres, a la muntanya d'alzina, a sa Marina d'ullastre, i se'n posaven quatre d'elles com a "barres mestres" i les altres quatre entre i entre, enmig d'elles. A sobre, si hi havia càrritx es col·locaven les fulles amb el tall per amunt i la coa per avall; d'aquesta forma es donava voltes i més voltes a tot el con de la coberta fins quedar tot ben atapeït. El millor era el càrritx ja que amb les dentetes que té retenia l'aigua; era molt millor que les branques d'estepa, mata o ullastre.

L'interior de la barraca estava dividida en dues parts: una on hi havia la llitera que servia per jeure; es feia amb una barra que anava de meitat a meitat, a sobre branques i a damunt arítrjol i després palla; l'altra part solament s'emprava els dies de pluja per fer-hi el menjar, i hi havia un fogó fet de pedres.

Com a complement de la barraca s'hi construïa un forn de pedra en sec, on feien el pa, a més d'una mosquera, lloc per fer ombra, feta de pi, on el carboner descansava i menjava; era semblant a les enramades.

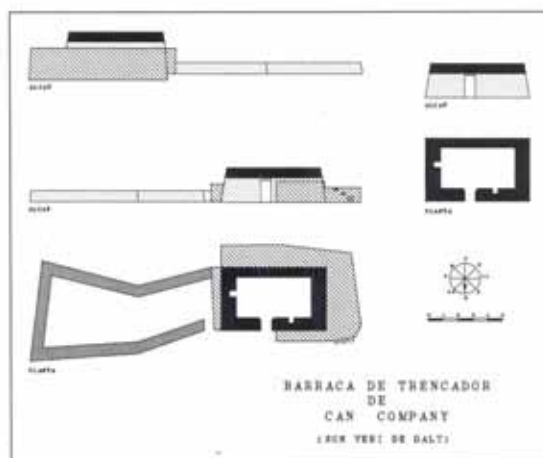
En aquest tipus de barraques hem pogut observar dues coses curioses. La primera és que en un mateix lloc hi havia quasi aferrat els cercles de dues barraques. Una, la més gran, servia com a habitatge del carboner i la seva dona; hi havia dos rebosts fets amb tres lloses, ja que el llindar era el propi trespol. L'altra barraca veïnada de dimensions més reduïdes servia com a dormitori per als fills del carboner. Un altre tipus de barraca de carboner molt estesa pel terme de Lluçmajor és la de planta rectangular adossada a una paret de separació de tanca o sementer; la coberta variava ja que podia esser de troncs i branques d'ullastre amb lloses amb la jàssera principal en sentit perpendicular o paral·lel a la paret. Altres vegades la coberta era de brancatge d'ullastre, mata i estepa amb terra a sobre.

A la possessió de s'Àguila d'en Guillem hem pogut observar una tipologia de barraques de carboner molt antiga. La tècnica era molt simple i consistia en un buc fet amb lloses i peces de tapiot posades de fil formant un quadrat; la coberta (actualment desapareguda) creiem que era de troncs i branques.

Barraques de trencador

Les barraques de trencadors són de distinta forma i tècnica constructiva, ja que moltes vegades aprofitaven les parets i buits de la pedrera. El material emprat era el marès sobrant de les pedreres.

Hi ha dos tipus de pedreres; *en pica*, que són les que es troben a llocs planers, i *en rost* que són les situades a llocs amb molt pendent, com és el cas de les que hi ha a la costa (Son Granada, es Puig de Ros, sa Torre, ...).

Planimetria de la barraca de trencador de Can Company (Son Verí).

Barraca de trencador de Son Granada on podem observar part de la paret seca i en els talls de la pedrera el lloc on descansaven els caps dels llenyams de l'embarrat.

Hi ha barraques de trencadors semblants a les de roter; aquestes solament es troben a les pedreres *en pica*. Eren de planta rectangular amb el portal situat en una de les façanes llargueres. La coberta estava feta amb un embarrat de troncs i jàsseres d'ullastre; el que variava era que en lloc de lloses de pedra, eren peces planeres de marès. Al seu voltant hi havia el clàssic reforç de paret seca que tenia doble funció: per una part evitar l'enderrocament dels murs, i per altra servir com a pujador per adobar la coberta. En algunes hi ha escalons per accedir als murs. A l'interior manca la menjadora; només hi ha un o dos rebostets.

Altres barraques aprofiten els talls de les pedreres abandonades com a parets i solament es construeixen els murs que falten per tancar. Aquestes també es troben a les pedreres *en pica*, però són més abundants a les pedreres *en rost* del litoral. La tècnica consisteix en posar trossos de peces de marès que descansen uns sobre els altres. Els murs poden tenir parament senzill o doble; en aquest darrer cas entremig s'omple de retalls sobrants. En algun cas els murs tenien encadenat de peces posades de cantell. Normalment la llinda del portal són peces senceres de marès i les branques les formen blocs cúbics del mateix material. La coberta estava formada per troncs de pi, amb un dels caps descansant sobre la paret de la barraca i l'altre cap aficat a dins unes osques fetes a propòsit a la paret de la pedrera. Sobre l'embarrat hi anaven trossos de peces planeres i primes de marès. A l'interior hi havia rebosts que podien trobar-se a la paret seca fet amb cinc peces de marès o picats a dins la mateixa paret de la pedrera. A moltes d'elles també hi havia una llitera situada al fons de la barraca i construïda amb troncs que tenien la

Rebosts excavats dins el tall de la mateixa pedrera.

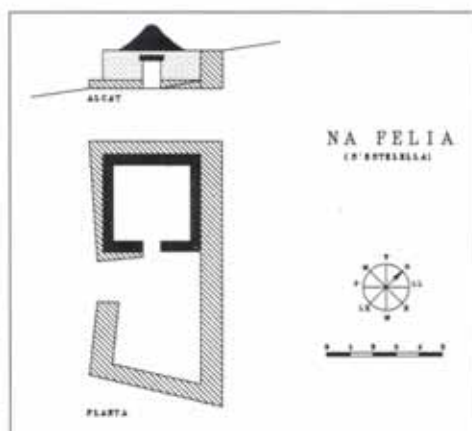
funció de somier i anaven en sentit curt i perpendicular de paret a paret de la barraca.

Els trencadors que feinejaven per la costa aprofitaven les coves naturals com a habitatge i les condicionaven com a barraques. Construïen una paret tancadora deixant un portal com a accés, i al seu interior, segons les necessitats, també aixecaven un parament per evitar l'enderrocament de la cova.

A les pedreres de la costa trobam conjunts de barraques que formen petits nuclis, comunicades per una espècie de carrerons delimitats per trossos de peces de marès sobrants molt ben col·locats formant marges, per salvar els desnivells hi havia escales amb els escalons de marès.

Planimetria del conjunt de barraques de trencador de Son Granada.

Planimetria de la barraca de trencador de Na Felia.

Barraca de curucull de trencador de Na Felia (s'Estalella).

Un altre tipus de barraca de trencadors és la de falsa cúpula, però totalment diferent a les de curucull, ja que la volta no estava formada per pedres de pla, sinó per trossos més o menys regulars de peces de marès col·locades de fil, el buc tenia forma quadrangular i tenia a davant un petit tancat.

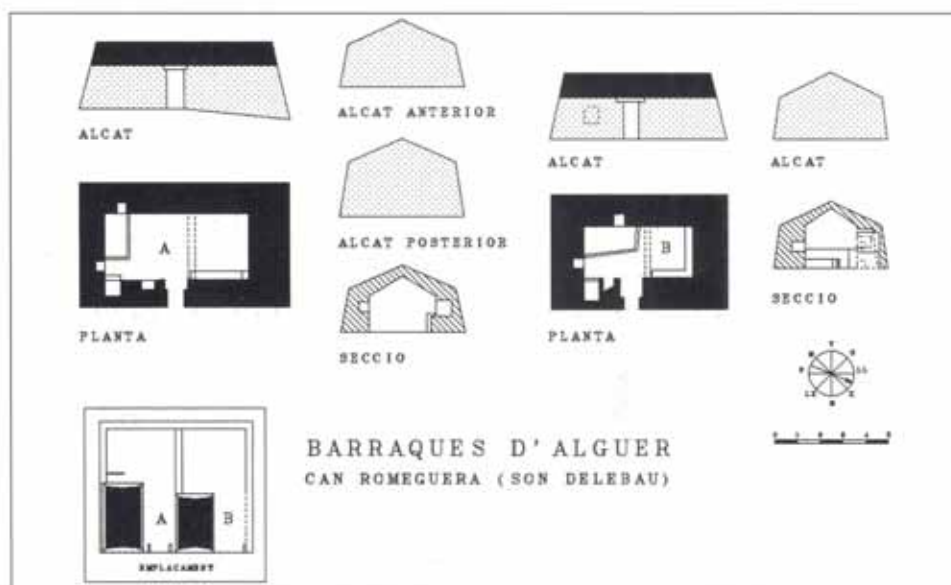
Posició vertical de les pedres maresenques de la barraca de volta falsa de Na Felia (s'Estalella).

Barraca d'alguer.

Barraques d'alguer

Les característiques d'aquestes barraques és la planta rectangular. El material lític són trossos de peces de marès de cantell, de les nombroses pedreres que hi ha per tota la zona de s'Arenal. Les façanes llargues tenen un encadenat de pedres de

Planimetria de barraques d'alguer de Can Romaguera.

Part de la façana principal i portal d'una barraca d'alguer.

cantell. Ara bé, la tècnica constructiva és la descrita per a les altres de mateixa planta, encara que pareixen fetes per paredadors, per dues raons principals: una, l'acurada tècnica constructiva i, l'altra, per esser les tres exactament igual quant a tècnica i distribució. La coberta és de pedres planeres de marès sobre troncs d'ullastre, dues

Xemeneia feta dins la paret, a l'esquerra. A la dreta, pedra planera foradada que servia per deixar sortir el fum de la foganya.

d'elles tenen una jàssera transversal que és un tronc molt gruixat d'ullastre, a les parets laterals enmig té una sèrie de pedres de pla per aguantar millor la jàssera mestra. L'altra en lloc de jàssera travessera té un puntal fet amb blocs prismàtics de marès. El portal d'una d'elles té les branques monolítiques amb una gran llosa de pedra viva i en una d'elles el llindar també és una gran pedra viva.

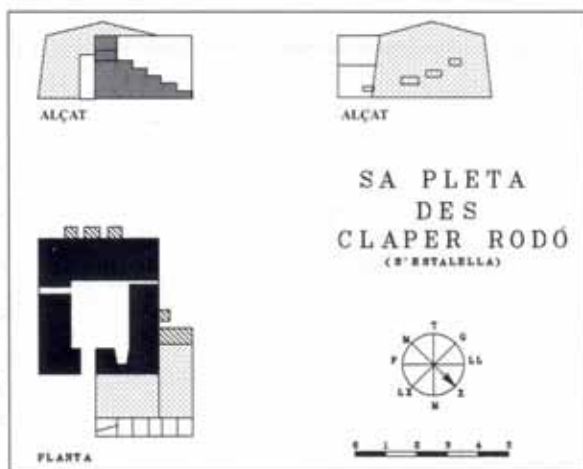
A l'interior trobam la part de l'esquerra que servia d' habitatge per a l'alguer on hi ha una cisterna amb el coll de peces de marès, i al seu costat hi ha una pica introduïda dins el mateix parament; una foganya troncocònica amb una xemeneia que, en acabar el parament, a la part superior disposa d'una gran llosa plana amb un forat redó al mig per deixar passar el fum i, a sobre, un fumeral en forma de prisma fet amb quatre trossos de marès col·locats en vertical. A totes elles a una de les raconades interiors hi trobam dues grans lloses col·locades de fil que tanquen formant un rectangle i que servia com a llit de l'alguer. Tenen tres rebostets, la part dreta servia com a estable per a la béstia amb una menjadora on encara hi ha les fermadores d'ullastre. La menjadora varia quant a la forma: en una ocupa tota la llargària de la paret lateral esquerra, en una altra està a la part anterior dreta i a l'altra forma un angle recte i empra la paret lateral dreta i la part anterior dreta.

Barraques de garriguer

Aquest tipus de barraca no és massa corrent. Només en tenim constància i les hem pogut observar en dues ocasions. Tant una com l'altra estan situades a llocs ataronats de la possessió, la qual cosa facilita la labor del garriguer, que consisteix en vigilar i tenir una visió el més ampla possible d'una considerable extensió de la finca.

Una de les barraques, la de s'Estalella, és de planta rectangular, amb el portal situat a una de les parets curtes, la coberta va en sentit llarguer amb una jàssera principal i llenyams d'ullastre i a damunt hi ha lloses de pedra i terra. A les parets llargueres hi ha dos finestrons.

Al seu interior hi ha una foganya de forma troncocònica

Planimetria de la barraca de garriguer del Claper Rodó de s'Estalella amb un terradet per poder observar la finca.

Façana posterior i paret lateral de la barraca de garriguer del Claper Rodó de s'Estalella. Hi podem observar els escalons per pujar i el finestró.

amb la boca formada per unes branques plurilítics amb pedres de pla i com a llinda una llosa; el fumeral és una obertura de pedres que es toquen per la part dels vèrtexs.

A l'exterior, a la façana anterior, hi ha una escala formada per una sèrie d'escalons pels quals es pot accedir a dalt de la barraca i des d'allà observar quasi tota la finca. A la part posterior i a la lateral hi ha una sèrie d'escalons fets amb pedres planeres aficades a dins la paret, que serveixen de pujador.

Una altra barraca es troba dins la possessió de Betlem, en un lloc aturonat on es pot dur a terme una fàcil observació d'una gran part de la finca. Té una planta rectangular amb un buc construït amb pedres vives, sobre el qual hi anava una falsa cúpula formada per anells concèntrics de pedres planeres; a dins no hi ha elements de cap tipus. A la part posterior hi ha un pujador que el garriguer emprava per vigilar.

Barraques de pescador

De barraques de pescadors n'hi havia a dos llocs del nostre terme: a s'Arenal i a s'Estanyol. Ara només en queden en aquest darrer lloc i estan situades a Can Jaqueta a dins la possessió de s'Estalella; aquest va ésser el primer nucli i el lloc de naixement de s'Estanyol.

Per establir Can Jaqueta, els senyors de s'Estalella deixaven el solar a tots els qui volguessin fer-hi una barraca, amb la doble condició de cuidar-la bé i no deixar

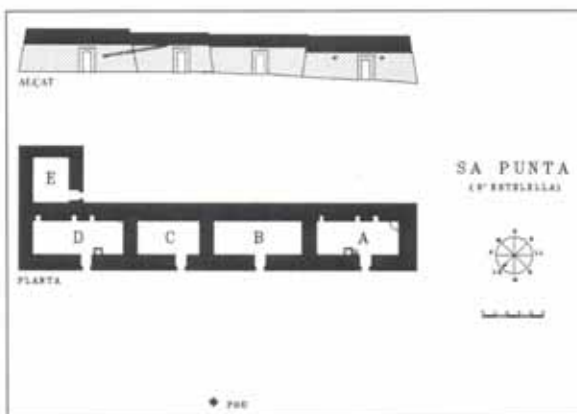

Barraques de pescador reformades.

que s'esbucàs. La renda era un quilo de peix cada any (OLIVER, 1986, pàg. 20). D'aquesta manera es construïren les barraques objecte del nostre estudi.

Abans hi havia una altra illeta de barraques, però posteriorment quan els pescadors passaren a viure a s'Estanyol actual s'esbucaren, ja que estaven molt deteriorades i representaven un perill. Aquestes foren construïdes per en Nicolau "Pascolet", trencador, i es Patró Punta, pescador. També hi havia un lloc destinat a tenyir les xarxes de pescar, anomenat Tenyidor. Per fer aquesta feina empraven l'escorça de pi que bullien a dins una gran olla. Posteriorment es feren unes casetes de mitjans (de marès) on habitaven pescadors com en Pep "Titi", en Capellà i en Bernadí. També a l'entrada a s'Estalella, a dins la possessió de Garonda, prop des Bassal hi ha les restes d'una barraca de pescador coneguda amb el nom de Barraca de sa Roja Revira que antigament fou barraca de guarda de costa (CALVIÑO, CLAR, JAUME, 1997, pàg. 114-115).

El conjunt de les barraques de pescador de sa Punta està format per quatre edifica-

Planimetria de les barraques de pescador de la Punta de s'Estalella.

cions adossades unes a les altres per les seves parets curtes. El material lític són trossos de peces de marès molt abundant per tota la contrada i fàcil d'obtenir de les nombroses pedreres que es troben pels voltants. Tenen la planta rectangular i la porta situada a una de les façanes llargues. La coberta era de trossos de marès que descansaven sobre restes de vaixells naufragats que la mar havia tret a la costa i els pescadors havien recollit i fer servir com a jàssera principal l'arbre i com embarrat les costelles i les orles dels vaixells.

Al seu interior hi ha una llar amb xemeneia i entrant, a devora el portal, feta amb posterioritat, una cisterna; en una està a l'esquerra i a l'altra a la dreta. A la part posterior tenen tres rebostets fets amb trossos de marès planers.

A la part externa hi ha una canal feta amb teules que serveix per recollir l'aigua de pluja i dur-la a la cisterna interior.

Apropats a ella hi ha uns escars, edificacions que s'empren per resguardar les barques en temps de tempesta o en períodes que no se surt a pescar.

Barraques de guarda de costa

Moltes d'aquestes barraques estan derruïdes, només alguna està en bon estat per haver estat reformada i reconstruïda al llarg del temps sobretot pels carrabiners que varen esser els qui les habitaren després dels guardes de costa. Posteriorment

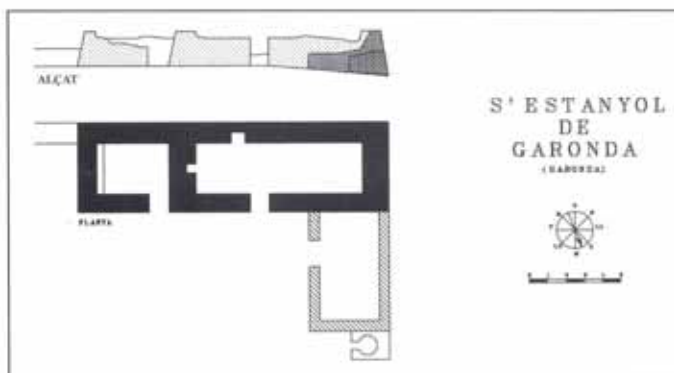
Barraca de guarda de costa de l'Estanyol de Garonda.

durant la guerra civil varen servir de refugi i aixopluc als milicians i falangistes que atalaïaven la mar per afinar vaixells republicans.

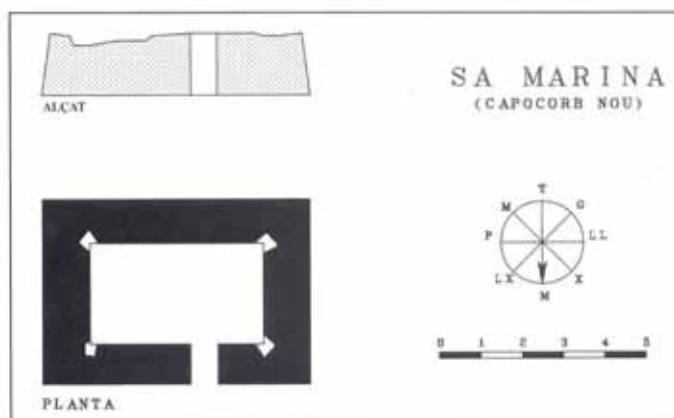
La tècnica constructiva era com les de roter amb planta rectangular i el portal situat a la seva façana llarguera. El material lític variava segons on estigués construïda: amb trossos de marès si estava situada en una zona de pedreres; o de pedra viva, si estava sobre alts penya-segats. La coberta era de lloses sobre un embarrat i jàsseres, fets amb troncs d'ullastre o sivina.

Que els cons-

tructors de les barraques no sempre eren les persones que les havien d'habitar sinó que moltes vegades eren encomanades a paredadors ho demostra una relació de despeses per a la construcció de la barraca de l'Almadrava, dins la possessió de sa Torre. D'aquesta relació podem deduir el material que s'emprava i el preu que costava. Les bigues i l'embarrat costaven 4 lliures, els jornals de carro que s'emprava per transportar el material 15 lliures, el transport d'aigua 18 sous. A la relació consta un transport de 3 quintars de palla per descansar les guardes; això ens explica com era el sistema i material que utilitzaven per dormir. El jornal que es pagava eren a 8 sous diaris al mestre paredador i 7 sous als peons. Els temps que va durar la construcció d'aquesta barraca fou de 23 dies.

Planimetria de la barraca de guarda costa de l'Estanyol de Garonda.

Planimetria de la barraca de guarda costa de Capocorb Nou.

IV PART

ALTRES TIPUS DE BARRAQUES

Barraca de bestiar amb jässeres de pedra.

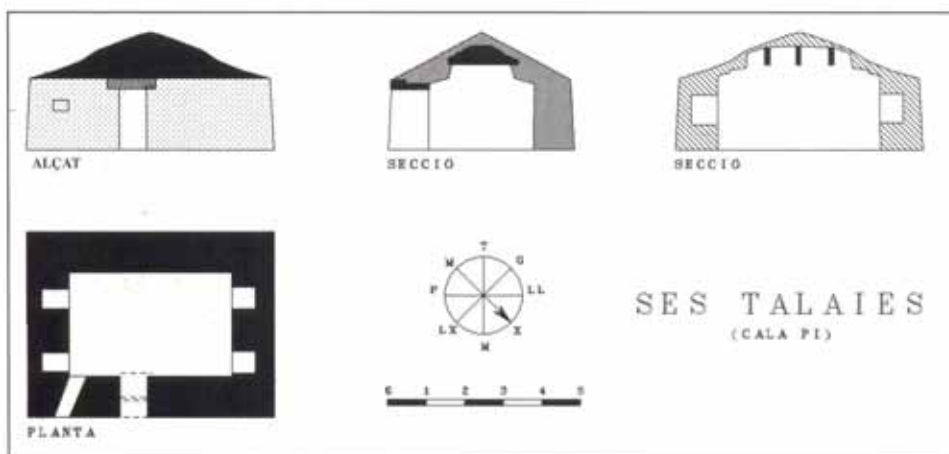
Menjadora de pedres.

Barraques de bestiar

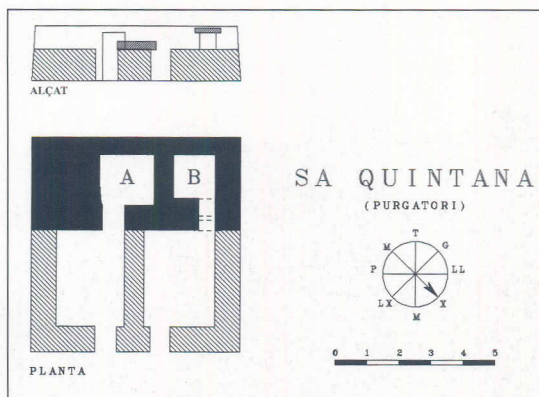
Anomenam barraques de bestiar totes aquelles que serveixen de refugi als animals. El bestiar més abundant a Lluçmajor era, i és, l'oví i el porcí. Segons consta a relacions de cadastres com en el cas del de 1862, el ramat equí (ases, egües i muls), també era molt present i important a moltes possessions. Atès que aquest bestiar s'emprava com a mitjà de locomoció i de feina, quasi tota la gent en disposava d'alguns caps.

Per dur a terme la classificació de les diferents barraques de bestiar, ens hem basat en una de les seves característiques definitòries, l'altària dels portals (0,80 – 1,00 m), l'emplaçament a dins la finca i la proximitat a basses.

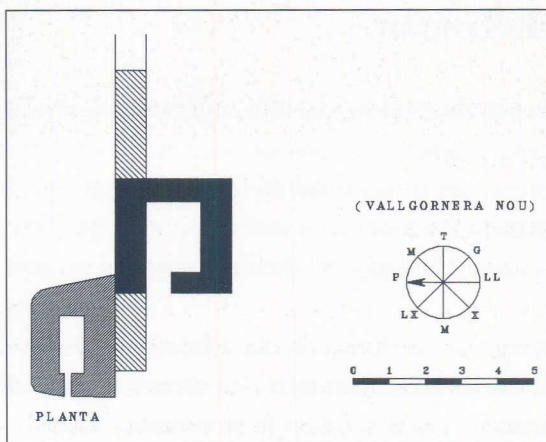
Una barraca de bestiar molt original és la de ses Talaies (Cala Pi), que té les jàsseres principals de pedra viva.

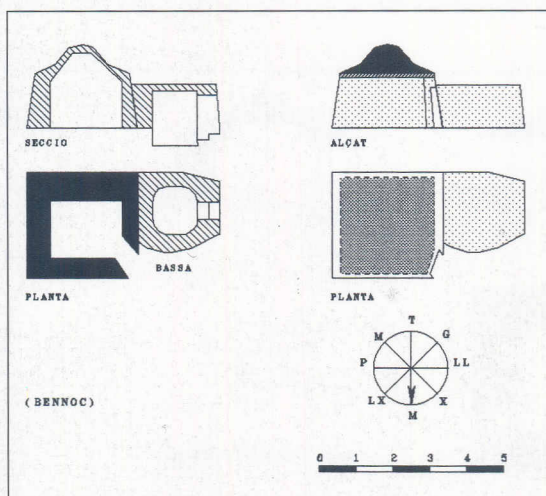
Planimetria de la barraca de ses Talaies (Cala Pi).

Planimetria d'unes solleres.

Planimetria d'una barraca de porcs.

Planimetria d'una barraca de porcs adossada a una bassa.

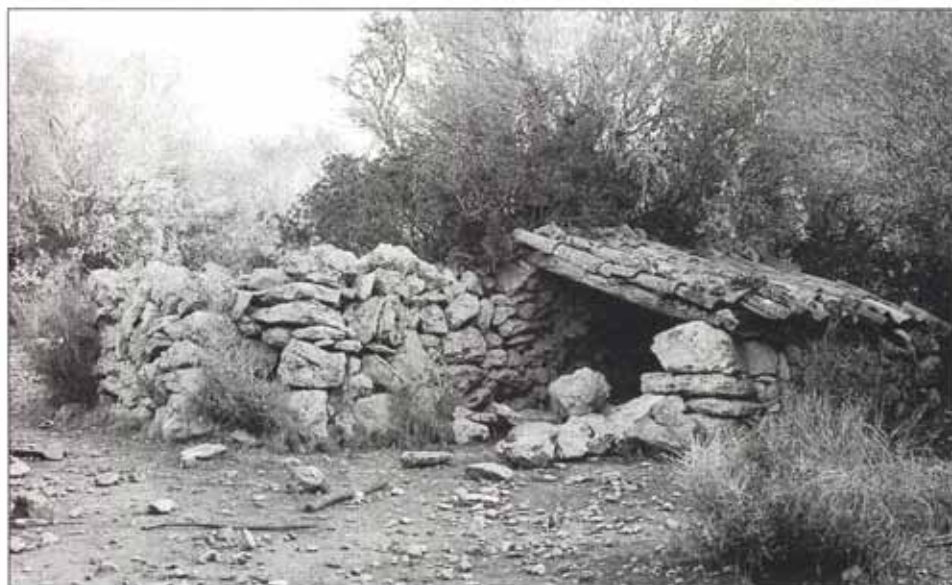
Barraca de porcs de curucull.

Barraques de porcs

Les barraques de porcs solen estar situades a tanques apropades a les cases; el motiu principal és que aquest tipus de bestiar necessita un manteniment diari. A totes les possessions trobam figuerals de moro; el fruit de la figuera de moro (*Cactus opuntia*), a més de servir per al consum de les persones, també està molt relacionat

Barraca de porcs de curucull amb una bassa tapada adossada.

Barraca de porcs on la coberta de lloses s'ha substituït per unes teules.

amb els porcs. Les figures de moro eren capolades amb una màquina apropiada, i mesclades amb segó o farina d'ordi servien per alimentar-los en èpoques d'escassetesa o per engreixar-los per a matances posteriors.

De barraques de porcs n'hi ha de diverses classes. Unes són les solleres, que estan al voltant de la clastra de les cases. Tenen una planta reduïda amb un buc de paret seca i moltes aprofiten parets de separació de tanques o hortalas. La coberta pot variar: en

Barraqueta de porcs amb la llinda adovellada.

Barraqueta de porcs.

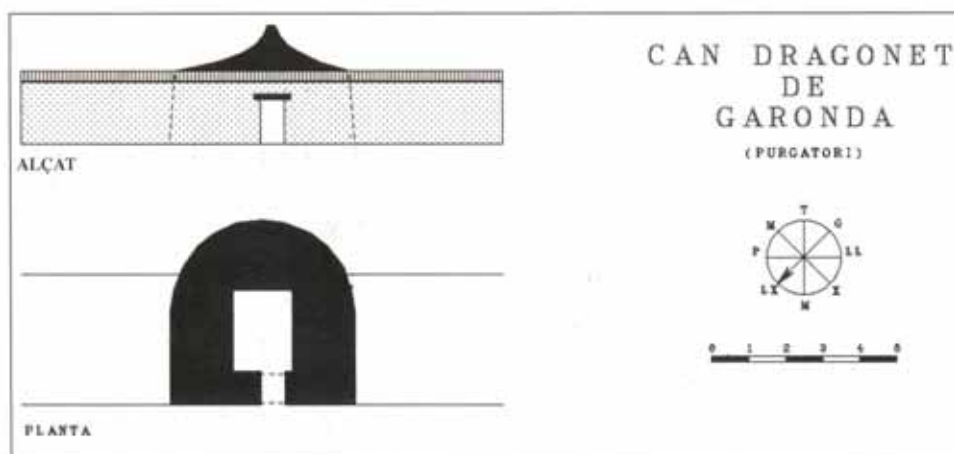
unes és de curucull i en altres de lloses sobre embarrat de troncs. A l'interior, quasi arran del trespol, hi ha un tronc que va de cap a cap de paret que serveix per evitar que la truja, quan s'ajeu, faci malbé els porcellets. Davant tenen un corralet que, en algunes, està dividit en dues parts, una per a la truja i l'altra per als porcellets. A la part inferior de la paret de la barraca hi ha una petita claveguera que comunica amb el corralet dels porcellets i una altra claveguera a la paret divisòria dels corralets.

Barraqueta de porcs.

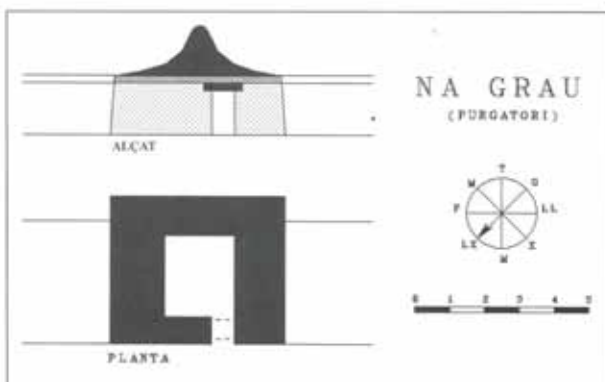
Troncs d'ullastre de cap a cap de paret d'una barraca de porcs que serveixen per evitar que la truja faci malbé els porcells

Planimetria d'una barraca d'ovelles.

Barraques d'ovelles

Enmig o adossades a les parets de separació de tanques o de sementers hi trobam barraques de curucull de planta rectangular o circular que serveixen de refugi a les ovelles. També en trobam altres de la mateixa tipologia construïdes dins la mateixa paret. Més rarament dins parets molt gruixades en trobam unes altres,

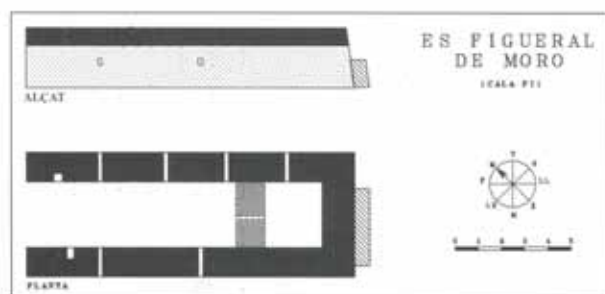
Planimetria d'una barraca d'ovelles.

també de curucull amb dos portals que donen a dues tanques diferents. A l'interior trobam les menjadores que estan situades en els angles a una altària d'uns 0,30 m, per facilitar l'accés de l'animal al menjar. Les branques d'aquestes menjadores poden esser monolítiques amb una llosa de fil, o plurilítiques amb pedres de pla. La llinda pot esser una llosa de pla o dues lloses formant dovella; la base és una llosa de pla i com a coster una altra llosa o pedra llarguera. En algunes barraques les menjadores estan fetes dins les parets laterals.

Sestadors

La funció dels sestadors és servir de refugi i estatge per a les ovelles. Normalment es troben a prop de les cases de la possessió.

El tipus de construcció és molt paregut a les barraques de planta rectangular. Hem de dir que en algunes el portal és adovellat format per dues lloses que fan angle. Rubió els anomena portals amb arc.

Planimetria d'uns sestadors.

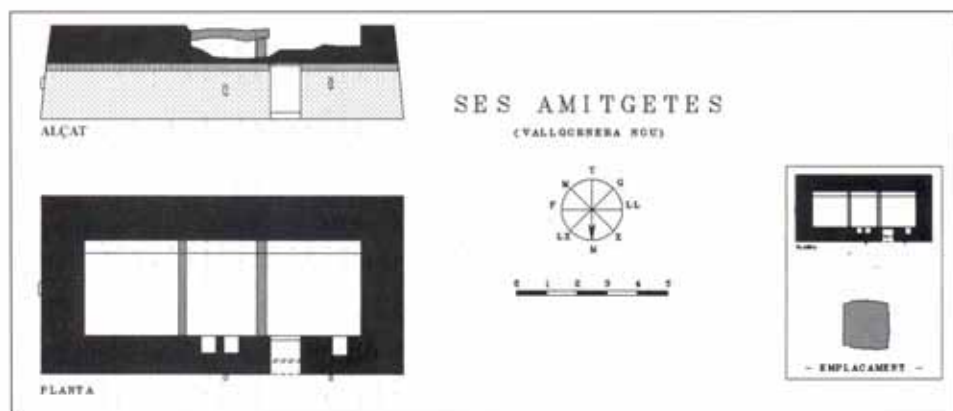
A les parets llargueres dels sestadors hi ha uns respiralls molt estrets fets amb quatre pedres planeres, a una altària d'uns 0,50 m. La finalitat és airejar l'interior i

a la vegada no deixar entrar la claror per evitar les mosques. A l'interior dels sestadors hi ha les gòbies on es posa el menjar de les ovelles.

Els sestadors de Capocorb Vell, tengueren una funcionalitat provisional com a camp de concentració durant la Guerra Civil (1936-1939), a causa de la construcció, prop de l'esmentada possessió, de la carretera militar que feien els presos polítics.

Les boals

A moltes possessions trobam les boals, unes barraques llargueres de planta rectangular que tenien la funció de servir de lloc per guardar les egües i els nadius. La característica constructiva és com la descrita per altres barraques d'aquest tipus: les parets són de dos paraments amb la coberta de lloses sobre jàsseres i un embarrat de troncs. Les diferències amb les de roter són que tenen l'altària i l'amplària del seu portal més grans, i disposen de diverses menjadores. La forma i la tècnica constructiva de les menjadores varia d'unes a altres; en unes la menjadora ocupa tota l'extensió interior del parament posterior i té la base de pedres vives de distinta forma i tamany col·locades irregularment; a damunt hi van lloses de pla. El coster, a causa de la llargària de la menjadora, està format per unes posts que van unides a la paret amb barrots d'ullastre. En altres, les menjadores estan construïdes dins la mateixa paret i solen tenir forma troncocònica, amb el llindar format per una llosa de pla o per dues formant dovella; a totes, la llinda és una sola llosa de pla, que quasi sempre sobresurt. El coster també està format per una o dues pedres llargueres col·locades de fil. A la possessió de Guimerà hi ha una boal amb una sèrie de menjadores construïdes dins els paraments interiors i exteriors del seu corral; a totes la llosa de pla de la llinda sobresurt fent volada.

Planimetria d'una boal.

Els estables

A moltes barraques trobam al seu interior un lloc per a la bís-tia. En altres, l'estable està en una barraca adossada a la del roter. Normalment són de planta quadrangular i la tècnica constructiva és com la del roter, variant la situació de la menjadora, que pot estar situada enfront del portal o al parament lateral interior dret.

Planimetria d'una boal.

Barraques d'aviram: els galliners

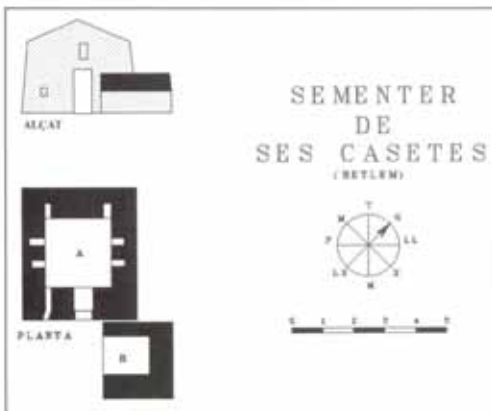
Al voltant de les cases de les possessions hi ha una tipologia de barraca molt particular, que un temps servien per a galliners. N'hi ha de dues castes, unes de planta rectangular amb la coberta de lloses sobre una jàssera i un embarrat de troncs d'u-

Galliner de la possessió de Son Cega.

Galliner de la possessió de Betlem

Planimetria del galliner de la possessió de Betlem.

llastre i unes altres de planta quadrangular amb la coberta de falsa volta. Una de les seves característiques generals és disposar interiorment de diversos nínxols que serveixen com a ponedors; per evitar la caiguda dels ous tenen una pedra planera amb una funció semblant a la que fa el coster a les menjadores. Una altra és tenir unes clavegueres d'entrada i sortida per a les gallines.

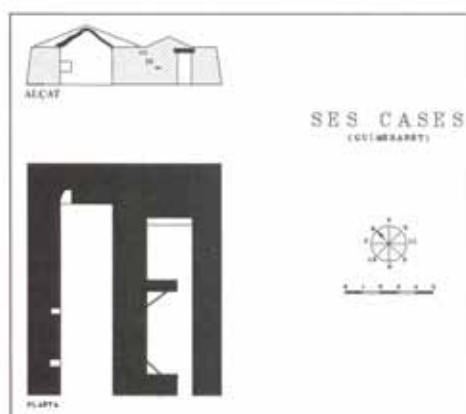
curtes amb un finestró a dalt i un altre situat a la façana posterior.

Les de planta quadrangular són de dimensions més reduïdes i tenen el portal d'una altària menor.

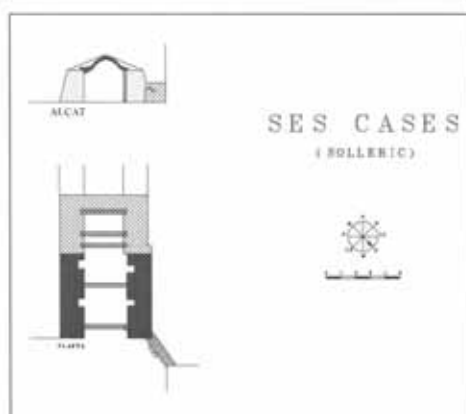
Les de planta rectangular tenen el portal situat a una de les façanes

Barraques de carro

Les barraques de carro generalment es troben situades a l'entorn de les cases de possessió o bé adossades a les barraques de roter, molt excepcionalment les trobam enmig d'un sementer o tanca. Encara que la seva denominació sigui de carro no vol dir que aquesta fos l'única funcionalitat.

Planimetria d'una barraca de carro adossada a un estable.

Planimetria de la barraca de carro de les cases de Soler.

Davant o al costat de quasi totes les cases de possessió hi ha una barraca que servia d'estable per a les bísties (egües, ases, someres, mules i muls) i a devora, una altra que servia per guardar cada un dels carros (de tragar, llarg per a les garbes...), el cabriol, la galera, les arades, la sembradora, etc. A causa de la seva funció quasi totes aquestes barraques, en comparació amb totes les altres d'aquest tipus que hem estudiat, tenen una gran llargària i altària. Són de planta rectangular.

Les característiques principals són: parets de doble parament amb dues columnes de blocs de pedra obrats de forma prismàtica a les branques davanteres del portal, una gran jàssera travessera situada a la part anterior –normalment té un o dos

Barraca de carro adossada a una paret.

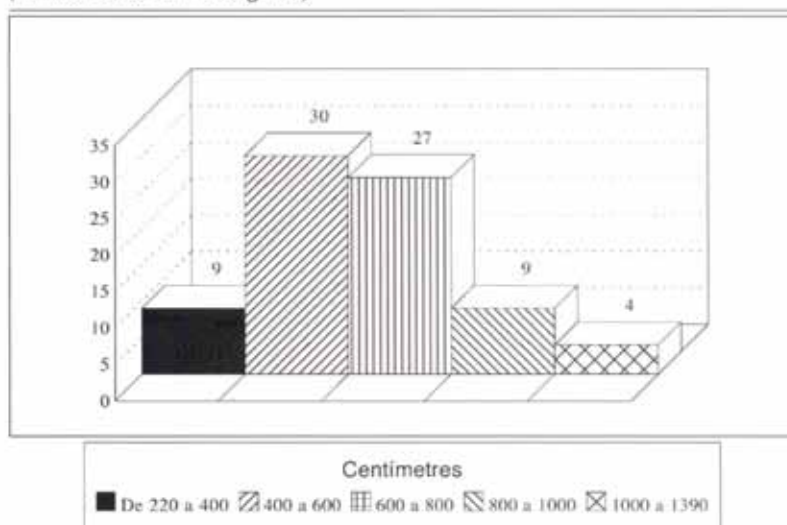
Barraca de carro adossada a una casa d'establidor.

Barraca de carro restaurada.

llenyams al seu davant, formant una espècie de voladís—dues o més jàsseres traveseres enmig, que descansen sobre peus de paret formats per dues o més pedres grosses col·locades de pla, diverses jàsseres principals que descansen sobre les traveseres —el nombre de jàsseres principals i traveseres està en funció de la llargària de la barraca— i, recolzades sobre aquestes, amb la funció de llenyams, troncs normalment d'ullas-

BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Carro
(Planta exterior / Llargària)

tre que en recolzar-se sobre la paret ho fan entre tres pedres planeres. A damunt de tot l'embarrat hi van lloses de pedra viva. A l'interior, a les parets hi ha rebosts; la situació varia: en unes els trobam situats simètricament a la part davantera de les parets laterals, i en altres a la part mitjana. La grossària varia des de petites a grans dimensions. En algunes d'aquestes barraques hem observat finestrons. Un fet general a moltes d'aquestes barraques de carro apropades a les cases de possessió, és haver sofert modificacions al llarg del temps, consistents a allargar la part davantera de les branques.

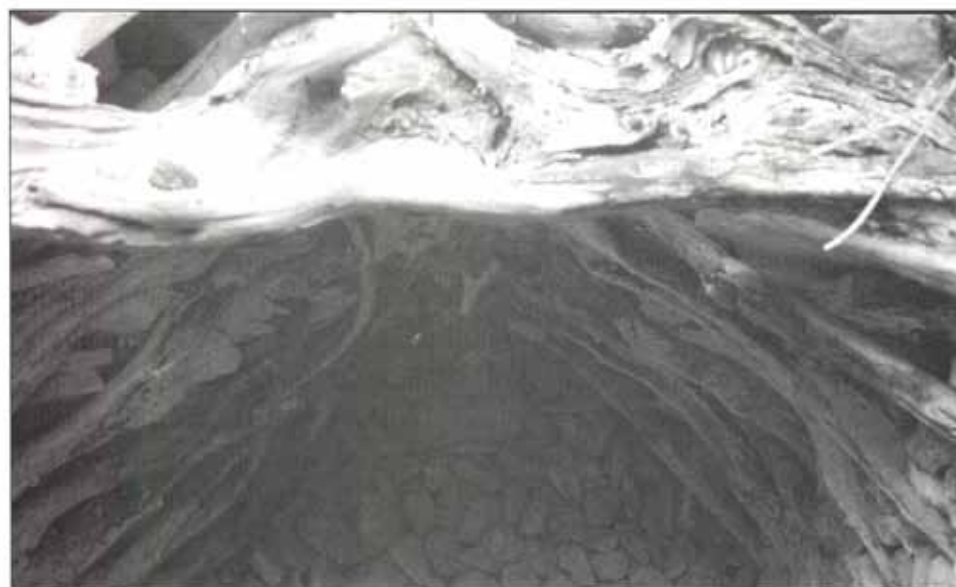
Un altre tipus de barraca de carro són les adossades o aferrades a les de roter, les quals a més de servir per guardar el carro també servien en ocasions com a estable ja que moltes d'elles tenen al seu parament posterior una menjadora que s'estén de cap a cap de paret. Generalment a moltes d'aquestes barraques trobam rebosts, quasi sempre situats a la part més anterior de la barraca, fins i tot en algunes n'hem trobam dos situats un sobre l'altre.

Barraca de carro amb carros a l'interior.

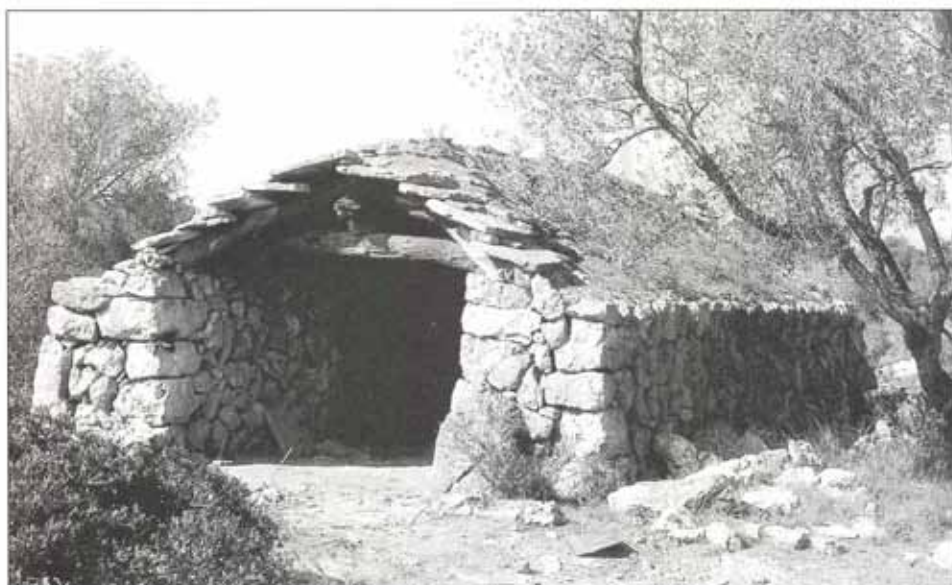

Barraca de carro amb una sembradora a l'interior.

Jàssera travessera i embarrat d'una barraca de carro.

A moltes tanques i sementers de possessions trobam barraques de carro aïllades. A quasi totes elles hi ha la menjadora; en unes, construïda dins el mateix parament, a cada un dels angles posteriors de la barraca que tenen com a coster una llosa col·locada pel seu capcer; en unes altres, la menjadora ocupa tot el parament posterior i està feta arran de terra amb lloses col·locades de fil. Un cas curiós és la men-

Barraca de carro.

Barraca de carro.

jadora construïda en una de les raconades de la barraca amb dues lloses col·locades de fil, omplida amb pedres i a sobre una altra llosa de pla.

L'interior d'algunes barraques de carro està dividit en dos compartiments per una paret seca, un posterior amb menjadora que serveix com a estabre i un anterior per al carro. L'altària d'aquest mur de separació varia d'unes barraques a altres; pot

Barraca de carro.

Barraca de carro esbucada adossada a una de roter.

esser una paret baixa amb un puntal o una alta fins arribar al sòtil; tant en un cas com en l'altre serveix de punt de recolzament de la jàssera principal.

A l'interior de totes elles hi ha penjadors d'ullastre i, a les menjadores, fermadores també d'ullastre.

Planimetria d'una barraca de carro quasi aferrada a una de roter.

Restes d'una barraca de carro adossada a la façana anterior d'una de roter.

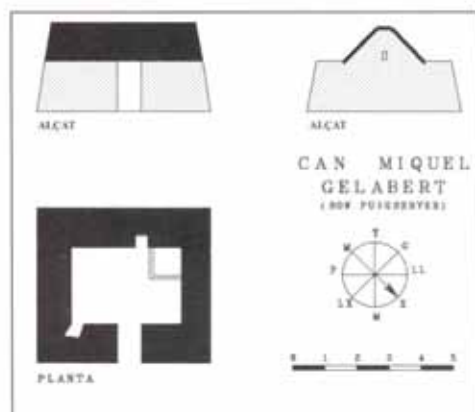
Restes d'una barraca de carro quasi adossada a la paret lateral d'una de roter.

La tècnica constructiva d'aquestes barraques segueix la regla general descrita en altres apartats anteriors. S'ha d'esmentar algun cas excepcional com és la manca de pedres cantoneres, fet que es supleix arrodonint la part posterior.

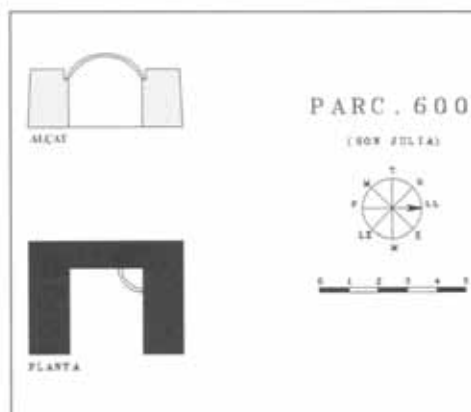
A moltes de barraques de carro, siguin del tipus que siguin, no hi ha cap element interior.

Barraques d'establidor

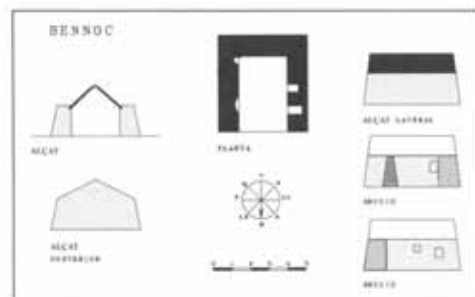
Les barraques d'establidor són les més modernes. Primerament es construïren seguint el mateix model i la mateixa tècnica constructiva que les de roter o bé de les de carro. Amb el temps només s'emprà d'igual forma el buc, i varià el sistema constructiu de la coberta.

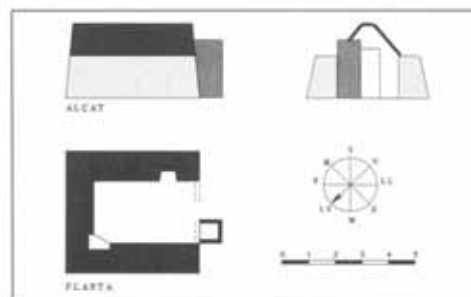
Planimetria de barraca d'establidor amb portal a la façana principal.

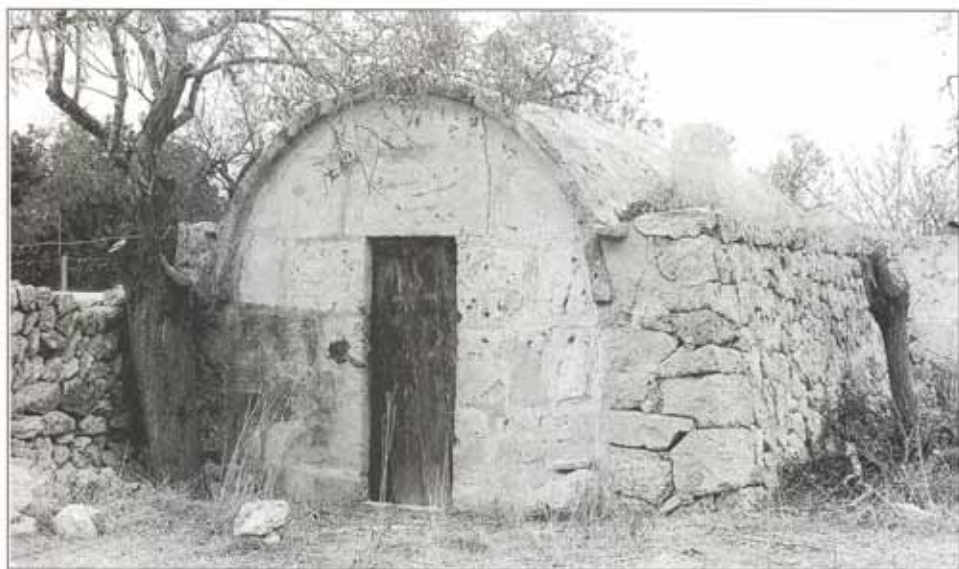
Planimetria de barraca d'establidor amb volta de mig canó.

Planimetria de barraca d'establidor.

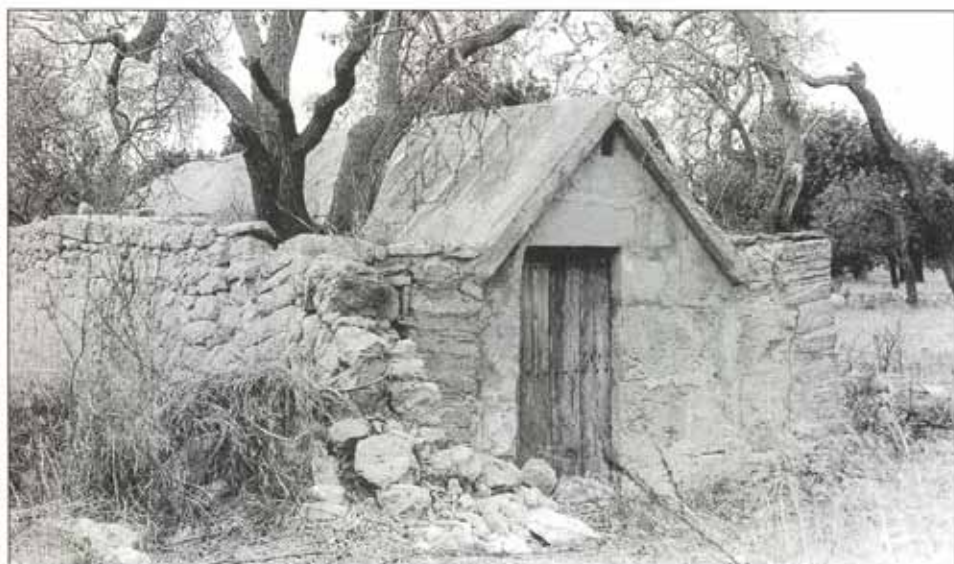

Planimetria de barraca d'establidor amb la cisterna a la part anterior.

Barraca d'establidor de coberta de mig canó.

Quan es va dur a terme la parcel·lació de les grans possessions apropiades al casc urbà de Lluçmajor, en alguns dels establits hi havia una barraca. Aquesta, tenia la coberta de jàsseres, troncs i lloses que en deteriorar-se fou substituïda per una nova coberta de peces de marès; encara avui en dia es poden veure aquestes modificacions que sofriren, sobretot quan observam que a la paret posterior conserva l'angle que forma la carena.

Barraca d'establidor.

Cisterna i rebost a l'interior d'una barraca d'establidor.

La substitució de la coberta en aquestes barraques s'explica perquè, així com a sa Marina en desforestar, eixarmar, entrecavar i llaurar les terres, es tenia a l'abast pedres, lloses i troncs d'ullastre; els establits apropats al casc urbà, no disposaven d'aquests materials, pel fet sobretot que moltes d'aquestes parcel·lacions que es feien corresponien a sementers i tanques que es conreaven des de feia molts d'anys. També s'explica per esser els de sa Marina sòls prims de terra i per aconseguir que siguin més productius s'han de llevar les pedres i lloses que pràcticament estan arran de la superfície, mentre que als establits propers al casc urbà són rics en terra i la roca es troba a més profunditat.

La classificació que hem realitzat d'aquestes barraques és segons la forma de la coberta de marès. A totes elles les peces de marès arranquen de la part superior del parament interior, i segueixen el sistema de les antigues cobertes de lloses. En unes la disposició de les peces és formant angle agut o recte; en altres, angle díedre; i en unes altres, una volta de canó.

Les característiques generals són: disposar de rebosts a les parets laterals; menjadora que pot esser llarguera i ocupar tot el parament posterior o part d'un lateral o bé trobar-se construïda dins el mateix parament d'un dels angles posteriors (a vegades són dues les menjadores que estan situades simètricament). La cisterna que té el coll fet amb peces de marès pot variar, en unes a la part anterior o bé a la part lateral interior. També hi trobam una foganya que sol tenir forma troncocònica i que també està construïda dins el parament lateral. Moltes barraques disposen d'un petit finestró situat a la part superior de la paret posterior. En algunes, amb el temps, es va tapiar la part anterior amb peces de marès, i es va deixar un portal d'accés alhora que s'obria el coll de la cisterna cap a l'interior.

V PART

ANNEXOS DE LES BARRAQUES

Les eres de batre

Batre era una feina que es feia sobre les eres, on el pagès amb un carretó de batre que estirava un mul, esflorava les bajoques o les espigues, i després separava el gra de la palla.

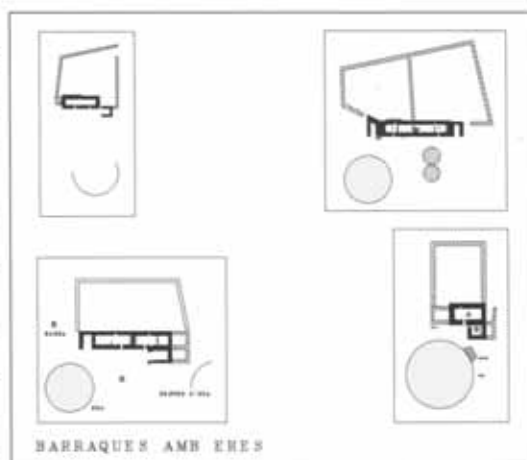
En algunes possessions hi ha dues eres, la dels amos-conductors i la dels roters.

Les eres són uns espais en forma de cercle, de diàmetre i altària variable, de terra el més pitjada possible, tancades dins un cercle de pedres per tal d'evitar que sortís la terra. Quasi sempre les trobam situades a la part anterior de les barraques, no gaire lluny d'aquestes. També hi hem trobat a prop alguna pica i restes d'algun carretó de batre.

Les eres solien durar molts d'anys, encara que algunes es renovaven cada any, ja que si la terra no estava prou pitjada es desfeia i el blat no quedava net. Per evitar que es fes malbé i mantenir-la en bon estat d'un any per l'altre, com hem dit abans, hi posaven alga (*Posidonia caulinii*).

Cada any es netejava l'era amb rams d'ullastre o amb graneres fetes amb fonollassa (*Daucus carota*); llavors es regava.

El rotlo de les eres també el feien els roters mateixos; encara que durant aquest segle ja les feien els paredadors.

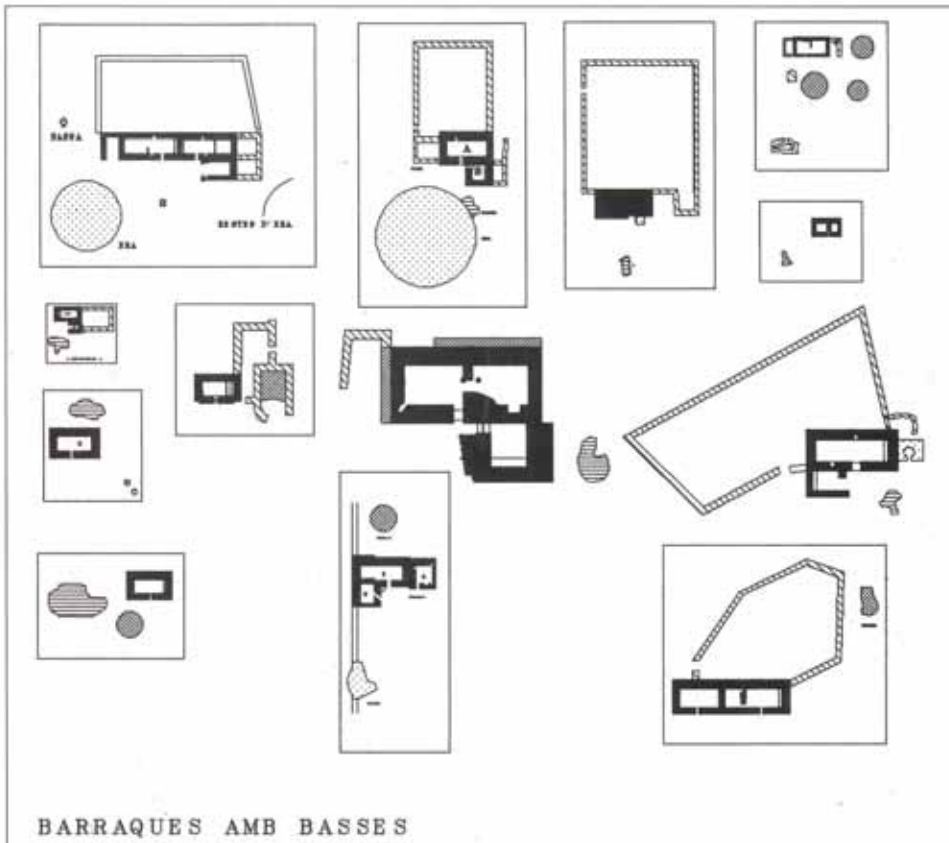

Barraques amb eres.

Les basses, cocons, aljubs i cisternes

L'etimologia de *bassa* és pre-romana. Les basses són dipòsits naturals d'aigua de pluja de forma irregular a cel obert, o artificials quan són excavades en la roca. Poden ser de dimensions variades, les trobam relacionades amb la proximitat d'una o més barraques. Se'n beneficiaven no tan sols els animals, sinó que eren emprades per la gent que habitava aquelles zones. La profunditat d'aquests dipòsits també és variable i no sol passar dels 0,50 m. En algunes d'elles s'observa com han estat modificades per part de l'home a efectes d'aconseguir una major cabuda d'aigua, aprofundint en la roca o, perimetralment, aixecant petits paraments per tal d'evitar l'accés als animals.

Moltes de les basses foren cobertes; els motius principals eren, per una part, perquè l'aigua no tornàs verda i, per l'altra, evitar la seva evaporació. La coberta pot variar: en unes, sobre els paraments que les envoltaven es col·locaren troncs d'ullastre amb la funció de servir d'embarat amb branques de pi, ullastre, mata i este-

Barraques de roter amb basses.

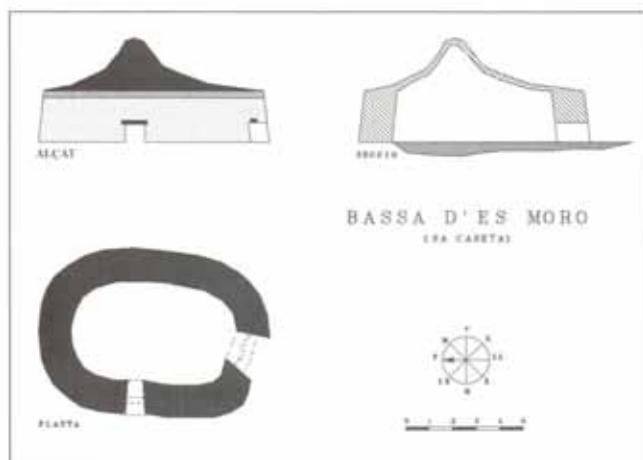
Bassa destapada.

pes a sobre. Aquest brancatge s'havia de renovar cada cert temps, ja que les fulles, en assecar-se, queien. En unes altres sobre l'embarrat hi van lloses col·locades de pla. També són abundants les basses de curucull amb la falsa volta de pedres planeres formant anells concèntrics com a les barraques de curucull. Totes aquestes basses tenen una pedra tancadora, ja sigui de pla o de tap.

Unes basses molt originals són les situades a la possessió de sa Caseta.

Bassa tapada amb coberta de brancatge.

Planimetria d'una de les basses de la possessió de sa Caseta.

amb les branques plurilítics de grans pedres de pla i lloses com a llinda.

En els paraments de totes les basses trobam dues o més clavegueres petites per a la recollida de l'aigua de pluja.

L'abundància de llisars de roca calcària que hi ha per tota sa Marina fa que hi trobem clots oberts dins la mateixa roca; aquests poden ésser naturals (producte de la karstificació de l'aigua de pluja) o excavats artificialment per l'home. Tenien com a principal funció la de servir d'abeurador per als animals.

A prop d'algunes barraques de roter, a més de basses i cocons, també hi trobam cisternes, però mai al seu interior. El coll sol ésser de paret seca, encara que amb el temps hagi estat referit. També n'hi ha que el tenen de marès.

Bassa de la possessió de sa Caseta.

Aquestes, tot i que segueixen la tècnica constructiva de les de curucull, es diferencien d'aquelles per tenir les pedres planeres una inclinació quasi perpendicular cap al seu interior. Des de dintre es té la sensació que tota la falsa volta ens ha de caure damunt. Aquests tipus de basses tenen dues obertures semblants als portals de les barraques de porcs,

Bassa des Moro de la possessió de sa Caseta, interior.

A les barraques de pescadors de sa Punta d'en Jaqueta (s'Estalella) trobam cisternes al seu interior, així com una altra davant del conjunt.

A les rossegades de la costa (Son Granada, es Puig de Ros de Baix, sa Torre), on abunden les pedreres, també hi ha cisternes, construïdes pels trencadors.

A les barraques d'establidors és corrent trobar-hi sempre una cisterna, ja sigui al seu interior en una de les parets laterals o a l'exterior davant de l'entrada.

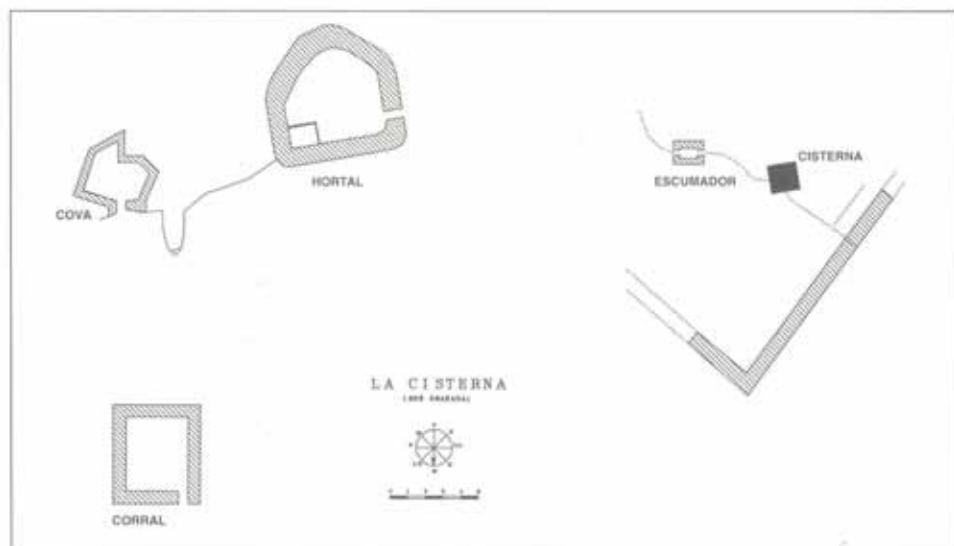

Cocó tapat.

Cisterna amb el coll de pedra en sec.

A moltes possessions hi ha antics aljubs de volta que també eren emprats pels roters per abastir-se d'aigua. Alguns, a més del coll, disposen d'una obertura lateral per accedir a l'interior; també en tenen una altra a la part oposada a manera de finestró que servia per a la ventilació. Tots els aljubs se serveixen d'un cap-rec orientat cap als nivells més alts del terreny per facilitar la recollida d'aigua. Abans de l'entrada a l'aljub hi ha una pica feta de marès o de pedres d'un cert tamany i fondària ano-

Planimetria d'una de les estructures de trencadors construïdes dins la Rossegada de la Cisterna (Son Granada).

Aljub del camí de s'Àguila.

menada escumador, que servia per retenir la terra arrossegada per les aigües; aquesta es dipositava en el fons de la pica en forma de fang i així ja no passava a l'interior de l'aljub. Els roters també anaven a cercar aigua als aljubs situats als camins i que antigament servien per abeurar les ovelles que seguïen el camí de la transhumància des de les terres de sa Marina a la muntanya.

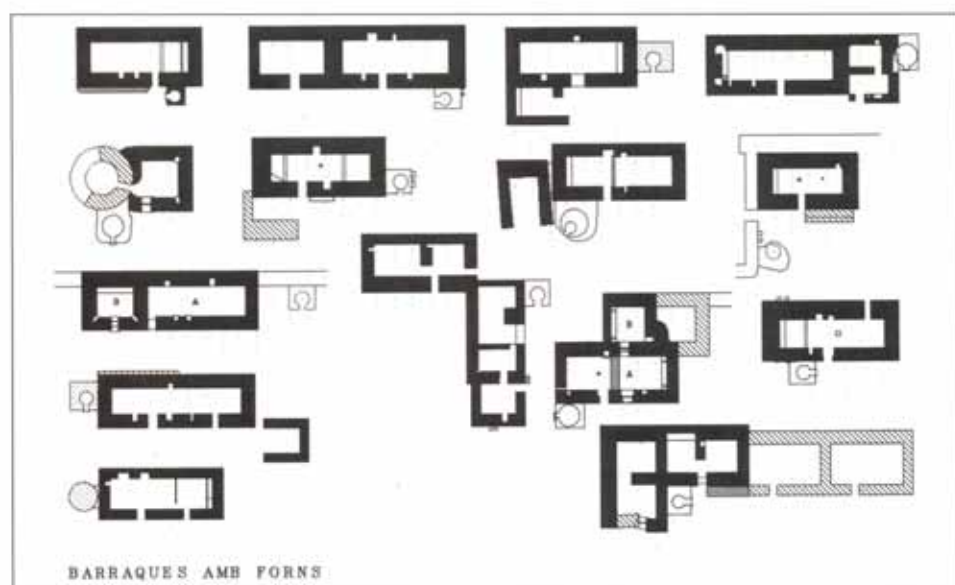
Els forns

La majoria de forns es troben a les barraques de roter. Moltes vegades només els trobam a una sola barraca mentre que a les veïnades no n'hi ha. Això ens fa pensar que el forn era emprat de forma comunitària per un grup de roters. Hem de pensar que en aquell temps, tant en el poble com a foravila, es pastava una sola vegada a la setmana i aquest dia, a més de fer el pa, també se solia aprofitar per fer coques.

La construcció és d'igual forma que les barraques. Són de paret seca

Boca adovellada d'un forn.

Barraques amb forns.

amb planta quadrangular, circular o semicircular amb la col·locació de les pedres del buc quasi sempre de pla i el paladar de volta. La part superior estava coberta de terra. La boca del forn és de forma quadrada, triangular o adovellada amb una gran llosa

Forn adossat a una barraca de roter, ja modificat.

Forn construït de paret seca.

Forn adossat a una barraca de roter.

com a llindar que sobresurt. Un cas particular és el d'un forn amb dues boques. A la façana del forn també trobam uns espiralls per airejar-lo i una sortida per al fum.

A la part inferior de molts de forns, trobam un departament que serveix per guardar la llenya, i també al costat de la boca del forn hi ha rebostets on es posava el setrill de l'oli, el saler, etc.

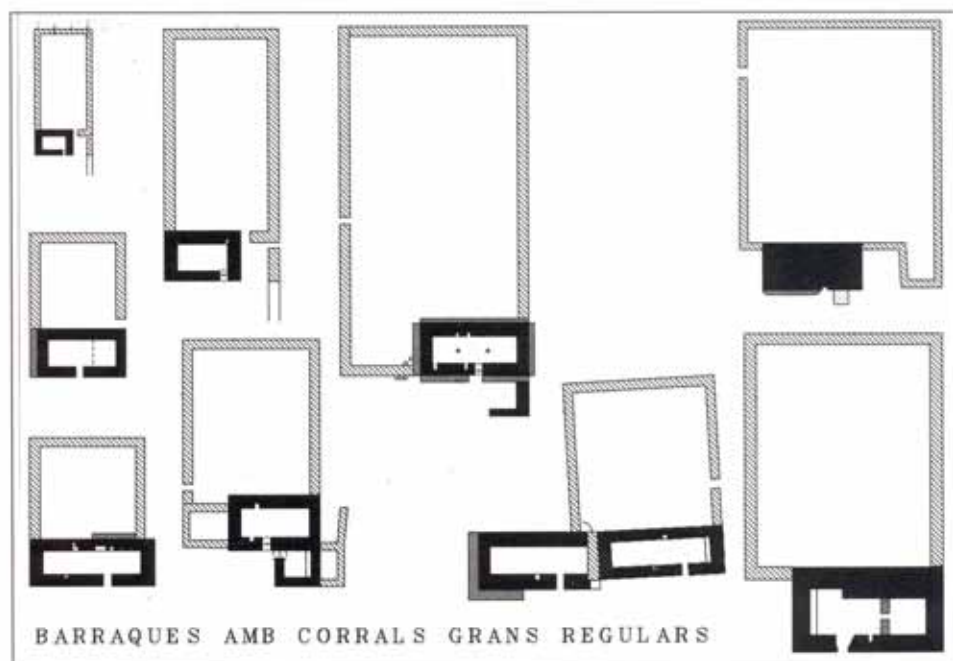
El forn normalment està adossat a la façana anterior o a les parets laterals de les barraques; excepcionalment el trobam separat d'aquestes.

Molts d'aquests forns disposen d'un pujador format per dos o tres escalons, o també un mur baix que facilitava la pujada a les parets de la barraca. Servia per poder arreglar la coberta de la barraca.

A les barraques de carboner també hem localitzat forns situats a prop.

Els corrals i corralets

Moltes de les barraques de roter tenen un corral. La seva funció era variada. Les parets del corrals solen esser com les que separen les tanques i els sementers; estan fetes sobre fort i si no en trobaven hi posaven un bon fonament que havia d'esser segur. Això era perquè si els fonaments eren blans, amb l'aigua de la pluja s'humitejaven, el terreny s'amarava i, en moure's les pedres amb el pas del temps, la paret queia. En la construcció empraven pedres d'un tamany més gros i millor a la part inferior, ja que havien d'aguantar el pes de les altres pedres que s'hi anaven col·locant a damunt; es posaven per ordre de tamany, primerament les més grosses,

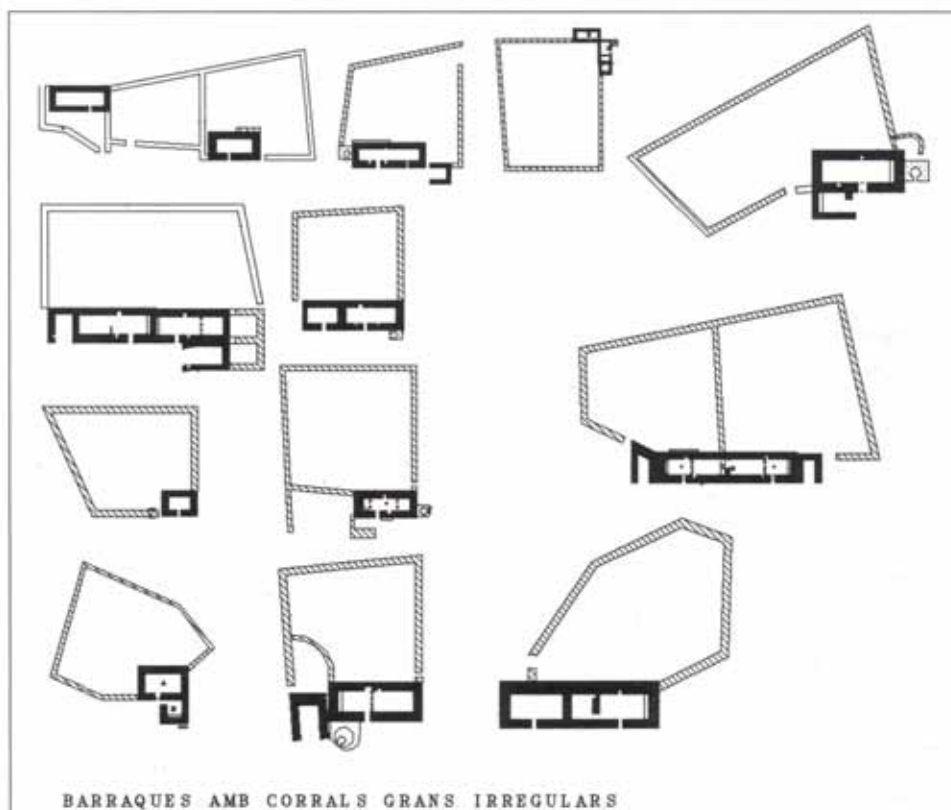

Barraques amb corral grans regulars.

llavors les mitjanceres i finalment les petites. A dalt poden anar pedres de cantell o posades de pla formant l'encadenat. De vegades les pedres de la corona sobresurten per evitar que els animals poguessin botar-hi per damunt.

Hi ha diferents tipus de paret: *la paret toma*, feta amb pedres sense reble, que era emprada sobretot per separar rotes o parts de rota i també quan el pastors volien impedir que el ramat pogués accedir a zones de sembrat; la seva funcionalitat era transitòria i no es construïen per durar molt de temps. *La paret sense encadenat* era la paret que no tenia corona o pedres a sobre. *La paret d'un encadenat*, era la paret que a damunt tenia altres pedres i era d'una amplària més curta. Hi ha diferents tipus d'encadenat: *de cantell*, *de pedres de pla*, *d'esquena d'ase*, *de lloses*, *de tapiot*, *de peces de marès* i *de pedres en rastell* quan la posició de les pedres és obliqua. Quan és de cantell la forma de les pedres pot variar: poden ésser pedres obrades de forma cúbica o prismàtica, de forma planera sense obrar, i fins i tot, de pedres de distinta forma i tamany sense obrar; *la d'esquena d'ase* té l'encadenat amb una espècie de corbat semblant a l'esquena d'aquest tipus de bístia; a vegades la corona està encimenterada o referida. Altre tipus de paret observat per sa Marina llucmajorera és *la d'encadenat de peces de marès* quan té peces d'aquest material col·locades de pla.

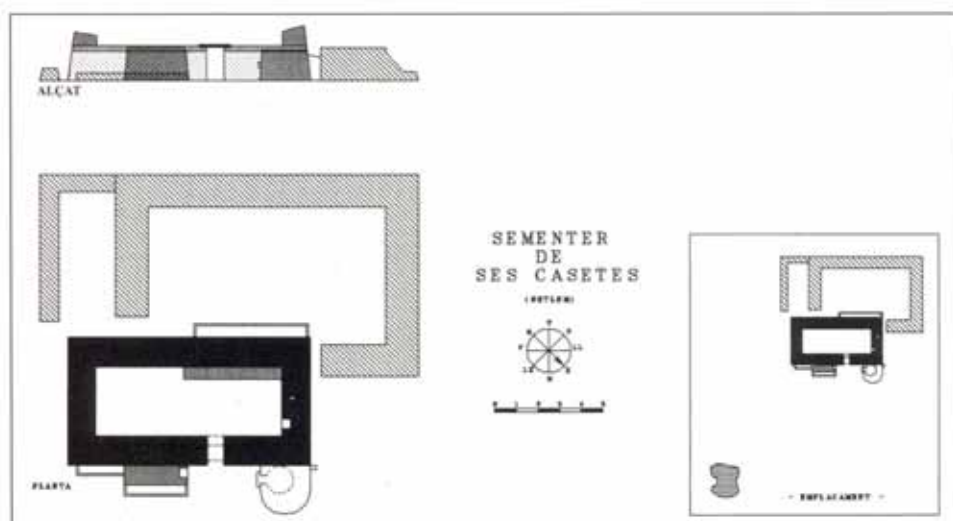
Quan la paret és molt gruixada necessita de dos encadenats i a Lluçmajor rep el nom de *paret de doble encadenat*. *La paret d'encadenat superposat* és quan se suplementa un encadenat sobre l'altre; normalment era degut a la poca altària de la paret;

Barraques amb corral·ls grans irregulars.

aquest pot variar, esser els dos encadenats iguals o el primer encadenat de pedres de pla i a sobre un altre de pedres de cantell o a l'inrevés.

Uns altres tipus de paret són: *la paret de lloses de pedra viva*, posades de fil; *la paret de tapiot*, feta amb lloses d'aquest tipus de crosta; *la paret conillera*, també anomenada *paret cabrera*, que té una posició de les pedres superiors en angle o que sobresurten cap a l'exterior per evitar la inaccessibilitat dels animals, o amb pedres de pla fent volada. També es dóna el nom de *paret conillera* a una paret a l'interior de la qual hi ha passadissos superposats i amb clavegueres per poder-hi accedir els conills quan els encalca els cans o les cusses dels caçadors; la funció dels passadissos superposats i de moltes clavegueres és facilitar la fuga als conills quan es fura la paret. A dalt de moltes parets posaven branques d'ullastre o alacantí per fer bardissa i evitar que els animals poguessin botar-les. A moltes d'elles hi ha botadors de tres, quatre i fins a cinc escalons a cada una de les seves parts; són pedres planeres llargueres que estan ficades a dins la mateixa paret; a la part superior algunes, encara que siguin d'encadenat de pedres de cantell, tenen una pedra col·locada de pla per facilitar el poder botar la paret. Igualment en alguns indrets de la

Planimetria d'una barraca de roter amb pasteres adossades a les façanes anterior i posterior.

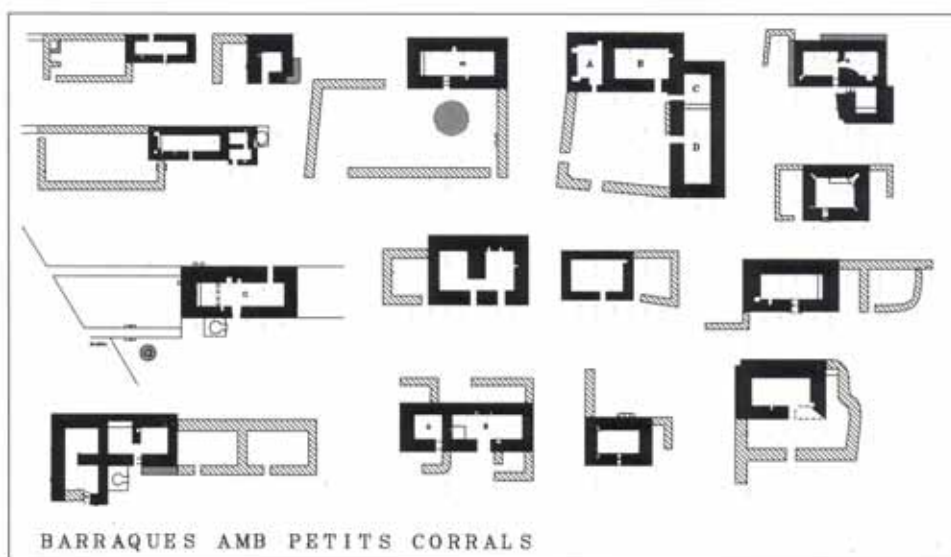
paret hi pot haver unes obertures anomenades *clavegueres*, que segons el tamany i la posició tenen diferent funcionalitat, unes d'una altària d'entre 0'60 i 0'80 metres són per deixar passar el ramat ovi d'una tanca o sementer a un altra; altres d'unes dimensions més petites i situades a la base poden ésser per facilitar el pas de conills o, si estan situades a lloc d'escorrentia, per deixar passar les aigües i així evitar que les parets es facin malbé. A les cantonades on es junten dues parets, les pedres estan col·locades de pla unes sobre les altres, normalment les inferiors són d'un tamany major que les superiors. Les pedres de les branques dels portells també tenen la mateixa col·locació encara que n'hi hagi que tenen grans lloses posades de fil.

Com hem dit anteriorment, hi ha parets que separen finques, sementers o tanques, que són molt gruixades i això facilita que a dins es construeixin barraques. La gran quantitat de pedres que hi ha per tota sa Marina ha provocat la construcció de tantes i tantes parets.

La posició i la forma dels corrals varia. Els de més superfície estan adossats i situats a la part posterior de les barraques i altres, més petits, ho estan a la part anterior o lateral. Algunes el tenien separat.

En alguns corrals hi havia pasteres adossades a la paret de la barraca, fetes amb lloses col·locades de fil.

La funció dels corralets més petits era la de servir per sembrar hortalisses de secà (cebes, tomàtiques, etc.) i els més grans per engreixar un porc. En aquests darrers encara hi ha restes de les figueres que proporcionaven l'aliment per a l'animal. En algun corral, en un dels angles de les parets hi ha restes de la barraqueta que

Barraques amb petits corrals.

servia de sollera. La coberta era d'un vessant i construïda amb troncs d'ullastre o lloses, segons les dimensions de la barraca.

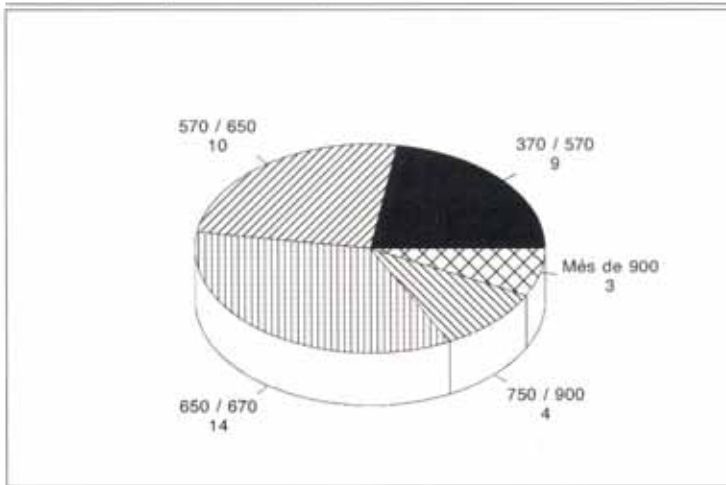
Les barraques d'alguer tenien un corralet per amuntegar l'alga i assecar-la.

A les barraques de trencador de Son Granada també hi ha petits corrals, sobretot pròxims a la cisterna, cosa que demostra que els empraven per sembrar-hi plantes que necessitaven regar-se.

Les sitges

A prop de moltes barraques, i quasi sempre davant del portal, hi trobam les sitges. Aquestes eren un rotlo de forma rodona. Per construir-les s'agafava un punt com a centre des d'on, amb una corda, s'anava traçant la circumferència. Seguidament es col·locaven pedres més grosses sobre el traçat fins una altària de trenta-cinc a quaranta centímetres. Després l'espai interior, partint del centre, s'anava omplint, primerament de pedres més grosses i, sobre aquestes, una macada de pedres més petites. Finalment es posava una capa de pedretes que s'aficaven entre les altres formant una superfície sòlida que era complementada amb una capa de terra de call vermell.

SITGES * Lluçmajor
(Per diàmetre expressat en cms.)

Els forns de calç

El procés d'elaboració de la calç i la descripció del forn ens la fa mestre Pep Sampol, que va habitar per moltes de les barraques de sa Marina llucmajorera. Ell ens diu: "El color de les pedres durant el procés de cocció és el que dona la informació de l'estat de la fornada. Primerament la pedra torna vermellosa, després blanca més o manco a les quaranta hores de foc, i quan la cuita està en el seu punt torna a agafar un color vermellós tirant a morat. Un altre senyal és quan es deixen de veure les juntes de les pedres, i les parets de l'olla semblen una superfície llisa. Des d'aquest moment es deixa mancabar un poc el foc i amb pedres planes i fang es tapa la boca i així resta tancada dos dies.

Les parts d'un forn de calç són l'olla (que és el clot fet a terra d'uns nou pams de fondària), la caixa (és la paret que envolta l'olla, és molt gruixada i les pedres són mascles, revengudes i grosses que amb el temps el foc del forn se les anirà menjant i l'olla a cada fornada serà més grossa).

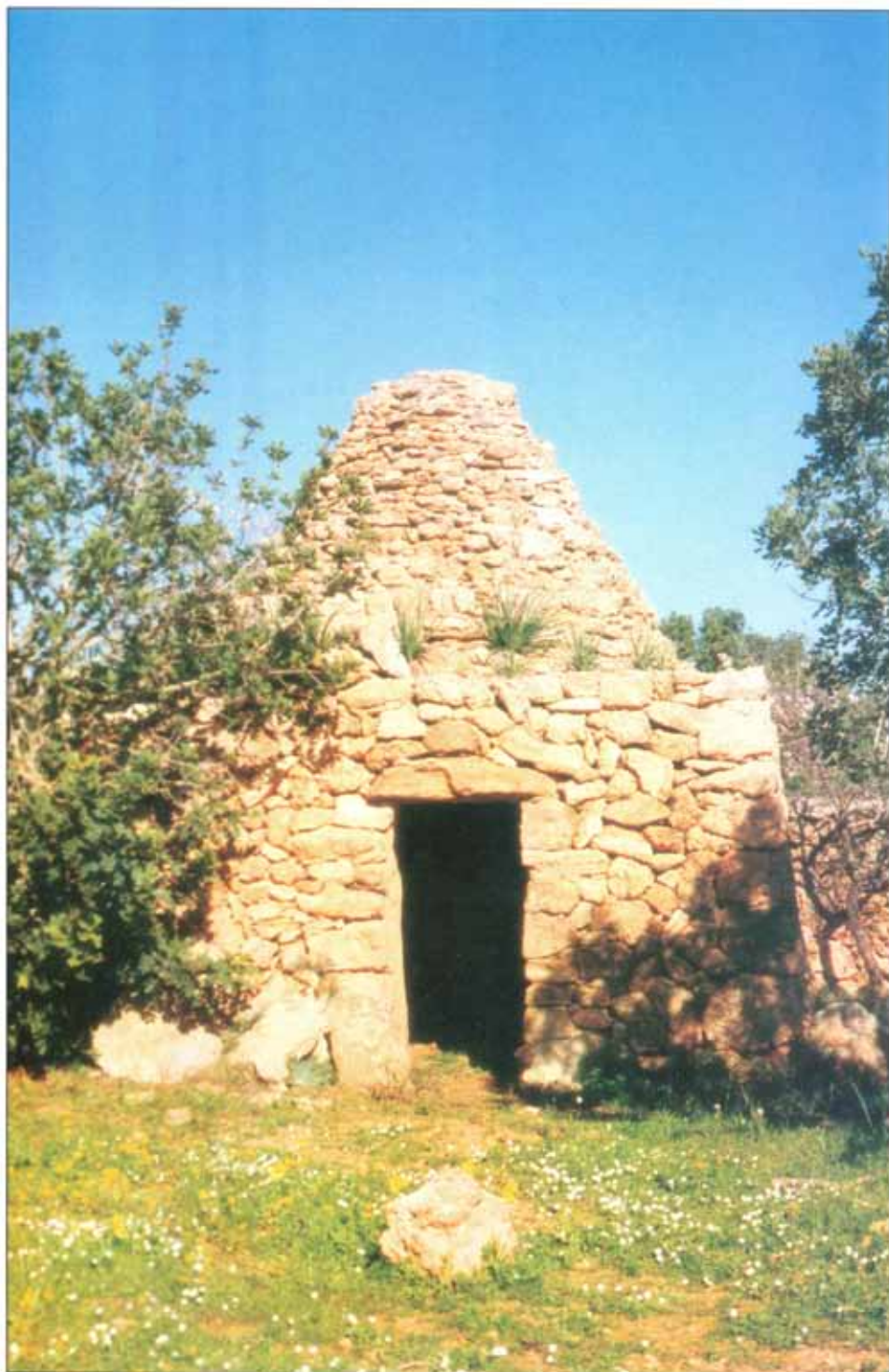
Aquesta paret es feia amb molta cura, les pedres eren triades una a una i totes tenien la cara bona mirant cap a l'interior de l'olla, i les juntes, encara que eren com les d'una paret en sec, les omplien amb fang d'argila per tal d'evitar perdre gens de foc (un crui no deixava coure la fornada) a la part de darrere s'omplia amb reble i macada. Les parets de l'olla (que seguien a les de la caixa sempre a plom per la part de dedins, però més gruixades, una vegada havien sortit de dins el clot) tenien a la part de defora un poc de talús. El cantell és la paret de la caixa a més d'un metre i mig de ras del terreny. La portada és el buit que deixaven a la part baixa i que anaven omplint a mesura que

carregaven el forn. La boca és el forat que deixaven a la portada i era el lloc per on es tirava la llenya que s'havia de cremar dins l'olla. Hi havia una pedra molt grossa i plana que col·locaven a la part baixa de la boca, era l'enfornadora. Per damunt d'aquesta passaven tots els feixos de llenya. Per reforçar la portada s'entravessaven dos troncs gruixats, quasi sempre de pi, eren les tafarres. La cucuia és la part de dalt del forn, té forma rodona, de cúpula, i cada filada anava entrant una mica cap a dins l'olla fins que, quan era dalt, la volta quedava tancada amb una pedra; la cucuia té dues parts: l'espí-rall, que era la part baixa i que no duia gens d'argila i era el lloc per on el foc podia respirar, i el capell, que era una capa de fang d'argila i calç que tapava la cucuia.

La fornada es controlava amb el fang d'argila. Amb el fang feien anar el foc cap on la pedra era més crua. Quan el gas que es després es pegava foc, a la nit es veia des de lluny, era el llanterer.

Les pedres i els feixos s'acostaven al forn amb un carro llarg i les pedres més grosses les col·locaven a la cucuia amb l'ajuda d'un carretonet.

Tota aquesta elaboració comportava les dues coses que volien els propietaris: per una part, llevar pedres de les terres de conró i, per l'altra, fer neta la garriga i el pinar per poder caçar millor i que, a l'estiu, el perill de foc fos menor”.

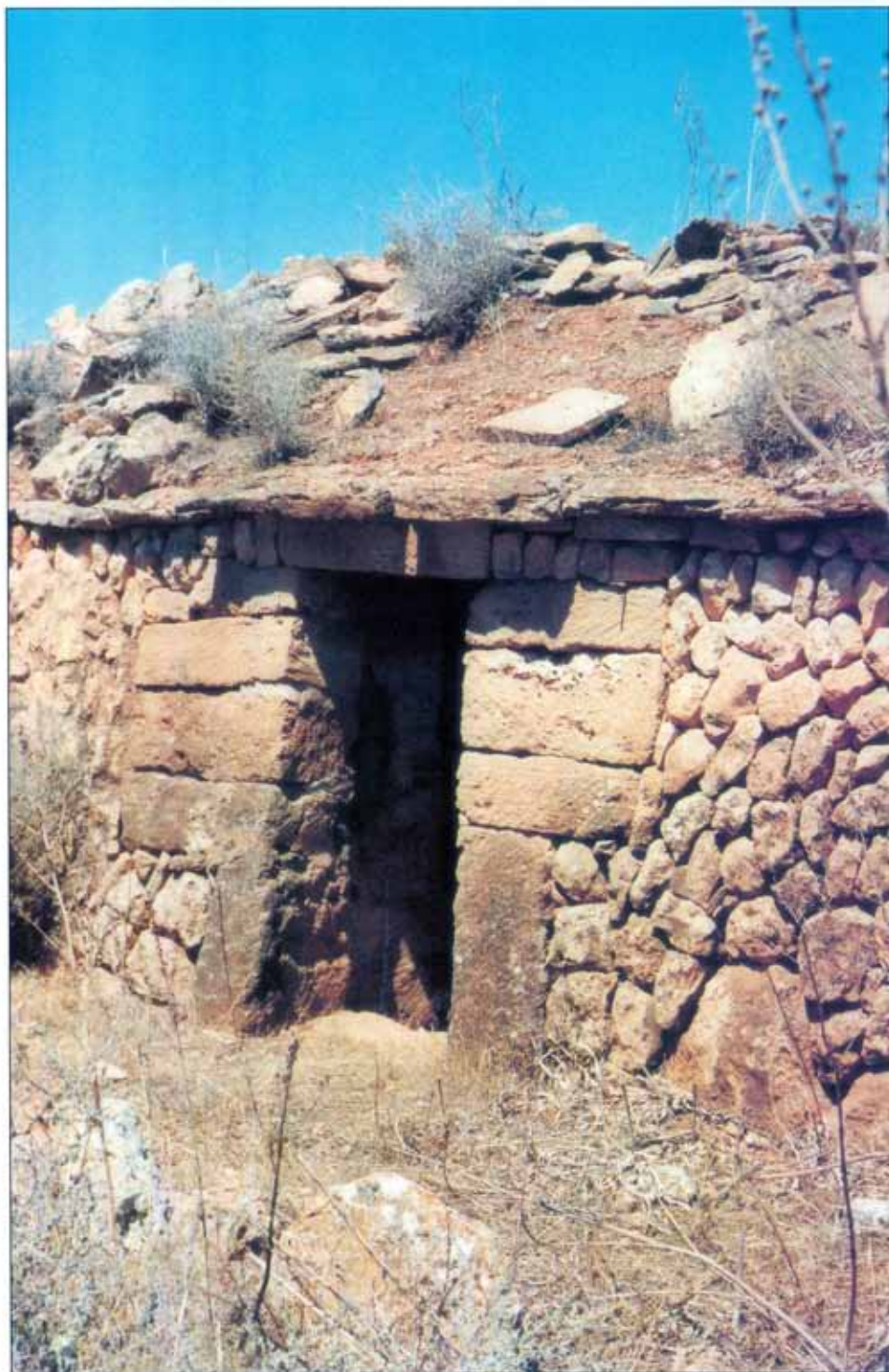
Barraca de curucull de Son Julià.

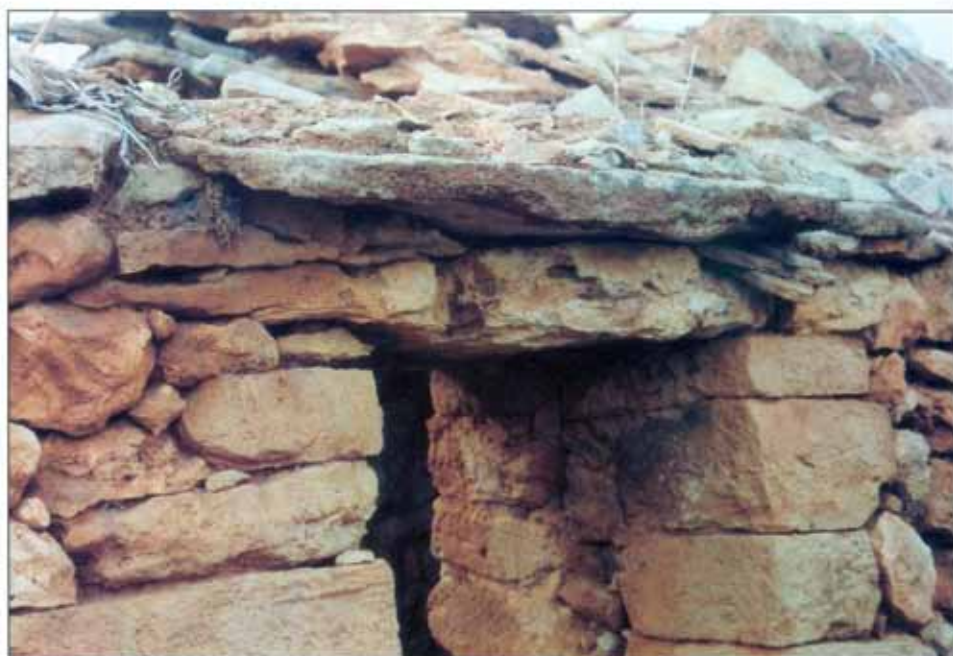
Barraca de roter amb una barraca de carro adossada.

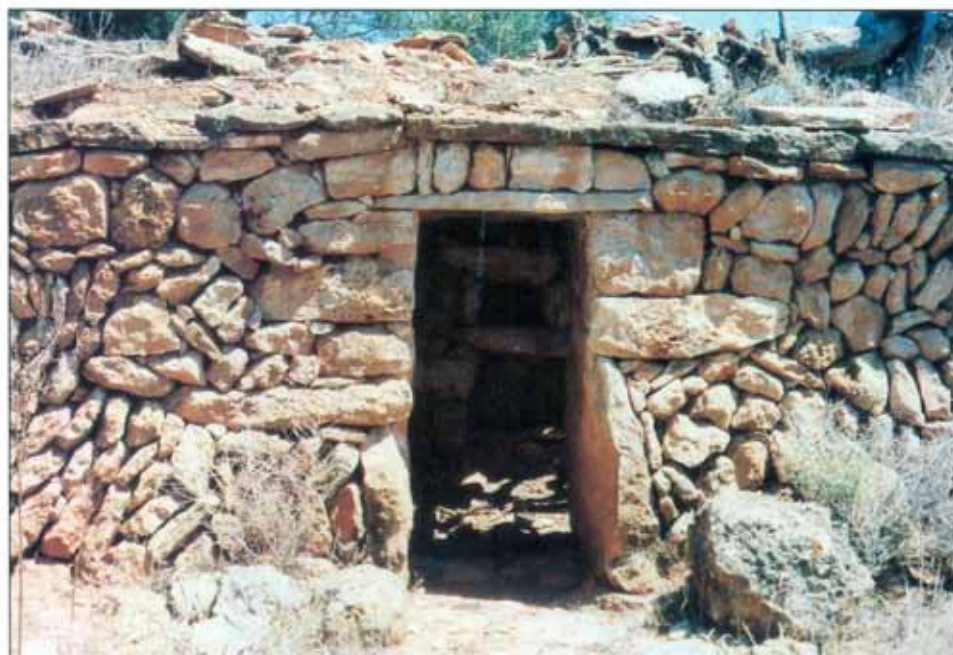
Barraca de roter amb l'estable adossat.

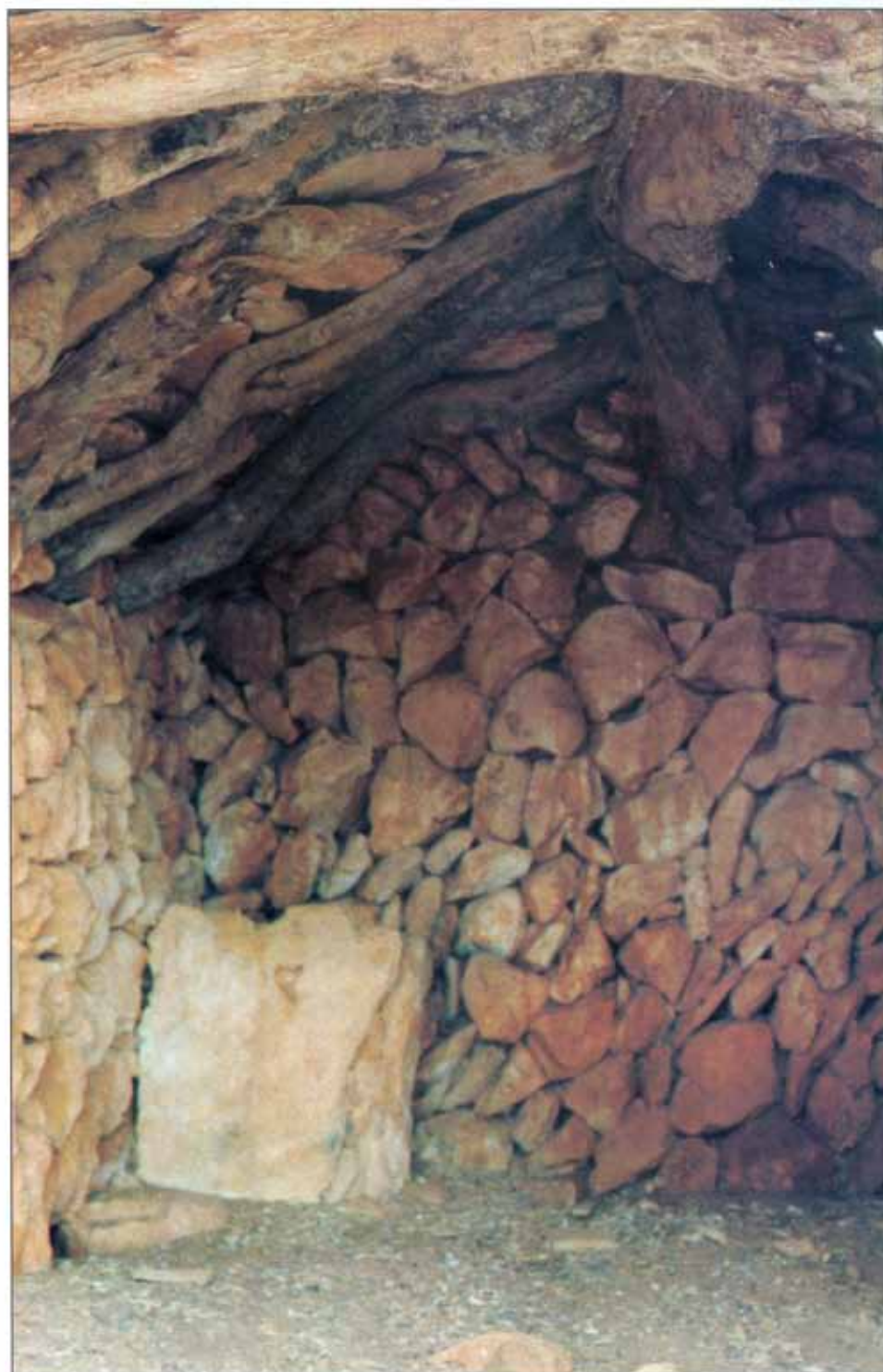
Portal d'una barraca de roter amb les peces de les branques i la llinda adobades. També es pot observar l'escaló del llindar i la volada de les lloses de la coberta.

Llinda múltiple d'una barraca de roter.

Portal d'una barraca de roter amb un seient de pedra, les branques plurilítiques amb les lloses inferiors col·locades de capcer i sobre les quals n'hi ha unes altres que s'encaixalen amb les pedres del parament.

Menjadora de lloses col·locades de capcer dintre d'una barraca de carro.

Barraca de roter amb una era al davant.

Barraca de roter i de carro en què les cobertes de lloses s'han substituït per peces de marès.

Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular

A l'interior de quasi totes les barraques de roter hi ha un gran rebost situat al parament posterior fet amb lloses.

Rebosts superposats a l'interior d'una barraca de roter.

Rebosts superposats a l'interior d'una barraca de roter, el superior amb una separació.

Barraca de s'Estalella restaurada.

Barraca de s'Àguila amb dos portals.

Portal amb les branques plurilítiques d'una barraca de Son Julià.

Portal d'una barraça de roter on la llinda interior és un tronc d'ullastre.

Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular

Sestadors amb la coberta de falsa volta amb un pujador i finestró.

Barraca d'alguer.

Barraca de curucull.

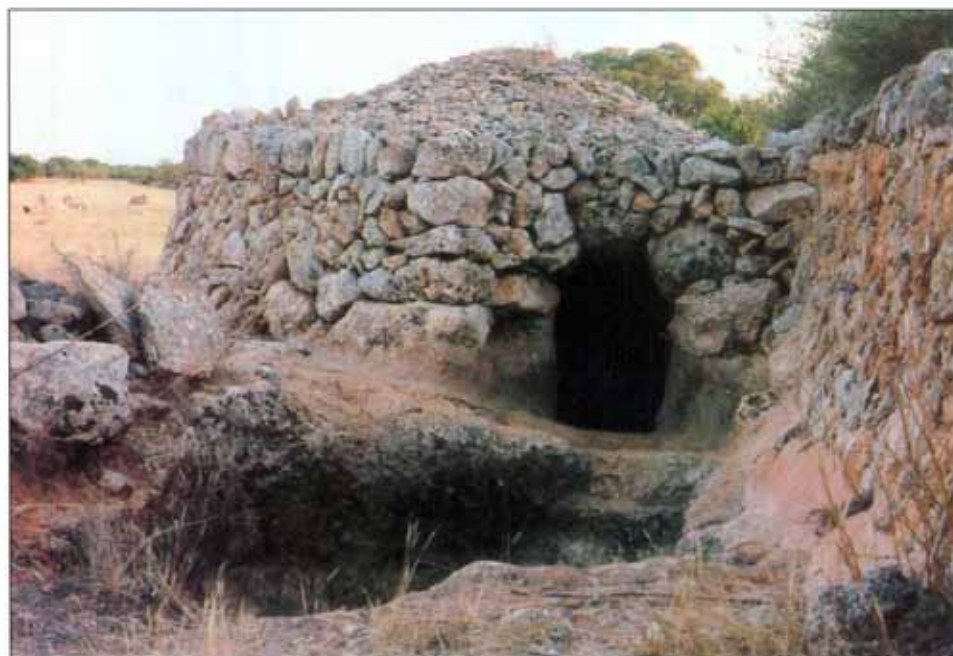

Barraca de curucull.

Les barraques de Lluçmajor, una arquitectura popular

Barraca de Son Noguera.

Cocó tapat

Barraca de trencador.

Rampa per davallar les peces de marès des de les pedreres de Son Granada per esser transportades amb barca.

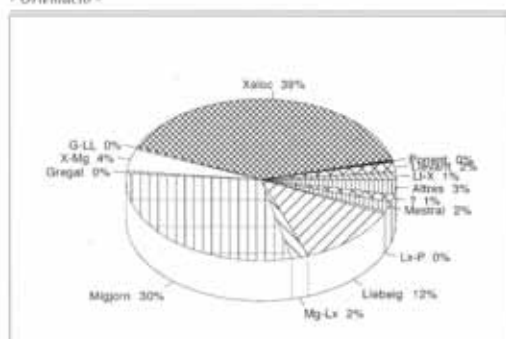
VI PART
ALTRES CARACTERÍSTIQUES

BARRAQUES DE LLUCMAJOR (Orientació)

TIPUS	T	T-G	G	G-LL	LL	LL-X	X	X-Mg	Mg	Mg-L	Lx	Lx-P	P	P-M	M	M-T	?	-	TOTAL
ALGUER						3													3
BESTIAR							2	2		1	2					1			8
BOAL	2								3		1				1				7
CALCINER										1	2								3
CARBONER	4	1	4		1	1	13	7		9		3	1	1		1			46
CARRO	3		3		5	1	25	21		12	1	2			2	2	5		82
CASETA									1									1	2
DESCONEGUT					2	1	3	1		3									10
ESTABLE							3	1	3	3			1	2					13
ESTABLIDOR							1	2		3						1			7
GALLINER	2		2				1												5
GARRIGUER							1			1									2
G. DE COSTA							1	1	5										7
OVELLES					1	3		1		2									7
PESCADOR								2			1							3	6
PORCS	1				2	18	1	14		5	3					2			46
Q.DE DRAGONS																			
ROTER			1	1	4	3	79	9	60	4	25	1	1		4	3	6		201
SESTADORS							3	1	1	2					1				7
SOLLERA							1												1
TRENCADOR	1		3				1	3		6	1					1	2		18
TOTAL	13	1	13	1	15	9	155	12	126	6	73	4	12	2	11	0	11	17	482

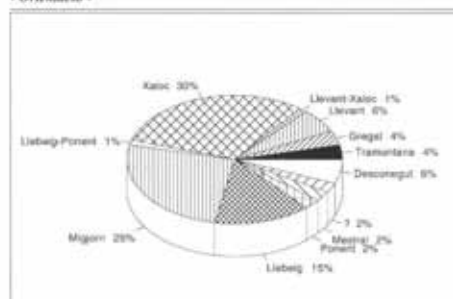
BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Roter

- Orientació -

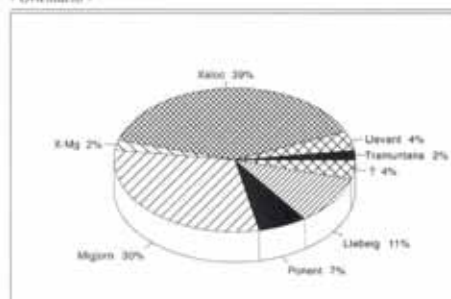
BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Carro

- Orientació -

BARRAQUES DE LLUCMAJOR * Porcs

- Orientació -

L'orientació de les barraques

Segons el Doctor Climent Ramis Noguera explica en un dels pregons de fires de Lluçmajor, l'anticicló de les Açores, les borrasques del Golf de Gènova, les que es formen entre les terres peninsulars i les illes i la del nord d'Àfrica són els sistemes meteorològics més importants per caracteritzar el temps a les Balears. Aquestes baixes pressions són les que, en gran part, produeixen les pluges sobre les illes. Hem d'esmentar que les condicions topogràfiques de la nostra illa alteren l'entrada dels vents, i donen pas, sobretot, als que provenen del NE i SW.

Fer front a la diversitat climatològica de cada una de les estacions de l'any va potenciar que els mestres paredadors, els roters, els carboners i altres constructors de barraques tinguessin en compte l'orientació del portal de cada habitacle que construïen. Per aquest motiu cal que coneguem quins són els vents predominants i les seves característiques.

A l'estiu són les altes pressions les que predominen i provoquen un flux dels vents de gregal o llevant. Però per la forta insolació i la diferència d'escalfament entre la terra i la mar molts de dies es produeixen vents locals: l'embat que ve de la mar i sol entrar entre les 9 i les 10 del dematí i que s'atura quan el sol es pon; el terral, que apareix el vespre quan la situació s'inverteix, bufa des de terra cap a la mar i quan és més fort és el dematí quan vol sortir el sol.

Aquests vents eren ben coneguts pels roters ja que els aprofitaven a l'hora de batre. Les característiques dels altres vents són: tramuntana, sempre fred; gregal, a l'hivern fred i a l'estiu calent; llevant, a l'hivern fred i a l'estiu calent; xaloc i migjorn, sempre calent; llebeig, calent temperat sempre; ponent, temperat sempre; i mestral, sempre fred.

Com es desprèn dels gràfics d'orientació la majoria de barraques estaven orientades cap a xaloc o migjorn; la raó era la d'evitar els vents freds a l'hivern.

Inscripció localitzada en una barraca de roter.

Inscripcions trobades a les barraques

Els graffitis que hem localitzat corresponen a una barraca de roter que té un entramat de línies paral·leles i perpendiculars formant una quadrícula. Una de les de trencador té una creu a la llinda. Les altres inscripcions són dates i únicament dues d'elles (1869 i 1879) poden tenir relació amb la seva construcció; les altres, una de

Inscripció localitzada en una barraca de roter.

Inscripció localitzada en una barraca de de trencador.

trencador (1911) du una lletra LL a la branca del portal, l'altra és de roter (1927), que degué ésser escrita amb posterioritat per gent que la va habitar i no per qui la va construir. L'ús durant la guerra civil de moltes barraques properes a la costa o a la carretera militar queda patent a les inscripcions i dates que fan referència a 1936. Una altra data és de 1948, època coneguda com "anys de la fam" que fou quan foren habitades per darrera vegada.

Barraques i toponímia

Els topònims normalment guarden relació amb alguna característica del lloc al qual fan referència. Aquestes construccions també han tingut incidència en la toponímia llucmajorera i han contribuït a enriquir la nostra cultura lingüística.

Hi ha topònims que donen nom a sementers o a tanques com: es Sementer de sa Barraca (Son Rafaló), sa Tanca de sa Barraca (Cala Pi).

El sinònim *cabana* també és present com és el cas de la possessió de sa Cabana que fa partió amb Son Garcies i Son Mendívil; també el trobam com a diminutiu com és el cas des Cabanells. També hi ha ses Cabanasses (Son Verí de Dalt) i sa Cova de ses Cabanasses. Un altre topònim és ses Cabanes Velles.

Altres vegades fa referència al nom o malnom del comprador de l'establiment com: sa Barraca d'en Terrola, sa Barraca de Can Peixet, sa Barraca de Can Pastor, sa Barraca de Can Tunió, sa Barraca de Ca Na Rosera, sa Barraca de Can Coll.

Algunes barraques adopten l'antropònim de la persona que la va construir o hi va viure com és el cas de sa Barraca den Tosquet (Solleric), sa Barraca de na Capitana (s'Àguila Blanca o d'en Quart), sa Barraca des Bisbe Rotes (Gomera), sa Barraca d'en Garinet (ses Pedreres), sa Barraca de na Cossi (s'Estalella), sa Barraca d'en Costelleta, sa Barraca d'en Bolleta (Son Cardell).

A la possessió de Purgatori hi ha una barraca de curucull molt mal construïda amb les branques del portal molt amples que adopten la forma d'entrada a una cova. A moltes possessions anomenen la barraca per la funció que tenia com per exemple, guardar animals; així, sa Barraca de s'Ase (s'Àguila Blanca o den Quart), sa Barraca des Porcs (Son Reinés); pels oficis dels qui les empraren com sa Barraca des Garriguer (Son Verí de Dalt), Barraca des Trencadors (Son Verí de Dalt), sa Barraca des Caçadors (Cala Pi i s'Estalella), sa Barraca des Carboner (Son Bieló i Son Reinés).

Altres topònims referits a barraques són: es Corral de ses Barraques (sa Torre de Son Quartera), sa Pleta de sa Barraca (Son Vidal).

Entre els establits que adopten el nom hi ha Can Barraca, Can Barraquer i Lluçamet d'en Barraquer, Son Garcies de Vernissa o de sa Cabana.

Altres topònims són sa Barraca des Macs (Son Verí de Dalt), sa Barraca Seca (s'Àguila Blanca o d'en Quart), ses Barraques d'en Carreró (s'Àguila Blanca o d'en Quart), sa Barraca Esfondrada (s'Estalella).

Sa Barraca Blanca és el nom d'una possessió que va adoptar el nom d'una barraca pel color de la pols del Camí Vell de Cala Pi que es col·locava sobre la seva coberta i li donava el color blanc.

Es Camí de ses Barraques fa referència al camí que hi ha a la possessió de Son Sunyer que edificaren els llucmajorers establidors d'aquella possessió..

Evolució constructiva de les barraques en el terme de Lluçmajor

La tècnica constructiva de les barraques ha anat evolucionant i canviant al llarg del temps, però ha estat a principis d'aquest segle quan han experimentat més canvis.

Segons referències bibliogràfiques, les primeres barraques eren les de curucull, que normalment tenien la planta quadrangular o circular. Seguidament amb el canvi de planta que va passar a rectangular, la coberta es va haver de modificar i s'utilitzaren com a materials no solament les lloses sinó també els troncs i les branques d'ullastre.

Amb el temps i amb la generalització de l'ús de les teules, la coberta d'ullastre i lloses que s'havia fet malbé a moltes barraques, fou substituïda per les teules i la canyissada que descansaven sobre llenyams. La carena de separació dels dos ves-

Amb el temps, la coberta de lloses s'ha substituït per una de teules.

sants estava feta de teules. Per evitar que el vent i l'aigua de pluja desplaçàs les teules, s'hi col·locaven pedres planeres.

Més modernament, quan a les barraques de planta rectangular queia la coberta, era substituïda per peces de marès. Ara bé, ha estat a començaments del segle XX quan els establits proliferaren i a molts d'ells es construïren barraques quan les formes d'aquestes canviaren. L'establidor anava a passar el dia a la seva finqueta i per resguardar el carro necessitava la barraca. Moltes eren de les anomenades de carro, encara que el marès aleshores fos el material més emprat, es veien en la necessitat de construir el buc de paret seca amb la coberta de marès, la raó era que no es podien construir els tres murs de marès, ja que la pressió de la coberta hagués esbucat les parets. A més, a causa de la situació d'aquestes barraques pròximes al nucli urbà de Lluçmajor i de trobar-se en finques de cultiu amb manca de garriga, els establidors no tenien a l'abast troncs ni branques d'ullastre per a les cobertes.

Causes del deteriorament de les barraques. Necessitat de la seva conservació

Les causes del deteriorament de les barraques són variades; ara bé, la principal és la seva pèrdua de funcionalitat, deguda sobretot als canvis que s'han produït en aquestes darreres dècades. L'arribada del turisme i el pas d'una societat autàrquica a una de lliure mercat, oberta a les innovacions de la tècnica, potenciaren que sor-

Barraca que fou enderrocada quan es modificà la carretera de Lluçmajor a Campos.

gissin altres alternatives, que han propiciat la desaparició de tots aquests oficis. Altres motius són la vegetació que creix aferrada o a l'interior de les barraques que causa l'enderrocament de les parets; la pèrdua de la terra de la coberta amb la consegüent entrada d'aigua que provoca que es podresqui l'embarat amb el posterior deteriorament i acceleració de l'esbucament general; el fet que les ovelles s'hi enfilin o els caçadors les facin malbé són altres de les causes d'aquest deteriorament.

La pressió urbanística d'aquests darrers anys i la manca de protecció d'aquesta arquitectura popular ha fet que proliferassin per tot el terme llucmajorer construccions modernes tipus "xalet" que s'han fetes aprofitant antigues barraques. La planificació d'urbanitzacions properes a la costa també ha contribuït a la desaparició de moltes d'elles. La tolerància i l'absència de permisos i de normes per poder construir han ajudat a la pèrdua d'una gran part del nostre patrimoni de pedra en sec.

Vist l'estudi d'aquest llibre, ens adonam que és necessari conscienciar-nos al màxim per preservar i defensar aquest patrimoni arquitectònic i que les Institucions pertinents adoptin unes mesures urgents i elaborin unes lleis que evitin el deteriorament i la destrucció d'aquest llegat dels nostres avantpassats que hem de salvarguardar com a testimoni històric per a totes les generacions futures.

Indubtablement, són els propietaris particulars, amb les ajudes pertinents, els qui han de fer el màxim per conservar les barraques, ja que amb aquesta actitud demostraran l'estima i els sentiments cap a les nostres tradicions, la nostra cultura i la nostra història.

I per a acabar, com deia Rubió: "*El meu intent, en començar aquest petit estu-*

di, que petit i tot com és m'ha costat moltes caminades, era el resseguir les principals enconrades de la nostra terra per aplegar en un ramellet tots aquests petits enginys de les construccions en sec; però la tasca s'ha anat allargant, i he hagut de renunciar a completar-lo, vistes per experiència pròpia les dificultats que existeixen per recórrer el territori i davant l'aclaparadora realitat d'haver-me de convertir en un saltamarges. Perquè per estudiar l'arquitectura en teniu prou d'anar als pobles, però per estudiar aqueixes modestes construccions en sec, quan haureu arribat al poble, llavors us heu de carregar els estris al coll, i amb el menester fotogràfic, papers, mides, llapis i quaderns, convertit gairebé en un camàlic i fugint de camins i passant camps a través, heu d'anar vagant a l'aventura per plans i muntanyes procurant no travessar sembrats, saltant parets, pujant barrancs, sofrint totes les inclemències del temps.

He pensat que ja havia fet prou, i si algú troba que el meu petit estudi és força incomplet, jo per endavant li dono la raó i li recomano molt eficaçment que el continuï i sabrà el que s'hi passa. Entretant aquí van aquestes notes que, amb tot i esser incomplertes, ja són suficients per donar idea dels interessants enginys posats en pràctica en aqueixa mena de construccions.”

DICCIONARI DE TERMES RELACIONATS AMB LES BARRAQUES

- ALMUD - Mesura de grans, de capacitat variable segons les comarques. A Tortosa, Mallorca i Menorca és la sisena part d'una barcella.
- ARMELLA - Part del forrellat d'una porta.
- BARCELLA - Mesura de gra, equivalent a la sisena part d'una quartera.
- BARDISSA - Paret formada de brancom i arbusts entrelligats i fermats amb travessers per tancar un tros de terra.
- BARROTS - Cada una de les barres que aguanten el COSTER a la paret.
- BIGA - Tronc, generalment d'ullastre, de forma corbada que té per objecte sostenir una o més jàsseres, el qual es recolza sobre les parets llargueres.
- BOTADOR - Cada una de les pedres posades de manera que surtin un poc de la paret, formant una espècie d'escalons per a saltar fàcilment d'una part a l'altra de paret.
- BRANCAL - Cada un dels dos costats d'un portal o finestra, formats per un conjunt de pedres sobreposades, i sobre els quals descansa la llinda.
- CABANELLS - Dim. plural de CABANA.
- CANTELL - Quan les pedres estan col·locades en posició vertical.
- CISTERNA - Dipòsit subterrani on es recull l'aigua de pluja.
- CLAU - Pedra central que clou una volta.
- CLAVEGUERA - Forat que travessa una paret de tanca i serveix per a donar pas als animals o les aigües d'escorrentia.
- COCÓ - Clot natural obert en la roca, dins el qual es posa aigua quan plou.
- COLL DE CISTERNA - Barana que envolta la boca d'un pou o cisterna per evitar que hi caiguin.

- COSTER - Peça de fusta, generalment d'alzina o tronc d'ullastre, que es posa a les menjadores.
- CULTIVA - Sementer que es deixa una any sense sembrar i en el qual es fa créixer l'herba perquè serveixi de pastura.
- CURUCULL - La part superior de forma cònica d'algunes barraques.
- DELME - La desena part de qualsevol cosa.
- DESTRE - Mida longitudinal agrària mallorquina, equivalent a dues canes de Montpeller, o sia, 4,214 metres.
- ENCADENAT - La filada superior d'una paret seca, formada de pedres rectangulars posades de cantell o de pla.
- ENTRAMAT - Conjunt de llenyams, bigues i jàsseres de fusta, que formen la coberta de les barraques. A Lluçmajor també rep el nom d'EMBARRAT.
- ERM, ERMÀS - Lloc que no es conra, sia per negligència, sia per fer-lo reposar durant un any i després tornar-lo a conrar.
- ESCÀSSERA - Peça de fusta, de pedra o ferro que va fixa o encastada per un extrem a la paret.
- FAÇANA PRINCIPAL - La d'un edifici en la qual hi ha el portal d'entrada.
- FAÇANA POSTERIOR - La del darrera d'un edifici, l'oposada a la principal.
- FERMADORA - Forcat d'ullastre o pedra foradada, aficada dins la paret, a la qual es ferma una bística.
- FOGANYA - Cavitat descoberta per dalt, practicada en una paret, per a fer-hi foc de llenya.
- GARBA - Feix d'espigues tallades i lligades que generalment es compon d'algunes gavelles.
- GRÍPIA - Cavitat o compartiment de la menjadora dins la qual es posa el gra, llegum sec o garroves per al bestiar.
- JÀSSERA - Biga mestra de fusta.
- LLINDA - Pedra d'una sola peça, que clou la part superior d'un portal o finestra, descansant pels seus extrems damunt les rebranques. A Lluçmajor rep el nom de TAPADORA.
- LLINDAR - Part inferior d'un portal forà.
- LLIURA - Moneda antiga que a Catalunya i Mallorca tenia vint sous i a València quinze quinzets o reals.
- LLOSA - Pedra plana, relativament prima, de forma rectangular o quasi rectangular, usada principalment per a cobrir edificis.
- MENJADORA - Lloc on es diposita el menjar per a la bística.
- MITJÀ - Peça de pedra de marès, de 80 cm de llargària per 40 cm d'amplària.

Qualificació:

Gruix d'emperador: 30 cm de gruix.

Gruix de rei: 25 cm de gruix.

Gruix de vint: 20 cm de gruix.

Gruix ordinari: 15 cm de gruix.

Gruix de 'tresperdós': 10 cm de gruix.

Gruix de mitja pedra: 7 cm de gruix.

Gruix de 'llivanya': 5 cm de gruix.

Es consideren peces especials els mitjans més llargs de 80 cm o de més amplària de 40 cm

PALADAR DEL FORN - La volta que cobreix el forn.

PARET CABRERA - La que té l'encadenat fet d'unes pedres molt llargues que surten devers un pam fent barbacana, per evitar que les cabres saltin la paret.

PASTERA - Porció limitada per pedres que conté terra porgada on hi sembraven hortalisses, generalment adossada a les parets de la barraca.

PEDRA VIVA - Pedra molt dura i compacta, que és la millor per a fer calç i per a bastir murs i altres construccions.

PEDRÍS - Banc de pedra que s'alça des de terra fins a una altària convenient per a seure-hi, generalment adossat a una paret.

PEU DRET - Peça col·locada verticalment per a sostenir algun element de construcció o un altre objecte.

PLETA - Porció de terreny no conrat, tancat de paret, dins el qual hi pastura el bestiar.

POLLEGUERA - Peça de pedra, de ferro o altra matèria dura, amb un ull o clot dins el qual entra i gira el piu o eix de rotació d'una porta, etc.

PUJADOR - Parets adossades als paraments exteriors de les barraques, que servia per a poder pujar a la coberta a efectes de posar-hi terra i al mateix temps de lloc d'observació.

PUNTAL - Tronc, generalment d'ullastre, que acaba amb un forcat i està col·locat verticalment cap al centre interior d'una barraca, que té per objecte sostenir dues jàsseres. També pot estar format per blocs de pedra o marès.

QUARTERA - Mesura d'àrids, de capacitat variable segons les comarques, però aproximada a 70 litres.

QUARTERADA - Mesura agrària equivalent a 71,031 àrees, consta de 400 destres quadrats, es divideix en quatre quartons, i el quartó en quatre horts.

QUARTÓ - Mesura agrària de valor variable segons les comarques. A Mallorca, el quartó és la quarta part d'una quarterada, equivalent a 2.500 brases quadrades, o sia, 17,75 àrees.

- RAOL - Recipient planer, generalment de forma circular, fet de llistons o de corda i sostingut per tres o quatre cordellines convergents a un nus, i tot plegat penjat a un clau del sòtil; servia per a guardar-hi el pa orejat perquè no es florís; damunt els nus dels cordills de sosteniment solia tenir un plat invertit, per impedir que les rates baixassin per la corda i roegassin el pa.
- RASTELL - Quan les pedres estan col·locades en posició obliqua.
- REBLE - Fragments de pedra amb que s'omplen els buits, entre les pedres grosses, quan es construeix una paret.
- REBOSTET - Enfony practicat dins el parament de les barraques amb la finalitat de posar-hi ormeigs.
- RESTOBLAR - Sembrar el mateix cereal o llegum que l'any anterior.
- ROTA - A Lluçmajor la *rota* solia esser d'una quarterada, però hi havia roters que prenien dues o més quarterades i no deien "tenc tantes rotes", sinó "tenc una rota de tantes quarterades".
- SOU - Moneda antiga que valia dotze diners de bilió i que era la vintena part de la lliura.
- TALÚS - Inclinació del parament d'un mur.
- TAP - Pedra o pedres col·locades verticalment que tanquen la volta d'una barraca de curucull.
- TAPADORA - A Lluçmajor, nom que es dóna a la llosa que fa de llanda del portal en una barraca de roter. També s'anomena així a la pedra col·locada de pla i que tanca la falsa cúpula d'una barraca de curucull.
- TAPIOT - A Lluçmajor es dóna aquest nom a una capa de material dur format per una aglomeració de terra i pedres que es troba baix del sòl terrós. Només es localitza als terrenys més interiors del terme.
- TORNALL.- Mesura de 30 passes lineals, amb què es compta la feina de paredar. A Lluçmajor un "tornai" són 21 passes de paret, en lloc de les 30 d'Artà i Manacor.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, A. M. MOLL, F. de B. (1976) . *Diccionari català-valencià- balear*. 10 Volums. Edit. Gràfiques Instar. Barcelona.
- ALOMAR, A. (1997). *La tecnologia de la pedra seca. La qüestió de la definició i propostes en relació al lèxic i la tipologia*. La pedra en sec, Obra, Paisatge i Patrimoni. Edit. Consell de Mallorca (FODESMA). Palma.
- ALZINA, J. (1984). *Els roters i el sistema de rotes dins l'estructura agrària de la comarca d'Artà al primer terç del segle XIX*. "Estudis baleàrics", nº 14. Edit Institut d'estudis Baleàrics. Palma. pàgs. 17- 54 .
- BARCELÓ, I. CALVIÑO, C. JAUME, J.(1994-1998). *D'ofici... . "Llucmajor de Pinte en Ample"*. Llucmajor.
- BERARD, G. (1983). *Viaje a las villas de Mallorca 1789*. Edit.Ajuntament de Palma.
- BOUET, C. (1994). *Les cabanes d'Aubais*. Edit. E.N.D. Nîmes- Serge Popovitch. Nîmes.
- CALVIÑO, C. CLAR, J. JAUME, F. (1997). *Estudi d'alguns habitatges i altres construccions de pedra en sec en el terme de Llucmajor (Mallorca)*. La pedra en sec, Obra, Paisatge i Patrimoni. Edit. Consell Insular de Mallorca (FODESMA). Palma.

- CALVIÑO, C., JAUME, F., JAUME, J., MONSERRAT, J., MONSERRAT, A. M., MUT, F. (1993 - 1998). *De Noms i de Llocs. "Llucmajor de Pinte en Ample"*. Llucmajor.
- CLAR, J. (1995). *Amillanament de Llucmajor 1862, propietat rústica, pecuària i urbana a Llucmajor en el segle XIX a Homenatge a Vicenç M. Rosselló i Verger "Llucmajor de Pinte en ample"*. Palma.
- COST, P., MARTEL, P. (1986). *Pierre sèche en Provence*. Edit. Les Alpes de Lumière.
- FONT, B. (1972). *Historia de Llucmajor*. Volum I. Edit. Gràfiques Miramar. Palma.
- FONT, B. (1974). *Historia de Llucmajor*. Volum II. Edit. Gràfiques Miramar. Palma.
- FONT, B. (1975). "S'Arenal: Miscel·lanea històrica del caserío (1861 - 1930)". Ferias de Llucmajor. Edit. Ajuntament de Llucmajor.
- FONT, B. (1978). *Historia de Llucmajor*. Volum III. Edit. Gràfiques Miramar. Palma.
- FONT, B. (1982). *Historia de Llucmajor*. Volum IV. Edit. Gràfiques Miramar. Palma.
- FONT, B. (1985). *Historia de Llucmajor*. Volum V. Edit. Gràfiques Miramar. Palma.
- FORTEZA, M. (1955). *Muros y cabañas (La mamposteria en seco en Baleares)*. Edit. Mossèn Alcover (Col·lecció Panorama Balear nº. 49). Palma.
- FULLANA, M. (1984). *Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció*. Edit. Moll. Palma.
- GARCIA-DELGADO, C. (1996). *La casa popular mallorquina*. Edit. José J. de Olaneta. Palma.
- GARCIA LISÓN, M., ZARAGOZÁ, A. (1983). "Arquitectura rural primitiva en secà" a *Temes d'etnografia valenciana I*. Edit. Institució Alfons el Magnànim, Diputació de València. Alzira.

- GUASP, S. (1975). *Monografia del temple dedicat a Ntra. Sra. de la Lactancia*. Ferias de Lluçmajor. Edit. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor
- HABSBURG-LORENA, LL.S. (1960). *Die Balearen. Los pueblos de Mallorca*. Edit. Mossèn Alcover. Palma.
- HABSBURG-LORENA, LL.S.(1960) *Die Balearen . Mallorca Agrícola*. Edit. Mossèn Alcover. Palma.
- LLABRÉS, J. VALLESPÍR, J. (1984). *Els nostres arts i oficis d'antany*. 5 volums. Edit. Gràfiques Miramar. Palma.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1965). *Corpus de Toponímia de Mallorca*.6 volums. Edit. Gràfiques Miramar. Palma.
- OLIVER, J. FLORIT, F. (1986). *Lluçmajor, espai educatiu i recursos ambientals*. Edit. Ajuntament de Lluçmajor.
- OLIVER, J. (1988). *S'Estanyol abir i avui. Conversa amb Joana Aina Panissa Jaume "Cossi"*. "Lluçmajor de Pinte en Ample". N. 60. Setembre de 1986. Lluçmajor.
- REINÉS, A. (1994). *La construcció de pedra en sec a Mallorca*. Edit. Consell Insular-FODESMA. Palma.
- ROSSELLÓ VERGER, V.M. (1964). *Mallorca, El Sur y el Sureste*. Edit Cambra de Comerç de les Illes Balears. Palma.
- RAMIS, C. (1987). *Lluçmajor dins l'entorn meteorològic de la Mediterrània Occidental* a "Pregó de Fires 1987". Edit. Ajuntament de Lluçmajor. Lluçmajor.
- ROUSTAN, M. (1990). *Capitelles et pierres sèches de Nîmes et du Gard*.
- RUBÍ, S. MUT, F. (1993). *Les barraques del nostre terme* a "Lluçmajor de Pinte en Ample". Lluçmajor.
- RUBIÓ, J. (1914). *Construccions de pedra en sec*. Edit. Asociación de Arquitectos de Cataluña. Barcelona.
- RUL-LAN, O. (1988). *Algunes qüestions territorials del terme municipal de*

Llucmajor. Sa Marina una realitat per a conèixer. Edit. Obra Cultural de Llucmajor. Palma.

SACARÈS, J. (1989). *Pla i Muntanya, una geologia del terme de Llucmajor*. "Pregó de Fires 1989". Edit. Ajuntament de Llucmajor.

SALVÀ, P.A. (1988). *Sa Marina: Formes històriques d'explotació. L'espai agrari*. Sa Marina, una realitat per a conèixer. Edit. Obra Cultural de Llucmajor. Palma.

SASTRE, J. (1989). *Las barracas menorquinas. Construcciones rurales de piedra seca*. Edit. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Maó.

TERRASA, G. (1934). *Historia o Crónica relación de la ilustre y fiel villa de Lluchmayor, escrita en 1770 y completada en 1811 por el Dr. D. Francisco Talladas*. Edit. Societat Arqueològica Luliana. Palma.

VALERO, G. (1989). *Nevaters i cases de neu*. Elements de la Societat Preturística Mallorquina. Edit. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Palma.

VALERO, G. (1989). *Sitges i carboners*. Elements de la Societat Preturística Mallorquina. Edit. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Palma.

VALERO, G. (1989). *Rotes i roters*. Elements de la Societat Preturística Mallorquina. Edit. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Palma.

VIDAL, J.J. (1989). *El cens de Floridablanca a les Illes Balears*. Edit. Miquel Font. Palma

FONTS ORALS

ANTONI CARDELL ORDINES "Toni de Son Mateu"

Nascut a Lluçmajor l'any 1911. Pagès, fill de roter i propietari de Son Mateu de ses Rotes.

ANTONI CATANY TORRENS "Vinyòvol". (+)

Nascut a Lluçmajor l'any 1902. Roter i exsecallador.

ANTONI COLL MANRESA "Toni de Son Reinés".

Nascut a Campos l'any 1933. Pagès i amo de possessió.

LLORENÇ GINARD POU

Nascut a Lluçmajor l'any 1939. Propietari de sa Barraca Blanca.

JOSEP MANRESA GRIMALT

Nascut a Felanitx l'any 1909. Missatge a s'Àguila d'en Quart.

JOSEP MARTORELL VALLORI

Nascut a Mancor l'any 1918. Carboner.

JOAN MULET SALVÀ "Tofolet".

Nascut a Lluçmajor l'any 1926. Mestre paredador.

JOSEP NADAL ESTARELLAS

Nascut a Bunyola l'any 1922. Marger.

LLORENÇ NOGUERA SASTRE "Garreta". (+)

Nascut a Lluçmajor l'any 1904. Trencador.

GABRIEL ROSSELLÓ ADROVER "Biel de Betlem".

Nascut a Manacor l'any 1914. Pagès i amo de possessió.

JOSEP SAMPOL BARCELÓ "Pep de Son Granada".

Nascut a Lluçmajor l'any 1923. Carboner i calciner.

DAMIÀ SERRA TOMÀS "Punta".

Nascut a Lluçmajor l'any 1909. Pescador, jornaler i trencador.

GABRIEL TOMÀS SASTRE "Terrola". (+)

Nascut a Lluçmajor l'any 1911. Mestre paredador.

Agraïments

Volem donar les gràcies i agrair les facilitats que totes aquestes persones ens han donat per dur a terme l'estudi de les barraques del nostre terme, ja que sense la seva col·laboració no s'hagués pogut elaborar aquest llibre.

Guillem Alzamora Pol (Es Llobets)
Coloma Binimelis Oliver (Es Llobets)
Jaume Bibiloni (Es Llobets)
Adolf Taverner Sagristà (Son Reinés)
Antònia Vadell Adrover (Son Reinés)
Lluís Santiago Seguí Sellés (Son Bieló)
Francisca Verger Ferrer (Son Bieló)
Margalida Calafat Garau (Son Rafaló)
Jaume Adrover Calafat (Son Rafaló)
Joan Caldés Mataró (Son Perdiu)
Miquel Barceló Manresa (Vernissa)
Bernat Cardell Mut (Son Fideu) (Vallgornereta)
Catalina Salvà Adrover (Son Fideu) (Vallgornereta)
Bernat Cardell Salvà (Son Fideu) (Vallgornereta)
Joan Escalas Ginard (Son Fideu de s'Hort)
Margalida Melià Barceló (Son Fideu de s'Hort)
Joan Escalas Melià (Son Fideu de s'Hort)
Francesc Salvà Clar (Purgatori)
Magdalena Suau Salvà (Purgatori)

Guillem Aulet Vidal (Guimeranet) (es Masdèu)
Bartomeu Manresa Tomàs (Guimerà)
Francesc Grimalt Binimelis (Guimerà) (Son Pinyolí / Son Pocos)
Maria Monserrat Adrover (Guimerà) (Son Pinyolí / Son Pocos)
Família Cirera-Puig (s'Estalella)
Antònia Salvà Ginard (es Pas)
Miquel Munar Salvà (es Pas)
Jerònia Munar Salvà (es Pas)
Guillem Socies Garcies (Vallgornera)
Damià Planas Gelabert (Vallgornera Vell)
Coloma Clar Garau (Vallgornera Vell)
Jaume Salvà Jaume (Vallgornera Nou)
Miquel Veny Clar (es Replà / Vallgornera Vell)
Margalida Tomàs Salvà (Son Moro)
Honorat Pastor Puigserver (Son Moro)
Catalina Tomàs Morlà (Ca'n Murtera)
Vicenç Rebassa Hurtado (Ca'n Murtera)
Bernat Tomàs Salvà (Cas Sorrero)
Miquel Puig Cerdà (Ca'n Puig)
Bernat Tomàs Garau (Ca'n Puig)
Jerònia Puig Garau (Ca'n Puig)
Maria Cardell Ordinas (Ca'n Dragonet)
Bartomeu Gelabert Gelabert (Cala Pi)
Aina Mut Clar (Cala Pi)
Clement Noguera Nadal (Cala Pi) (Llucamet)
Caterina Gelabert Jaume (Cala Pi) (Llucamet)
Jaume Garau Mut (Ses Pedreres) (es Camp Vell)
Rafel Fiol Gelabert (Capocorb Vell)
Llucia Fiol Clar (Capocorb Vell)
Desiderio Tejada Albons (Betlem) (Es Cap Blanc) (Capocorb Nou)
Gabriel Rosselló Adrover (Betlem)
Antoni Trobat Mas (s'Àguila Vella)
Jaume Gelabert Vallespir (s'Àguila Vella)
Margalida Pou Obrador (s'Àguila den Guillem) (s'Àguila den Tomeu) (Sa Boal)
Joan Garau Cardell (s'Àguila den Guillem) (s'Àguila den Tomeu) (sa Boal)
Família Quart (s'Àguila d'en Quart)
Jaume Rubí Ferretjans (s'Àguila)
Sebastià Rubí Ferretjans (s'Àguila)

Mateu Gamundí Puig (+) (Merola)
Pedro Veny Oliver (Son Cèga)
Rafel Dicenta (Ca'n Barrio)
Joan Ripoll Julià (Ca'n Paulo)
Bernat Cerdà Tomàs (Bennoc) (la Casina)
Aina Cardell Tomàs (Bennoc) (la Casina)
Margalida Clar Tomàs (sa Bassa Crua / sa Torre)
Jerònia Maria Mulet Clar (sa Bassa Crua)
Catalina Maria Mulet Clar (sa Bassa Crua)
Francisca Taverner Sagristà (Son Verí de Dalt)
Gabriel Rosselló Monserrat (Solleric)
Joan Rosselló Ordines (Solleric)
Família Oliver-Salvà (Solleric)
Llorenç Sastre Tomàs (Establits de Son Puigserver)
Miquel Gelabert Font (Establits de Son Puigserver)
Llorenç Ginard Pou (sa Barraca Blanca)
Joan Garau Mestre (sa Pobla)
Llúcia Vidal Garcias (sa Pobla)
Francesc Canyelles Cerdà (Son Reviu)
Joan Ferretjans Garcias (sa Caseta) (Tolleric)
Francisca Taverner Coll (sa Caseta) (Tolleric)
Maria Rubí Ferretjans (Llucamet)
Aina Maria Rubí Ferretjans (Llucamet)
Nadal Garcia Vidal (Son Vidal)
Biel Mas Martorell (Son Vidal)
Jaume Monserrat Mir (Establits de Son Julià)

A

Maria Barceló Calviño
Catalina Font Rangel
Gabriel Pons Homar
Jerònia Sampol Fornés
Pep Lluís Bonnín Roca
Pels suggeriments aportats.

Joan Contestí
Jaume Pericàs Franco
Per l'aportació informàtica.

I també a:

Bartomeu Garau Mestre

Bartomeu Llompart Coll

Agustí Solivelles Clar

Per les indicacions que ens han donat sobre la localització de barraques.

Índex

Pròleg	9
Introducció	11
I PART. EL MEDI NATURAL I SOCIAL	
- Situació del terme de Llucmajor	15
- Característiques físiques del terme llucmajorer	15
- Aspectes geomorfològics	15
- Aspectes climàtics	17
- Flora i fauna	18
- Anys de sequera i esterilitat	19
- Una mica d'història llucmajorera	20
- Desembarcaments de pirates a les costes llucmajoreres	22
- Indústria	23
- Agricultura i ramaderia	24
- Estructura social del camp llucmajorer	25
II PART. LA VIDA	
- Oficis i professions relacionats amb les barraques	29
- Rotes i roters	29
- Rotes i toponímia	35
- Els carboners	35
- Els feixiners o talladors de pins	36
- Els calciners	36
- Els pescadors	37

- Els alguers	37
- Els trencadors	38
- Les guardes de costa i els torrers	40
- Els carrabiners	41
- Els establidors	42
- Els mestres paredadors i les eines que empraven	43

III PART. L'HÀBITAT

- Les barraques	47
- Característiques generals de les barraques	49
- Les barraques de roter	61
- Les barraques de calciner	75
- Les barraques de carboner	76
- Les barraques de trencador	77
- Les barraques d'alguer	81
- Les barraques de garriguer	83
- Les barraques de pescador	84
- Les barraques de guarda de costa	86

IV PART. ALTRES TIPUS DE BARRAQUES

- Les barraques de bestiar	91
- Les barraques de porcs	93
- Les barraques d'ovelles	97
- Els sestadors	97
- Les boals	98
- Els estables	99
- Les barraques d'aviram: els galliners	99
- Les barraques de carro	100
- Les barraques d'establidor	108

V PART. ANNEXOS DE LES BARRAQUES

- Les eres de batre	113
- Les basses, els cocons, els aljubs i les cisternes	114
- Els forns	119
- Els corrals i els corralets	121
- Les sitges	125
- Els forns de calç	126

VI PART. ALTRES CARACTERÍSTIQUES

- L'orientació de les barraques	131
- Inscripcions trobades a les barraques	132
- Les barraques i la toponímia	133
- Evolució constructiva de les barraques en el terme de Lluçmajor ...	134
- Causes del deteriorament de les barraques. Necessitat de la seva con- servació	135
Diccionari de termes relacionats amb les barraques	139
Bibliografia	143
Les fonts orals	147
Agraïments	149
Índex	153

Les barraques de Elucmajor, una arquitectura popular

Consell de Mallorca